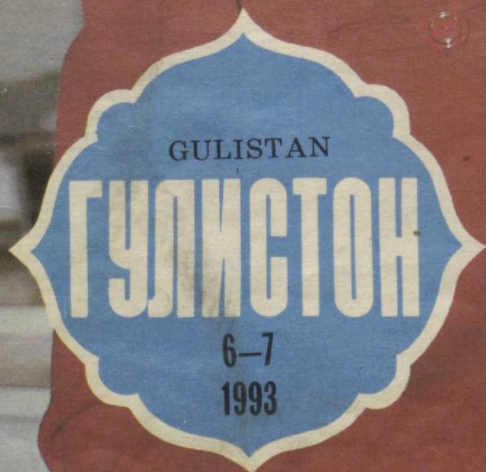

R. 496
1993/6-7

ISSN 0134-2207

Қарши шаҳридаги сүт маҳсулотлари заводиди аҳоли эҳтиёжи учун зарур бўлган қаймоқ, ёғ, пишлок, музқаймоқ сингари маҳсулотлар ишлаб чиқарилади. Завод директори Баҳром Примов.

Францияда ишлаб чиқарилган стерепан қурилмасида сүтни шишаларга қуйиш тез ва сифатли амалга оширилади.

Қизгин иш жараёни.

6—7
(520 — 521)
САРАТОН— АСАД
Июн-Июл
1993

Ойнома 1925 йилдан
чиқа бошлаган

МУАССИС:
Ўзбекистон жумҳурияти «Шарқ»
нашриёт-матбаачилик концерни
ҳамда «Гулистон» жамоаси.

НОШИР:
Ўзбекистон Республикаси
«Шарқ» нашриёт-матбаа
концерни

ТАХРИР ҲАЯЪАТИ:

Бош муҳаррир:
МИРМУҲСИН

Абдусамд НУРБОЕВ
(масъул котиб),
Абдураззоқ КАРИМ,
Мирвосил ОДИЛОВ
(бош мусаввир),
Машраб НУРИНБОЕВ

КЕНГАШ АЪЗОЛАРИ

Ислом ШОҒУЛОМОВ,
ШУКУРЛЛО,
Азиз ҚАЮМОВ,
Раҳим АҲМЕДОВ,
Ҳамид ЗИЕЕВ,
Дилфуза ҒУЛОМОВА,
Жамол КАМОЛ,
Сабоҳат АЗИМЖОНОВА,
Абдусамд КУЧИМОВ,
Эргаш МУҲАММАД.

Манзилгоҳимиз:
Тошкент — П, 700000,
Буюк Турон кўчаси, 41.

Тахририят телефонлари: бош муҳар-
рир — 33-35-20, масъул котиб — 33-36-
02; умумий бўлим — 33-35-90; безатиш
бўлими ва мусаххих — 33-36-59.

© «Гулистон» 6—7, 1993 й.

ОЙНОМА
ҲАМКОРЛИККА
ЧОРЛАЙДИ

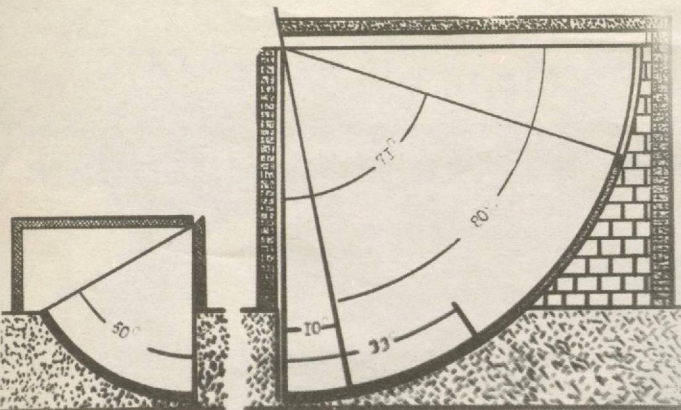
Туркияда янги маданий ва иқтисодий ойнома «Буюк Ипак йўли» нашр этила бошлади. Номидан ҳам кўриниб турибдики, у Осиё ва Овropa мамлакатларининг, хусусан туркий мустақил давлатларининг иқтисодий ва маданий ҳамкорлигини ривожлантириш бирлигини мустаҳкамлаш масалаларини ёритишни асосий мақсад қилиб олган.

Ойнома турк дунёсининг ижтимоий ва иқтисодий ҳамкорлигини қарор топтириш ҳамда ривожлантиришда муҳим ўрин тутган олти та турк давлати раҳбарларининг 1992 йил 30—31 октябрда Анқарада ўтказилган олиймақом учрашувини ёритишга катта аҳамият берган.

СУРАТДА: Муқованинг биринчи саҳифасида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов ва Туркия жумҳуриятининг Президенти Сулаймон Демирел.

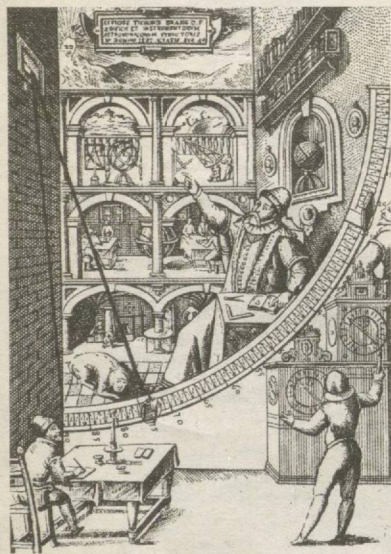

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов мамлакатимизга меҳмон бўлиб келган Малайзия Бош вазири Маҳатҳир бин Муҳаммад билан.

Улуғбек расадхонасининг қурилмаси билан Тихо Брагенин «Ураниборг» расадхонаси қурилмалари ўртасида кузатиш жараёнида фарқ бўлган. Суратда ушбу фарқ тасвирланган [мақолада бу ҳақда батафсил маълумот берилган].

«ЗИЖИ КЎРАҒОНИЙ»

Тарих тақозоси билан қўлга киритилган истиқлол аввало бизга маънавий баркамолликка эришишимизнинг ёрқин уфқларини очиб берди. Унутилган қадриятларимизни қайтадан тиклашга имкон яратилди. Халқимизнинг кўп асрлик тарихга эга бўлган маънавий меросини улуғлаш пайти келди. Зеро, аждодларимизнинг дунё тараққиётига қўшган ҳиссаларини жаҳон халқлари тан олганлар. Биргина соҳибқирон Амир Темур ва унинг авлодларининг жаҳон фани, адабиёти, маданияти ривожланишига қўшган хизматлари беқийсдир. Уларнинг бири давлат арбоби, бири шоир, бири олим сифатида шуҳрат қозonganлар. Айниқса, келаси йили таваллудининг 600 йиллиги нишонланадиган Мухаммад Тарағай Улуғбекнинг номини алоҳида тилга олиш жоиздир. Амир Темурнинг севимли навараси, подшо ва олим Мухаммад Тарағай фан тарихига Улуғбек номи билан кириб, XV асрнинг атоқли фалакшунос ва риёзиётчиси сифатида дунёга танилди.

Хар томонлама баркамол, етук маълумотли инсон бўлиши бу шахсининг фан соҳасидаги сафдоши Гийосиддин Жамшид Кошийнинг гувоҳлик беришича, Улуғбек араб тили грамматика ва синтаксисини мукаммал билган. Мантик, бадий адабиёт ва мусиқа услубларидан бохабарлиги таҳсинга лойиқ, айниқса, риёзиёт ва фалакиёт соҳасида катта илмга эга бўлган. Унинг ҳукму иродаси билан Самарқанд шаҳрида кўплаб мадрасалар ва расадхоналар бунёд этилиб, Самарқанд машҳур маданий ва илмий марказга айланди. Шарқнинг бу фанлар академиясида ўз замонасининг буюк ва машҳур алломалари жам бўл-

ди. Улар орасида риёзиётчи ва фалакшунос Қозизода Румий, машҳур фалакшунос Гийосиддин Жамшид Коший, мунажжим Мўйиддин Коший ва унинг ўғли Мансур, Улуғбекнинг шогирди Али Қушчи, тарихчилардан Лутфулла Хофиз Абру, Низомиддин Шомий, Шарафуддин Али Яздий, Абдураззоқ Самарқандий, машҳур табиб Мавлона Нафисий, шоирлардан Лутфий ва Саккокий ва яна кўплаб олим-фузалолар бор эди. Уларнинг иштирокида тез-тез баҳс ва мушоадалар ўтказилиб туриларди. Улуғбек бу тadbирларнинг барчасида фаол иштирок этарди. У барпо этган фан ва маданият масканининг фаолияти ниҳоятда кенг фанлар доирасини қамраб олган. Олимлар фаннинг турли соҳалари билан мунтазам шуғулланишган. Биргина Самарқанд расадхонасида Мисгар Иброҳим иштирокида янгидан-янги қурилмалар яратиш устида меҳнат қилишарди.

Самарқанд расадхонаси фалакий доимий катталикларни, сайёра ва юлдузларнинг ўрнини ниҳоятда аниқликда ўлчаш билан машҳурдир. Улар Птолемейнинг Шарқда «Алмагест» номи билан машҳур юлдузлар зикрини қайтадан кузатишди. Фалакшуносларнинг расадхонада олиб борган кузатишлари натижасида «Кўрағоний Зиж» ёки «Улуғбек Зиж» вужудга келди. Улуғбекнинг бу Зиж дунёда тузилган зижларнинг энг мукаммали эди. Унда тақвимлар, вақтни аниқлаш, сайёралар ҳаракати ва бошқа маълумотлар атрафлича, кенг ёритилгандир.

«Улуғбек Зиж» мустақил кузатишлар натижасига таянган ҳолда аждодларнинг шу соҳадаги ишлари ўрганилиб ва умумлаштирилиб, фалакиёт илмининг назария ва амалиётга жуда кўплаб янгилıklar киритди. Зижда келтирилган 1018 та юлдузларнинг рўйхати, самарқандлик фалакшуносларнинг асосий меҳнат самараси бўлиб, у бутун дунёга Улуғбек номи ва унинг фалакиёт мактабини машҳур қилди. Расадхона кузатув натижаларини таҳлили жараёни давомида дастлаб Қозизода Румий, сўнгра Гийосиддин Кошийлар ҳаётдан кўз юмдилар. Улуғбекнинг ўзи шогирди Али Қушчи билан Зижнинг устидagi ишларни якунлади. Расадхонанинг улкан фалакий қурилмалари, самовий ёриткичларнинг ўринларини ва турли фалакий катталикларнинг аниқ ўрни ва ҳаракатини кўрсатиб берди. Ана шундай қурилмалардан бири бўлиши меридиан қурилманинг радиуси 40,2 метр. Бу қурилма Кўҳак тоғининг этагига жойлашган, тош қўяларидан кесиб ҳосил қилинган хандақдаги қисми ҳозиргача сақланиб қолган. Қурилманинг хандақ жанубий томонидаги чуқурлиги 11 метр бўлиб, мармар тахтачалар қисмидаги хандақ кенглиги 2,3 метр. Қурилманинг икки ёйи бири бир-бирига зич қилиб уланган узунлиги ўртача 80 см, кенглиги 29 см, қалинлиги 10 см дан 20 смгача бўлган мармар тахтачалардан иборатдир. Уларнинг юза тарафлари 40,2 метр ярим айлана ҳосил қилгувчи қилиқда силлиқланган. Иккала ёйда ҳам кенглиги 30 см, чуқурлиги 15 мм бўлган ингичка тарновлар жой олган. Бу ингичка тарновларга сариқ мис пластинкалар маҳкамлаб жойлаштирилган. Дастлабки сайқаллаш ишлари берилган, уларга ўлчов меъёри чизиклари белги сифатида туширилган. Ёйдаги ҳар бир градус араб ҳарфлари шаклида мар-

мар тахтачаларда бир оз ифодалангандир. Мармар тахтачалардаги ҳар бир градус чизиклари оралиги 70,2 см га тенгдир. Қурилма ёйининг бу бўлағи бир градусга мосдир. Қурилманинг ер сатҳи остидаги 57 градусдан 90 градусгача бўлган ёй бўлағи ҳамда ер сатҳи юзидан 19,20 ва 21 градусли аломатлар ифодаланган иккита мармар тахтача ва ҳисоб боши тасвирланган аломат бўлган — битта шарқий ёйдаги тахтача сақланиб қолган. Ҳозирча қурилманинг 0 дан 18 ва 22 дан 56 градусгача бўлган тахтачалари топишгани йўқ. Шунинг учун қурилма ёйининг 0 дан 18 градусгача бўлган қисми мармар тахтачаларининг ва 80 дан 90 градус оралиқларидаги мармар тахтачаларидаги белгиларининг йўқлиги турли хил фикрларнинг вужудга келишига сабаб бўлди.

Самарқанд расадхонасидаги қурилмалардан илгари Абу Маҳмуд Ҳамид ибн ал-Хидра ал-Хўжандий бунёд этган «Фахрий Секстант» қурилмаси бўлган эди. 993—994 йиллари буюк ҳукмдор Фахрад-Доулнинг фармонига биноан, ал-Хўжандий Техрон атрофидаги Рай шаҳри яқинида Тобарак тоғида ўзи кашф этган Секстант (айлана ёйининг олтидан бир бўлағини ташкил этувчи ёйли қурилма) қурилмасини бунёд этади. Бериуний ўзининг геодезия «Фахрий Секстантининг муфассал таърифини беради. Ушбу таърифдан шу нарса аён бўладики, қурилма чўзиқ қоронғилитилган хонадан иборат бўлиб, хонанинг ичида 60 градусли ёй жойлашган ҳамда хонанинг шипиди диоптр деб аталадиган тўйнуқ бўлган. Ана шу ёй ёрдамида Кўёшнинг зенит масофаси градус, минут ва секундларда шипдаги диоптр-тўйнуқ марказидан градус, минут, секунд белгилари бўлган ёйга ўтказилган перпендикуляр асосида қайд қилинган. Бошқача қилиб айтганда, ҳисоб боши 0 нукта жойи бўлиб, диоптр-тўйнуқ марказидан ёйга туширилган осмоннинг ўрни ҳисобланган.

Ушбу таърифдан маълум бўладики, «Фахрий Секстант» 60 градусли бир ёйдан иборат ёйи айлананинг олтидан бир бўлағидан иборат фалакий қурилмадир. Шунингдек, бу ёй шипдаги диоптр-тўйнуқ марказидан туширилган перпендикуляр асосида ва унинг бир тарафида жойлашгандир. «Фахрий Секстант»нинг тафсилотини Улуғбек расадхонаси меридиан қурилмасининг сақланиб қолган қисми билан солиштириш бу қурилмалар фақат услуби жиҳатидан бир хил (хона, шипдаги тўйнуқ) бўлса-да, бошқа хусусиятлари жиҳатидан улар мутлақо фарқланадилар. Биринчидан, ал-Хўжандий қурилмаси битта ёйдан, Самарқанддаги эса иккита ёйдан иборатдир. Иккинчидан, секстант ёйи 60 градусдан ортиқ эмасдир. Улуғбек қурилмасининг сақланиб қолган қисми 71 градусли меридиан ёйини ташкил этади.

Қурилманинг сақланиб қолган... 19, 20, 21... 58... 80... градусли белгилари унинг ҳисоб боши ва охири 0 дан 90 градуслигача эканлигини билдирарди. Ўз навбатида, градус миқдорларининг ўсиш тартиби, ёйнинг юқори қисмидан пастки тарафга йўналганлиги, ҳисоб боши 0 нукта ёйининг энг баланд жойида жойлашганлигини таъкидлайди. Бу эса «Фахрий Секстант» билан Улуғбек квадрантларини ҳисоб бошлари ёйининг бутунлай бошқа-бошқа жойларда жойлашганлигини, яъни «Фахрий Секстант»да Бериуний таъкидлаганидек, ҳисоб боши ёйининг энг пастки

ДУРБЕК

Дурбек XIV—XV асрлардаги ўзбек адабиётида дунёвий йўналишнинг ривожланишига салмоқдор ҳисса қўшган шоирлардан биридир. Бу шоир ҳаёти ва фаолияти ҳақида тарихий манбаларда ва тазкираларда учрайдиган маълумотлар жуда камдир. Унинг асарларидан эса бизга биргина «Юсуф ва Зулайхо» дostonи етиб келган. Дostonнинг ёзилган йилига асосланиб, Дурбек XIV аср охири XV аср бошларида Балх шахрида яшаб ижод этган, деган хулосага келиш мумкин.

Дурбекнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти Темур ҳаётининг сўнгги йилларига, унинг авлодидан Халил Султон, Шохрух ва Улугбекларнинг ҳукмронлик қилган даврларига тўғри келади.

Шoирнинг ижодий фаолияти ўзбек адабиёти тарихида дунёвий мавзунинг янги босқичга кўтарилган даври билан боғлиқ. Бунинг далили Дурбекнинг «Юсуф ва Зулайхо» дostonидир.

Молик Юсуф Алайҳиссаломни банд қилғони

Қилди алар сўзини молик писанд,
Айлади Юсуфни ҳам ул лаҳза банд.

Солди онинг эғини бир эски шол,
Баски ёмон ҳол эди анга бу ҳол.

Бандани ким тенгри қилур муҳтарам,
Берур анга меҳнату дарду алам.

Ушбу сабабдин эрур ул анбиё,
Чекти бори меҳнату жавру жафо.

Гул тилаган, хор жафосин чекар,
Қимки асал олса ариси тегар.

Билгин, аё дўстқи, шодио ғам,
Ҳамдам эрурлар кеча-кундуз баҳам.

Оқибатда амр чу Молик равон,
Бўлди бу Юсуфни олиб шодмон.

Юсуф ўшал банд ичида хор-зор,
Тўқар эрди ёш чу абри баҳор.

Сабр қилиб эрди фалак жабрина,
Рост чу етди ониси қабрина.

Ташлади ўзини тева устидин,
Жонга тегиб эрди жафо жабридин.

Жон била қучди ониси қабрини,
Йиғлаб уюр эрди фалак жабрини.

Деди: «Аё мушфиқу зебо онам!
Қўйди бу банд ичида мускин танам!

Гул била занжир эрур ҳамдамим,
Егай эдинг дунёда бўлсанг ғамим.

Ўғри кеби эғинмадур этки шол,
Бу не аламдуру, бу не дарду ҳол?

Банда дебон сотдилар охир мени,
Бош кўтариб кўргил, оном, бандани.

Дарду аламдур менга бас бе адаб,
Вақти эрур эндики қилсанг мадаб.

Юсуфга оноси қабриндин ун келғони

Чиқти ўшал дам оноси қабридин,
Нолан дил сўз фироқу жабридин.

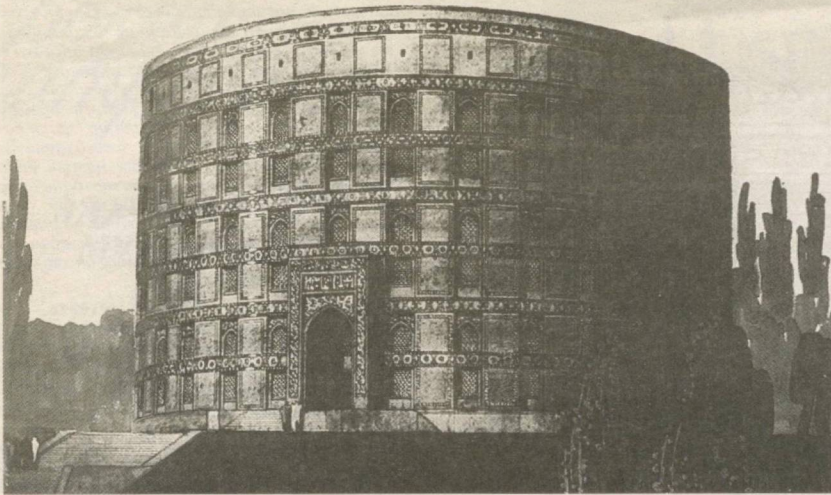
Деди: «Аё икки кўзим равшани,
Бошдин-аёқ ўртадинг ўғлўм мани.

Бу не алам, бу не қазодур сенга?
Бу не ситам, бу не жафодур сенга?

Айлади ноланг бу юроким фигур,
Қолмади руҳимда саботу қарор.

Сенга чу мерос эрур бу алам,
Тенгрига сиғин, емагин ўзга ғам.

Тенгри берур жумла мурудинг тамом,
Шохсен, ўғлим, сени ким дер ғулум».

Самарқанддаги Улугбек расадхонаси аслида мана шундай бўлган.

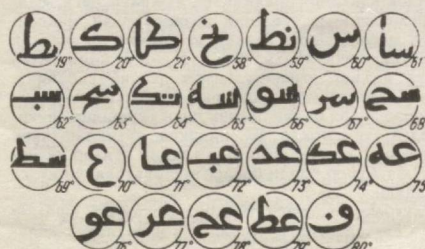
нуқтасида. Улугбек квадрантида эса ҳисоб боши ёй бўлагини энг юқори нуқтасида жойлашганлиги билан қурилмалар кескин фарқланади. Бу эса кўп мақсадларга мўлжалланган қурилма квадрант (айлана ёйини тўртдан бирини ташкил этувчи ёй бўлагига асосланган қурилма асбоб) эканлигига асос бўла олади.

Шунингдек, Улугбек расадхонасининг иккита улкан фалакий қурилмаси расадхона биносининг умумий қиёфасини аниқлаб беради. Бу қурилмаларнинг бири диоптр тузилиши қўшалоқ меридиан квадрант, иккинчиси эса азимутал квадрантдан иборатдир. Уларнинг бири фалак жисмларининг баландлигини, иккинчиси эса унинг ҳаракатини аниқлаган. Бинонинг ўзи ҳам улкан фалакий қурилманинг бир қисми вазифасини ўтаганлигидан, айнан азимутал квадрант иморатни айлана шаклда бўлишини ифодалагандир.

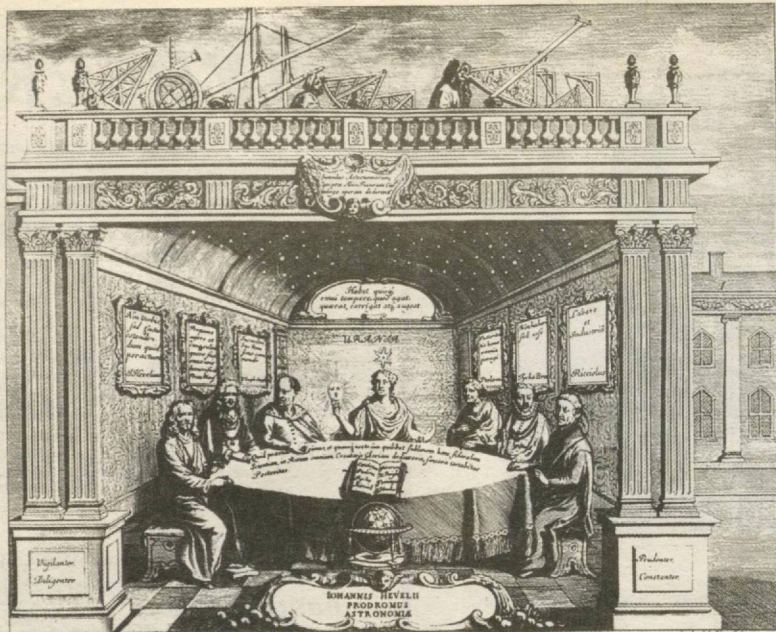
Самарқанддаги расадхонада катта қўшалоқ квадрант бўлганлигига қўллаб далиллар бор. Расадхона биносининг асоси, деворининг 2 метр қалинлиги ва ёйининг сақланиб қолган 71 градусини ҳисобга олган ҳолда 42 метр бўлиши керак. Аммо 46 метрдир. Бу эса квадрантнинг радиусини 40 метрлигидан далолат беради. Урта аср фалакшуноси Тихо Браге Копенгаген яқинидаги Хвен оролида барпо этган «Ураниборг» расадхонасининг девори квадрант суратларнинг бирида тасвирланган. Агар унга диққат билан назар солсак, қуйидаги аломатларни кўришимиз мумкин. Квадрант ёйи 0 дан 90 градусгача тўлиқ даражаланган бўлиб, 75 градусли жойи алоҳида белги билан қайд қилинган, чунки қурилманинг 75 градусидан 90 градусгача бўлган 15 градусли қисми кузатиш фаолиятида иштирок этмайди. Сабби диоптр-тўйнуқ жойлашган девор қалинлиги осмоннинг бу градуслик қисмини кузатишга имкон бермаган. Айни шундай қийинчилик Самарқанд квадрант қурилмасида ҳам мавжуд бўлган. Фақат Самарқанд расадхонаси деворининг қалинлиги зенитга (кузатувчига нисбатан осмон гүмбазиди тик жойлашган нуқта) нисбатан осмон бўлагини 1 градуслик қисмини кузатиш имконини бермаган. Мана шу кузатишда иштирок этмайдиган 15 градусли ёй ўрни бўлган 80 дан 90 градусгача бўлган оралиқ даража бўлаклари билан белгиланмаган. Улугбек қурилмани ишда иштирок этмайдиган 15 градусни қамраб олган ҳолда 90 градусгача даражаланган сарой астрономи Тихо Брагедек ортиқча пардозлаш иши билан шугулланмаган. Бу ҳол Улугбекни зукко олим бўлганлигини ва ўз навбатида қурилма унинг учун илмда мақсадга эриши йўлида бир восита бўлганлигидан далолатдир.

Октябр ТУРСУНОВ,

физика-математика фанлари номзоди,
Сайдбаҳром АЗИЗОВ,
фалакшунос

Улугбек расадхонаси қурилмасининг мармар тахтачаларидаги ўлчов меъёрини билдирувчи ёзувлар.

Бу суратда афсонавий Ураниянинг ўнг томонида, Оврупо фани тан олган буюк мунажжим ва подшоҳ Улуғбек Мирзо биринчи бўлиб тасвирланган. Атрофида машҳур мунажжимлар — Птоломей, Браге, Риччиола, Вильгелм IV ва Ян Гевелийлар.

УЛУҒБЕК АРМОНИ

Темурхон наслидин султон Улуғбек
Ки олам кўрмади султон анигдек.

Мир Алишер НАВОЙИ

Улуғбек мирзо номини ёд этганда энг аввало кўз олдимизда доғишманд бир сиймо намоён бўлади. Сўнг, фожийи туғган ҳаёти хотирамиздан ўтади.

Шоҳлар ҳақида сўзлаганда, уларга «бош индурмаслик» аҳлида бўлган Алишер Навоий «Фарҳод ва Ширин» достонининг хотимасида Улуғбек мирзога катта эҳтиром кўрсати. Шоир дейдики, Улуғбекнинг «абнойи жинси» ўтгандан буён, «давр аҳли» улардан бирини ҳам ёд қилмайди. Лекин қиёматга-ча, яъни олам турғунча илм аҳли Улуғбек меросини ўрганади, ундан баҳраманд бўлади. «Шiori илм» бўлган шохни яхшилик билан эслайди.

Ўрта аср шароитида Улуғбек «Зижи Кўрагоний»га тартиб бериши зулмат дунёси учун нур эди. Зулмат ичра нур. Фалакиёт илмида ҳали Оврупо ғафлат уйқусидан турмаган, араб ва Хитой мунажжимлари ҳам қонинотга бу қадар яқиндан тикилмаган эди. «Кўрагоний жадвали»да 1018 юлдуз тадқиқ этилган. Жумладан, 900 юлдузнинг узуниг, 878 осмон ёриткичининг кенглик даври бениҳоя ҳассослик билан аниқланган. Эндиликда — бизнинг электрон ва қудратли оптик асбоблар замонамизда «Зиж»нинг мезони қандайдир дақиқа ёки унинг улушларида тафовут қилади. Олдий устурлобда осмон жисмлари ҳаракат доирасини бу қадар аниқлик билан ўлчаш сирийи ҳали ҳеч ким очиб беролган эмас.

Темур авлоди жаҳон илм-фанига, маданиятимиз ва адабиётимиз тарихига буюк сиймолар берди. Мундарижанинг бошида Улуғбек ва Заҳриддин Мухаммад Бобур туради. Иккисини ҳам жаҳон билади. Бирини ўлмас Ғарб учун мактаб (ўз Ватанида эмас) яратган бўлса, иккинчиси Шарқда ўзига ҳок бадият академиясини вужудга келтирди. XV асрнинг буюк муаррихи, машҳур «Равзат ус — сафои»нинг муаллифи Мирхонд кейинчалик Улуғбек ҳақида «доғиш Афлотун ва ҳашамати Фаридун жамъдошт» яъни илмда Платон, бойликда Фаридун янглиг, деб ёзган.

Лекин таассуфки, тарихий-бадний асарларда, аввали, Улуғбек мирзонинг қиёфаси ҳам эслатилмади. Машғум фожие юз бергандан (1449) кейинку, бу мавзу мутлақо четлаб ўтилган. Алишер Навоий журъати «Хамса» (1485)ни ҳисобга олмаганда, кейинги беш аср давомида Улуғбек ва унинг мероси ҳақида сўзлаш ташаббуси Ғарбга кўчган.

Бизда, 1941 йилда Алишер Навоийнинг 500 йиллик шарофати билан улуғ шоир яшаган даврини чуқурроқ ўрганиш мақсадида, Гўри Амрдаги темурийлар қабри очиб кўрилади. Шу муносабат билан Улуғбек мирзо шахсига бўлган қизиқишлар бир қадар кучаяди. Улуғбекнинг ҳоки, хайтовур, яхши сакланган экан. Унинг бўйи 165,8 сантиметр эканлиги, гавда ва юз тузилиши, отаси Шохрухдан кўра, бобоси Темурга тортганлиги аниқланади.

Кейинги вақтда халқимиз тарихига қизиқиш бениҳоя ошиб бормокда. Ўтмиш воқеа-ҳодисаларига, тарихий шахслар фаолиятига аниқ далиллар асосида баҳо беришга интилиш кучаймокда. Бунда, эҳтимол, узок вақтлар тарихимизни хўжақўрсинга, юзани ўрганганимиз, ўтмишнинг ҳозирги давр мақсадларига мослаштириб талқин этганимиз, эндиликда эса, кўзимиз очилиб, ҳар бир нарсани ўз номи билан аташга даъват этилаётганимиз асосий сабабдир. Шунинг самарасини, сўнгги икки-уч йил ичида Улуғбек мирзо давр билан боғлиқ янги қарашлар, фикрлар олға сурилмокда. Бу, айниқса, тўридан-тўғри Улуғбекнинг қотили сифатида тақдим этилиб келинган Хўжа Аҳрор билан боғлиқ мулоҳазаларда кўзга ташланади.

...Улуғбекнинг отаси Шохрух ҳокимият юритиш бобига ёш шахзодага қўлдан-қўл насихатлар қилади. Бу насихатларнинг бир қисми Абдураззоқ Самарқандий асарида келтирилган. Биз воқеаларнинг кейинги ривож учун дахли бўлган қўйидаги сўзларни келтириб ўтаемиз:

«Энди давлат ва подшоҳлик қадрини билиб, илоҳий неъмат шукрини бажо келтирган ҳамда инсоф ва адолат эшикларини ҳоҷатмандлар юзига очиб турган, барча ишларда оятдаги «Ё Довуд! Биз сени ерда ўзимизга халифа қилиб тайин этдик, энди сен одамлар орасида ҳаққоний ҳукми юрит», деган сўзларга мувофиқ амал қилган, олоҳ ўз саломини йўллагур пайғамбар варасалари бўлмиш улаомларни эҳтиром қўзи тағша олиб, инъом назари билан мамнун тулган, диний можаролар бўйича иш кўрганда уларнинг фатвосини четлаб ўтмагин... Олам ободонлигининг сабаби ва одамзод ризқининг воситаси бўлмиш деҳқонларни зулму адолатсизликдан ҳимоя қилиб, инсоф билан ўзингга яқин қилгин...»

Шохрух Мирзо бу сўзларни айтганда, Улуғбек 14 ёшда эди. Фаҳм-фаросати, зукколиги ва қўвван ҳофизаси билан набиралар ичида ажралиб турувчи. Улуғбекни Темур жуда суйган, уйда бўлган чоғларида уни ёнидан сийжитмаган. Хатто Улуғбекнинг ўтинчи билан асирга олинган бир подшоҳни озод қилган.

Бир жиҳатини соқит қилганда, Улуғбек отаси ўғитларига оғишмай амал қилган. Шайх Нуриддин анча тиниб қолган бўлса-да, ёш шахзодадан Мовароуннаҳрни буткул тортиб олиш учун қулай пайт келишини пойлаб ётарди. Орада кечган нисбий тинчлик, бунинг устига Улуғбекнинг ҳокимият ишларида кўзи пишиб, ёш жиҳатдан ҳам улғайиши (энди у 17 ёшга қадам қўяётган эди) Шохмаликка расман тобе бўлиб қолишга орият уйғотади. Шу бонсдан ҳам Оталик бек билан шахзода ўртасида совуқчилик пайдо бўлади. Самарқанд воқеалари оқизилмай-томизилмай Хиротга етказиб турилган. Улуғбекнинг мустақилликка интилиши ҳам Малик ясовул томонидан Шохрухга айтиб борилади. Бу хабар Шохрухни яна Самарқанд йўлига чиқишга мажбур этади. Бунинг устига шайх Нуриддин кўзғолиб қолган эди.

Бекхад ғаддор ва тadbиркор шайх Нуриддин Шохмаликнинг ҳийласи билан ўлдирилади. Бу Шохмаликнинг Шохрух салтанатини мустақамлашдаги бемисл хизмати эди. Шунга қарамай, Шохрух Улуғбекнинг аزمи-хоҳишини қарши бормайди. Абдураззоқ Самарқандий бу ҳақда «Мирзо Улуғбек ва амир Шохмалик ораларида андак губор воқе бўлганлиги туфайли «Амир Шохмалик Хўросонга қараб юрсин», деган ҳумоюн фармон содир бўлди», деб ёзади. Шохмалик шундан сўнг Хоразмни Шохрух номидан идора қилган.

Улуғбек 1411 йилдан эътиборан Мовароуннаҳрни, гарчи ноиб маконида бўлса-да, мустақил идора қилишга киришади. Бинобарин, Самарқанд тахтига эришган Улуғбекни отаси Шохрух насихатларини унутган, деб бўлмайди. Қайд этилганидек, Улуғбек Шохрух пандларига оғишмай амал қилди, фақат бир жиҳат бундан мустасно... Бу унинг «пайғамбар варасалари бўлмиш улаомларга нисбатан тутган сиёсатидаги ўзгачаликка кўринади.

Шохрух салтанатининг узок ва осойишта давом этишида, Оврупо шарқшўнослари тўғри топиб айтганидек, Хиротда ижтимоий фанлар академиясини вужудга келишида, ана шу мўътадил сиёсатнинг мақоми ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган. Энг муҳими шунки, Темур вафотидан кейин парчалашиб, бўлиниб кетган салтанатни Шохрух бир қадар тиклашга муваффақ бўлди. Унинг даврида Темурнинг бўлак ўғиллари, авлодлари тоғу тахт курашида муваффақиятсизликка учради. Ҳокимият асосан бир қўлда тўпланди.

Улуғбекнинг 1411 йилда Самарқандни Шохмаликсиз мустақил идора қилишга интилиши Шохрухнинг унга қарши Хиротдан келишга ундаган экан. Шохрух қанчалик мутаассиб бўлмасин, марказлашган давлат қудратини сезган ва шунинг учун кураш олиб борган. Бироқ, Мовароуннаҳрда воқеаларнинг бундан кейинги ривож Шохрухни яна бир неча бор отланишга мажбур этди. Бунга энди Улуғбекнинг гоҳ ҳарбий ишлардаги укувсизлиги, баъзида феъл-атвори сабаб бўлади.

Улуғбек Мовароуннаҳр тахтида муким турган йилларида, ҳали Шохрух ҳаёт экан, ҳеч қачон тангаларни ўз номидан зарб қилдирмади. Фақат Шохрух ўлиmidан сўнг кечган икки ярим йилдан зиёд вақт ичида зарб этилган динорларда «Темур Кўрагон ҳимматида Улуғбек Кўрагон сўзум» деган ёзув учрайди. Мана шу далилнинг ўзи ҳам Улуғбекнинг отасига нисбатан сақлаган ҳурмат-эҳтиромини кўрсатади. Лекин ҳаминша ҳам шундай бўлмаган. Олий мақом мувозанати сарой аҳлининг баъзан ғаразли,

ЗАХИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР

Бобур жаҳон маданияти ва адабиёт тарихида алоҳида ўрин тутган йирик давлат арбобларидан бири, нозикатб шоир, муҳаббат ва назокат куйчиси. Унинг дилдорлар ғазаллари, ғўзал шеърлари, узок йиллар давомиди ўқилиб келинди. Хар кандай каттағону таъкиқлар, ғаразу кинлар улуг ижодкор асарлари юзига соя ташлай олмади. Улар тонгда кайта чараклаган кўншдай буй кўрсатаверди. Хар қачонгидан ҳам сеvimли, дилга яқин бўлиб қолаверди.

Куйда улуг бобокалонимизнинг ғазал ва рубойларидан намуналар ўқисиз.

Баъзан беғараз «кўмаги» билан бузилиб турган. Улугбек ҳокимият тепасига келган, айтарли катта харбий юришлар қилган эмас. Бу айниқса, унинг дастлабки 20 йиллик ҳукмронлик фаолиятида кўзга ташланади. 1414 йилда Андижон қалъаси ҳокими Аҳмад Мирак билан бўлган низоининг ижобий ҳал этилиши, 1416 йилги Мўғулистон юришининг муваффақияти, 1419 йилда Тўқмоққа қилинган сафарининг жангга тормаслиги Улугбекнинг мавқеини аяча мустаҳкамлайди.

Улугбек илм кишиси бўлганлигидан оқилона маслаҳатни тўғри қабул қилган. Лекин кўрамизки, унинг атрофида шайхулислом Исомилдинга ўхшаган тилеғламаалар, лаганбардор ва ўз манфаатини кўзловчилар, ғаламислар тўпланиб қолган, унга тўғри йўл кўрсатувчилар жуда кам эди. Масалан, шундай бир нақл этиб келганки, Шамсиддин Мухаммад Мискин бир низоли баҳсини Улугбек фойдасига ҳал этмади. Гап шундаки, Самарканд қозиси бўлган бу киши ўта адолатлилик билан ном чиқарди. Улугбек ҳазинасидан бир савдогарга олиқ-сотик қилиш учун қимматбаҳо тошлар бериб қўйди. Эвазига савдогар унга маълум фойда қайтарди. Бирок у бир кун бемаврид оламдан кўз юмди. Улугбек қозига мурожаат қилиб, савдогарнинг меросини қимматбаҳо тошлари ҳисобига ўзига етказиб беришни сўрайди. Қози Улугбекнинг яқин кишиларидан бири орқали: «Гар мени қиш кўни қўл-оғимни боғлаб, устимдан совук сув қуйиб, ҳушимдан кеткизган тақдирлариданга бундай ҳукм чиқаришга ризо бўламан», деган гапни етказди. Қозининг катъияти билан у ўз аҳлидан қайтди.

Шундан сўнг, 1441 йилда (Улугбекнинг қарийб қирк йиллик салтанатида иккинчи бор) Гавхаршод Бегим Самаркандга келди. Афтидан, малика онанинг бу ташифи ўртада вужудга келган ошқора совуқчиликларни ишлатишга қаратилмаган кўринад. Бундан олдин Улугбекнинг кизи Хасиба Султонни Хиротга қачқиртириб олган Гавхаршод Бегим, бу келишида Абдуллатифни ўзи билан Хиротга олиб кетади.

Тадбиркор Гавхаршод Бегим бу пайтда ота-боло муносабатини яхшилашни эмас, аксинча, Хуросон тахтининг келажагини ўйлаш, режалаштириш билан машғул эди. Шохрухнинг иши етмишини қоралаб, тахтга қим қилиш кун тартибда турган эди. Тахтининг эса, даъвогарлари кўп: Мухаммад Жўгий Мирзо, Алауд Давла, Абдулқосим, Улугбек... Улугбекнинг тўнғич ўғли сифатида Хуросон тахтининг эгаллашга бўлган ҳукуки бошқа шахзодалардан кўра кўпроқ эди. Она эса, Хуросон тахтида набираси Алауд Давлани (Бойсунгур мирзонинг ўғли) кўришни хоҳларди. Гавхаршод Бегимнинг фикрича, набираси Абдуллатиф Хиротда, очик қилиб айтилганда, гаров тариқасида ушлаб турилишни керак эди.

Гавхаршод Бегимнинг Хуросон тахти ҳусусида қайғуриши бежиз эмасди. Шохрух 1447 йил 10 мартада

Сочининг савдоси тушти бошима бошдин яна.
Тира бўлди рўзорим ул қаро қошдин яна.

Мен худ ул тифли паривинга кўнгул бердим, вале
Хонқоним ногохон бузулмағай бошдин яна.

Юз ёмонлик кўрб ондин телба бўлдинг, эй кўнгул,
Яхшиликни кўз тутарсен ул паривашдин яна.

Тош урар атфол мени, уйда фориг ул пари,
Телбалардек қичқирурмен ҳар замон тошдин яна.

Оғим етганча Бобурдек кетар эрдим, нетай,
Сочининг савдоси тушти бошима бошдин яна.

Жамолнинг васфини, эй, ой, неча элдин эшитгаймен,
Не кун бўлғай висолинга мени дилхаста етгаймен.

Тараҳхум юзидин юзунини кўрмакка буюргайсен,
Хуш улким оразини кўргамен, сўзунг эшитгаймен.

Итингдурмен, сочинг занжирини бўйнуңга маҳкам қил,
Ки водийи фироқинг ичра кўрқарменки йитгаймен,

Тараҳхум қилмасанг, ё боқмай истиғно било ўтсанг,
Тазаруф қилгамен, ё йўлагаймен, ўзга нетгаймен.

Муяссар бўлмаса бошимни қўймоқлик оёғига
Бошимни олиб, эй Бобур, оёқ етганча кетгаймен.

(350 йилнинг 25 зулҳижжаси) вафот этган, Хуросоннинг ўзида бир томондан Алауд Давла (1417 йилда туғилган) иккинчи ёқдан Абдулқосим Бобур (1422 йилда туғилган, бу ҳам Бойсунгур мирзонинг ўғли) тахт учун кураш майдонига қиради. Гавхаршод Бегим Улугбекнинг қўнғилиш олиш ва тахт умидворлигидан воз кечдириш учун Абдуллатифни кўшни бошлиғи қилиб қўйди. Тахтининг даъвогарларидан бири Мухаммад Жўгий мирзо 1445 йилда вафот этган эди. Демак, Шохрухнинг ўғиллари орасида биргина Улугбек ҳаёт бўлиб, Хуросон тахти қонунан ва шаръан унга тегиши лозим эди. Шу босдан, қолаверса, ўртада узок давом этган совуқ муносабатлар оқибати ўларок Улугбек ҳам Хуросонга қўшни тортади. Албатта, воқеаларнинг бундан кейинги ривожини яхши маълум. Улугбек Хуросонда шахзодаларга қарши бошлаган муваффақиятли курашини охирига етказмайди. У табиатдан харб ишларида нўноқ эди. Бу гал ҳам шу палда беради. Охир-оқибат у мағлубиятга учрайди. Энг ёмон ўғли Абдуллатиф билан ёлвасиб қолади. Абдуллатиф ҳокимлигини қўлга олганда, отаси Улугбек сийбасига тескари ишларни амалга оширади. Энг аввало, тамга солигини бекор қилади. Самаркандда аҳолининг ҳукмдорлар асосий қорозилиғи шу солиқ билан боғлиқ эди. Бу — Абдуллатифнинг отасига бўлган кеки анча олдиндан газаклаб юрганини кўрсатади.

Абдуллатифнинг Бахда амалга оширган ислорати унинг оғурусини ошириб юборади. Хуросондан енгиллиб қайтган Улугбекнинг таъсири ўз пойтахтида тушиб кетди. Унинг учун яна 1427 йилда юз берган таназуул қайталади. Абдуллатиф бироз вақтдан кейин қуч тўллаб Мовароуннахрга ҳужум билан келганида, аҳолининг катта бир қисми — дин таъсиридидаги имтиёзли табақа бўлмиш савдогарлар, шунингдек, тамга солигидан қорози бўлиб юрган ҳунармандлар уни маъқуллаб қарши оладилар, ёрдам берадилар.

1449 йилнинг қузида Самарканд яқинидаги Дамашк қишлоғи ёнида Абдуллатиф билан жангда Улугбек мағлубиятга учрайди. Ҳа, тақдир тарозининг шайини отани маҳв этаётган ўғил тарафга босган эди. Улугбек олим киши эди. Илм уни энг оғир дақиқаларда ҳам тубданликка бошламайди. У Самаркандга, отани енгиб шяъну шавкатга бурканган, ғалаба нашидасини сўраётган Абдуллатиф олдида қайтишга ўзида мардлик топа олади.

«Хаво рутубатли, қуз совуғи этини жунижтиради. Қуилар қискариб, қоронғулик эрта тумашдиган бўлиб қолган. Мухаммад Хисрав шахар четидидаги кўрим-сизгина ховлида хизматкорларга имо-ишора билан буйруқлар беради. Эътибор қилинса, бу ховлининг бир вақтлар олий мақом зотлардан бирига тегишди бўлганлигини англаш мумкин. Узок йили ҳажга бориб келган Мухаммад Хисравга уч-тўрт кун бурун қўтилмаганда, собиқ ҳукмдорини Маккага қузатиб бориш топшириғи берилиди. Унинг ихтиёрига берил-

Ҳажринг ғамидин оқибат ўлғум, қаро кўз,
Юз ғуссау андуҳ ила борғум, қаро кўз.
Васлинг била қилмадинг иложим, Бобур,
Мушқилки фироқингда тирилғум, қаро кўз.

Е қаҳру ғазаб бирла мени туфроқ қил,
Е баҳри шоятингда мустағриқ қил.
Ераб, сенгадур юзум қаро, хоҳ оқ қил,
Ҳар навъи сенинг ризонг эрур андоқ қил.

Эй гул, не учун қошингда мен хор ўлғум,
Юз меҳнату андуҳ била ёр ўлғум.
Васлинг била бисёр севиндим аввал,
Ҳажринг била оқибат гирифтор ўлғум.

То бўлғали дилдор ўшал ой манга,
Ҳолимни билиб қилмади парвоя манга,
Мен асру харобу ёр кўп мустағний,
Эй вой манга, вой манга, вой манга.

Сенинг била менки ошнодиг қилдим,
Ишқинени ҳазин жонга балолоғ қилдим.
Кўрмай, билмай мени вафосиз дебсен,
Мен санга не навъ бевафолғ қилдим.

ган хизматкорлар кўп эмасу, атай қилингандай, барчаси гуноғ кар. Йўл талорикини кўрар экан, у қуйиб-пишади, гуноғ хизматкорларга фикрини тушунтири олмай ҳуноб бўлади. Мана, ниҳоят, бугун муқаддас рамазоннинг саккизинчи кўни, шу кун йўлга чиқини белгиланган. Айтилган вақтда йўлга тушиш янги подшоҳ Абдуллатиф мирзонинг амри. Уни бузиш мумкин эмас.

Отланишиб йўлга тушганларидан бери Улугбек мирзонинг қайфияти баланд, гапни гапга улайди. Бу хушудлик шу қадар табиий эдики, бой берилган тахтининг ғами унинг Теуруниқига ўхшаб кетадиган, лекин очик ҳеҳрасига асло соя ва ғубор соқолмаган эди. Улар чакчақлашиб қишлоқларни, даладашларни орқада қолдираб эдилар. Мухаммад Хисрав Чўпонотадан ўтаётганларидида собиқ ҳукмдорнинг бироз қомуш тортиганини пайкади. Расадхона орқада қолганли. У кейин билдики, шу кун нафақат расадхона, балки, мамлакат, ёруғ олам, эллик беш йиллик умр орқада қолган экан...

Бир қишлоққа етганларидида изларидан қолавериб отлари зўриқиб, оқ қўшиққа ботган қопарлар хабар келтиришди. Сирдарё соҳилидаги Шохрухия қишлоғи бориб, фалон уйга тушиб, янги амру фармонини қутиб туришлари керак экан. Қопар ардуз уруғидан эди. Ҳамма иш режа билан қилинаётганда, Улугбекда Абдуллатифнинг ҳолислиғига шубҳа уйғотмаслик учун энг майда икир-чикирлар ҳам «муфлуқ» хон номидан амалга оширилаётган эди. Ардуз қавми мўғуллардан эди.

Айтилган қишлоққа келиб тушишди. Макка йўли узок, мўлжаллаб олинган ашёлар бир қарвон бўлганди. Ахир, ҳеч бир нарсанда шубҳа бўлмаслиғи, қабих мақсад сезилиб қолмаслиғи керак эди-да. Улугбек ва Мухаммад Хисрав таҳорат олишиб, шом намозини ўқиб тарадулда эдилар. Ўтов ичиди олов ёнарди, қозонда шўрва қайнарди. Собиқ ҳукмдор ўчоқ ёнида, совуқ қотган қўлларини ўт тафтига тутиб ўтирарди. Шу пайт қарсиллаб ёнаётган жулғундан чўғ отилиб, Улугбекнинг этагига тушди. Улугбек чопар келгандан буён йўловда қолганди. Қўнғли ниманидир сезганди, ички безовталиқ уни қийнади. У қалин олтойи пўстини этагига тушган чўғни сиклиб ташлади-да: «Сен ҳам билдинг», деб юборди. Бу мияда гуноғон ўйнаган, асабларни қачқатган фикрлар туғғинини қонот илмини ўзига жо қилган танини ёриб чиққан вулкони эди. Бу — Улугбекнинг сўнги сўзи эди. Қадарсизланган ота, таназулга юз тутган ҳукмдор, беҳурмат қилинган олимнинг сўнги нидоси шу эди. У тасвир этиб бўлмайдиган ўқини билан этагига тушган чўғга қараб: «Мени қуйдирмаган бир сен қолувдинг, энди умрим поёнига етганини сен ҳам билдинг, ўқингни олиб қол», демокчи бўлганмиди? Айтиш мушкул...

Поён РАВШАНОВ
филология фанлари доктори,
профессор

«Марказий Осиё Ҳамдўстлиги Мустақил республикалари билан дўстона, қардошлик муносабатларини мустахкамлаш, улар билан қалин ижтимоий-иқтисодий муносабатларни чуқурлаштириш ва янада ривожлантириш, илмий ва маданий ҳамкорликни кенгайтириш Ўзбекистон ташқи сиёсатининг гўят муҳим устивор йўналиши ҳисобланади».

ИСЛОМ ҚАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Мулки Турон, миллати турк

Осиё қитъасининг ўрта қисмида жойлашган бир-бирига ёндош, қондош, диндош, тилдош Ўзбекистон, Қозоғистон, Туркменистон, Қирғизистон ва Тожикистон давлатлари узоқ ва яқин ўтмишда ҳам яхлит ва бир мамлакат бўлган. Улуғ соҳибқирон Амир Темур таъкидлаганидек уларнинг мулки Турон, миллати турк бўлган. Замини бир бўлган туркий халқларнинг тили, дини бир, аҳолисининг этник келиби чиқиши, урф-одати, маданияти, касби-кори бир эди. Ўз вақтида Турон фарзандлари жаҳон фани ва маданиятининг ривожланишига бекиёс катта ҳисса қўшишган. Туркистонлик улуғ алломалар, тиббиёт ва диний илмнинг йиринк сиймолари, соҳибқирон саркардалар, ўз даврининг атоқли арбоблари бутун дунёга маълум ва машҳур.

Марказий Осиё ҳудудида жойлашган туркий қавмлар узоқ ўтмишда доимо ҳамжиҳатлик билан яшаганлар. Бир тавр билан жон бўлиб ўз юртиларини душмандан ҳимоя қилган, мамлакат ободлиги, юрт фаровонлиги учун каналлар қазиб, шаҳарлар бунёд қилганлар.

Лекин тарихан ўтган давр туркий халқларга шон-шухрат, улуғлик ато этиш билан бирга, оғир, мусибатли, айрилиқ азобларини ҳам раво кўрди. Чор Россиясининг мустамлакачилик сиёсати, қизил империянинг манфур кирдикорлари азалий томири битта халқларни ўзбек, қозоқ, туркман, тоjik, қирғизга ажратиб қўйиб, чегаралаш тadbирини амалга оширди. Аммо улкан тарих олдида кейинги етмиш йил бир лаҳзалик вақт холос.

Совет ССР парчаланиши билан туркий халқлар тарихий алоқа ришталарини қайта тиклашга бел боғладилар. Чунки уларнинг ери, сув ичар дарёлари бир. Ривожланиш имкониятлари, халқларининг муштарак ниятлари, орзу-умидлари, тақдири бир.

Ушбу улуғ ниятларни амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Қаримовнинг ташаббуси билан шу йилнинг тўртинчи январь кунини маъруза жуғрофий ҳудудда жойлашган давлатларнинг ҳукумат раҳбарлари тўпланиши. Улар ушбу минтақада ечилиши зарур бўлган масалаларни ҳамжиҳатликда келишиб олишди. Қадимий бирлигини қайта тиклаш гўят зарур эканлиги, иқтисодиётда вужудга келган тақчилликдан чиқиб кетиш учун бир ёқадан бош чиқариб, иш тутиш ҳақида фикр юритилди. Шунингдек минтақамизнинг яқин ўтмишда «Ўрта Осиё республикалари» ва «Қозоғистон», ёки «Ўрта Осиё ва Қозоғистон давлатлари» деб аталлишини номувофиқ деб билишиб, бу минтақадаги давлатларни бундан кейин «Марказий Осиё давлатлари» (МОД) деб номланишига келишиб олишди.

Ҳақиқатан ҳам ушбу минтақани Марказий Осиё давлатлари деб аталлиш жуғрофий жиҳатдан ўринли ва илмий асослидир. Чунки, ушбу ҳудуднинг МОД аталлишига узоқ тарих гувоҳлик бериб турибди. Қадим-қадимдан Осиёнинг Марказий қисмида бир-бирига ҳар томонлама боғлиқ давлатлар ҳолида шаклланиб келган. Шунингдек минтақамиз гарбдан ва шарқдан, шимолдан ва жанубдан турли катта-кичик давлатлар билан чегаралангани у мамлакатларнинг биронтасини ҳам илмий ва амалий жиҳатдан Марказий Осиё давлатлари қаторига киритиш мумкин эмас. Уларнинг кўпчилиги МОДдан йироқда жойлашган бўлиб, Осиё учун марказий давлат бўлмайди.

Янги номланган МОДнинг жуғрофий имкониятлари бекиёсдир. Ҳозир унинг ҳудуди 3.994,4 минг квадрат километр бўлиб, бу ерда 55 миллиондан ортиқ киши яшайди. Мазкур минтақада жойлашган давлатлар ҳудудий жиҳатдан бир бутун, яхлит, табиати бир-бирига ўхшаш, бир-бирининг давоми ва тўлдирувчисидир.

МОД халқ ҳўжалигини ҳар томонлама ривожлантириш учун жуда катта омилларга эга. Ҳудуднинг қулай орографик (манбага) хусусиятлари, иқлимий шароити, сув ва тупроқ таркиби, турли фойдали қазилмалари, доимий ўсишда бўлган меҳнат ресурси ана шундай омиллардир. МОД га кирувчи ҳар бир мустақил давлатнинг ер усти тузилиши текислик, пасттекислик, қир, адир, тоғли баландлик кўриниши. Шунингдек сойлик, жарлик, дарё водийлари, воҳа, чўл зоналари ва кум барханлари мавжуд. Худуд ер тузилишининг бу хил мураккаб кўриниши ерларни деҳқончилик ҳамда чорвачиликка ихтисослаштириш ва ривожлантиришда табақалаштириб иш тутишни талаб қилади. Шунда ҳудуднинг маълум қисмида етиштирилган қишлоқ ҳўжалик маҳсулотини унинг бошқа қисмига етказиб бериш имконияти яратилади. Натижада МОД аро иқтисодий ҳамкорлик қилишнинг аниқ имкониятлари вужудга келади.

МОДдаги иқлимий (ва айниқса агроиклим) шароитининг қулайлиги, совуқ бўлмайдиган кунларнинг кўпга чўзилиши бу ўлкада иссиқсавар ва ўз асносида қимматбаҳо қишлоқ ҳўжалик тармоқларини кенг ривожлантиришга имконият яратган.

Айниқса МОД гидрографик (сув) ресурсига бой. Ўлканинг йирик дарёлари: Сирдарё, Амударё, Иртиш, Норин, Қорадарё ва бошқалар суғоришда, гидроэнергия олишда, балиқчиликда, транспортда катта аҳамиятга эга.

Суғоришда дарёларнинг аҳамияти бирламчи. Негаки МОДда деҳқончилик асосан суғориб экишга таянади. «Сувиз ҳаёт йўқи» шioriини туркий халқлар яратган. Туркистонда деҳқончилик доирасининг тобора кенгайиши, янги ерлар ошчи, чўллари ўзлаштириш ва ишлаб чиқариш доирасига тортиш ҳамма сувдан тежаб фойдаланишни тақозо қилган. Бу борада маҳаллий халқ асрий тажрибага эга. Эндиликда МОДларининг ҳар бирда тўпланган ана шундай тажриба умумлаштирилиши, илмий таҳлил қилиниши зарур. Бу нарса ўлканинг мавжуд сув захираларидан яна ҳам самарали фойдаланишни таъминлайди.

МОДдаги сув захиралари жуда катта энергия манбаидир. Тоғ дарёларида ҳар бири бир миллион кват/соатдан кўпроқ электрэнергия берадиган ўйлаб ГЭСлар куриш мумкин ва лозим. МОДда гидроресурсга бой бўлган Тожикистон давлатининг тажрибаси бу нарсани исботлаб турибди. Бу ерда биргина Вахш дарёсида курилган Норак (куватти 2,7 млн. кват/соат), Ронгун (куватти 3,6 млн кват/соат) ГЭСлари ўлкада энергосистемани барпо қилишга замин яратди.

МОДнинг деҳқончилик қилинадиган зоналардаги тупроқлари — бўз, каштан, қора ва аллювиалдир. Бу маданийлашган тупроқлар чиринди микдоридан қатъий назар дондор ва серунудмидр. Бу нарса, яъни тупроқнинг унумдорлик хусусияти жойининг жуғрофий (иқлимий) шароити ва Куёш нурининг ер юзасига кўп тушиши билан боғланган. МОДларининг ҳар бирини тупроққа ишлов бериш ва унинг унумдорлигини оширишининг ўзига хос агрокомплекс тadbирлари ишлаб чиқилган. Эндиликда ушбу тажрибани таҳлил қилиш, бутун МОД минтақасига ёйиш самарали натижаларга олиб келиши шубҳасиздир.

Ўлка тараққиётида унинг турли-туман фойдали қазилмаларидан омил сифатида фойдаланиш самарали натижаларга олиб келади. МОД ёқилги ва минерал ресурсларга жуда бой. Бу ўлканинг турли жуғрофий туманларида кўмири (айниқса, Қозоғистон, Ўзбекистон ва Қирғизистонда), нефть ва газ (айниқса Туркменистон, Қозоғистон ва Ўзбекистонда) темир рудаси (асосан Қозоғистонда), мис (Қозоғистон

ва Ўзбекистонда), олтин, уран (Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистонда), марганец, хром, вольфрам, кумуш, альюмин, сурма, полиметалл рудалари кўп.

МОДда аҳоли анча зич яшайди. Бу зичлик давлатлараро фарқланади. Масалан, Қозоғистонда ҳар бир км га 6 киши, Туркменистонда — 7,2, Қирғизистонда — 21,5, Тожикистонда — 33 ва Ўзбекистонда — 44,5 киши тўғри келади. Аҳоли зичлигидаги кескин фарқ аҳолининг миллий таркиби, ҳудудининг катта-кичиклиги, табиий ўсиш даражаси ва бошқа омиллар билан боғланган. Аҳолининг табиий ўсиши бўйича МОДлари МДҲда энг юқори ўринда туради. Табиий ўсиш ҳар минг киши ҳисобига Қозоғистонда — 18,1, Туркменистонда — 29,3, Ўзбекистонда — 30,1, Қирғизистонда — 25,3 ва Тожикистонда — 34,9 кишини ташкил қилади.

Туркистон ҳудудидagi демографик вазият бир томондан аҳоли табиий ўсиши (ва ўз навбатида меҳнатга лаёқатли ёшларнинг кўпайиши)нинг юқорилиги, иккинчидан эса урбанизация даражасининг пастлиги билан белгиланади. Масалан, аҳоли табиий ўсишининг юқори бўлганлиги учун ҳам мазкур МОДларида 1979—1989 йилларда аҳоли сонини кўйидагича кўпайди: Қозоғистонда 14.684 минг кишидан 16.538 минг кишига, Қирғизистонда 3.529 мингдан 4.291 минг кишига, Туркменистонда 2.759 мингдан 3.534 минг кишига, Ўзбекистонда 15.391 мингдан 19.906 минг кишига, Тожикистонда 3.801 мингдан 5.112 минг кишига.

МОД аҳолининг сон жиҳатдан динамика (йил сайин) кўпайиб бориши бу ўлкада меҳнат талаб ишлаб чиқаришни ривожлантириб боришни тақозо қилади.

МОДларининг ҳукумат раҳбарлари қадимий Туркистон замининда халқ ҳўжалигини жадал ривожлантириш истиқболларини режалаштирмоқда. Жуғалдан Қозоғистонда, «Дон» Қирғизистонда, «Энергетика», Ўзбекистонда, «Пахта», Туркменистонда «Нефть» кўмиталари тузилмоқда. Шу кўмиталарнинг аниқ мавзуларда иш олиб бориши шубҳасиз ўлкамиз бойлигига бойлик қўшади, уларни бирлаштиради, шухратини оламга таратади.

Бизнинг назаримизда МОД ҳукуматлари томонидан режалаштирилётган ишлар аниқ асосларга эгадир. Лоақал юқорида зикр қилинган жуғрофий омилларга таяниб Марказий Осиё давлатлари учун кўйидаги халқ ҳўжалик комплексларини барпо қилиш мумкин.

Саноатда биргаликда электрэнергетика, металлургия, машинасозлик комплексларини барпо қилиш мақсадга мувофиқ деб биламиз. Туркменистон, Қозоғистон, Ўзбекистоннинг нефть ва газ ҳазаралари (захираси) ҳамда Қозоғистон, Ўзбекистон ва Қирғизистоннинг кўмири базасида ёқилги-энергетика саноатини, Ўзбекистон, Тожикистон, Қирғизистон Қозоғистон дарёлари базасида гидроресурслар ишлаб чиқаришни МОДда ҳамкорликда ҳал қилиш мумкин. Шундай қилинганда МОД кудратли электрэнергетика саноати комплекси вужудга келади ва ҳудудда энерготартиб барпо қилинади.

Минтақада металлургия комплексини вужудга келтириш имкониятлари ҳам катта. Мавжуд қора металлургия базалари (Марказий Қозоғистондаги «Қозоқ магниткиси», Ўзбекистондаги Бекобод металлургия комбинати базасида) ўзаро ҳамкорлик асосида йирик металлургия марказларини вужудга келтириш мумкин ва лозим деб ҳисоблаймиз. Шунингдек МОДнинг ҳар бирини мавжуд хомашёларга таяниб рангдор металлургия саноатининг янги-янги корхоналарини куриш мақсадга мувофиқдир.

Ўлкада металлургияни ривожлантириш ўз-ўзи

дан машинасозлик комплексини ривожлантиришга моддий асос яратади. Негаки саноатда металлургия биринчи, машинасозлик эса иккинчи қават ҳисобланади. Бизнинг назаримизда МОДда машинасозлик комплексини яратиш ва ривожлантириш куйидагича кечиши керак: Ўзбекистонда пахта ва пахта комплексига, Туркменистонда нефть ва нефтокомплексга, Қозғистонда дончиликка ва кон қазиб олиш саноатини ривожлантиришга, Қирғизистон ва Тожикистонда электрэнергетика саноатига хизмат қиладиган машинасозлигини ривожлантириш зарур. Шундай қилинганда мазкур давлатларда энди-энди иш бошлаган тармоқ кўмиталарининг мақсадларига ҳам хизмат қилинган бўлур эди.

Худудда қишлоқ ҳўжалигини ҳам ҳамкорликда ривожлантириш давримиз ва муштарак истакларимиз тақозосидир. Бу йўлда ҳам минтақамиз туб аҳолининг қишлоқ ҳўжалик маҳсулотларига ва айниқса озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжидан келиб чиқиб иш тутиш айни муддао. Давлатларнинг жойлашган ўрни,

табиати (ва биринчи навбатда тупроқ ресурслари) МОДларида деҳқончилик (ўсимликшўнослик) ва чорвачиликни табиий зоналараро жойлаштириш ва ривожлантиришни тақозо қилади. Шу жиҳатдан биз Марказий Осиё давлатлари ҳудудини жўғрофий кенглик бўйлаб шартли равишда уч зонага ажратдик.

Биринчи қишлоқ ҳўжалик зонаси шимолӣй зона бўлиб, унда дон (биринчи навбатда бўғдой) ва дондуқаклик экинлар экиш, яйлов чорвачилигини ривожлантириш мумкин. Иккинчи-ўткинчи зона. Ур-талиқдаги бу зонада қисман дон ва яйлов чорвачилиги, пахтанинг тезпишар навларини экиш, мева, ўзум, сабзавот ва полизчилигини ривожлантириш мумкин. Учинчи қишлоқ ҳўжалик зонаси МОДларининг жанубий қисми — тоғ ва дарё водийлари, тоғлар билан туташ ҳудудларни эгаллайди. Бу зонада узоқ вегетация мўддатларини талаб қиладиган жанубий мамлакатларга хос бўлган иссиқсевар экинлар: пахта (ва айниқса ингичка толали пахта нав-

лари), қанд лавлаги, ўзум, субтропик ва цитрус мева-ларини кенг жойлаштириш мумкин.

МОДлари ўстақил тараққиёт йўлидан дадил бормоқда. Улар ўз ҳудудларидаги жўғрофий омиллардан ҳамкорликда ва унумли фойдаланиши, яқин ўтмишда ўзларида яратилган илмий-техникавий имкониятлардан мустақиллик (ва айни пайтда Туркистон бирлиги) йўлида қайта қуриш орқали иқтисодий ва ижтимоий тараққиётда олға қадам қўйиши шакл-шўбҳасиздир.

Абдимўмин РўЗИЕВ,

жўғрофия фанлари доктори, профессор;

Урол САФАРОВ,

аспирант;

Убайдулло БАРОТАЛИЕВ,

аспирант

ФАНИМИЗ ЗАҲМАТКАШЛАРИ

Ойдин кунлар умиди

Ҳозирги қишлоқ ҳўжалиги ривожланишини кимё соҳасидан айрича тасаввур қилиш мумкин эмас. Жумҳуриятимизда катта миқдорда қишлоқ ҳўжалик маҳсулотлари, айниқса техника экинлари етиштирилиши бевосита кимёгарларнинг саъй-ҳаракатлари билан боғлиқ. Минерал ўғитлар ишлаб чиқариш, қишлоқ ҳўжалик экинлари зараркунандаларига қарши қўлланиладиган воситалар тайёрлаш, экин уруғларининг сифатини мустаҳкамлаш каби ишларга ўзбек кимёгар олимлари ҳам муносиб ҳисса қўшганлар. Шундай иқтидорли олимлардан бири, кимё фанлари доктори Сайёра Рашидовадир.

Сайёрахонда кимё фанига ҳавас ёшлиқдан уйғонган эди. Уларнинг уйида кўплаб деҳқонлар, ҳўжаликларнинг раислари, туман раҳбарлари тез-тез меҳмон бўлишарди. Сайёра ҳам катталарнинг сўхбатларидан, муаммолар устидаги мунозараларидан хабардор бўларди.

— Сўхбат мавзулари асосан деҳқончиликни ривожлантириш, пахта, дон ва бошқа қишлоқ ҳўжалик маҳсулотларидан кўпроқ ҳосил олиш ҳақида борарди. Етиштирилган қишлоқ ҳўжалик экинлари ҳар хил касалликларга чалиниши, деҳқон меҳнати йўққа чиқаётганлиги ҳусусида бўлиб турарди. Зарарли кушандаларга қарши курашининг изчил йўллари-ни топиш муаммолари тилга оинарди. Мен ўшандаёқ бу масалаларни чуқур илмий тадқиқларсиз ҳал этиб бўлмаслигини англагандим, — дейди Сайёра Рашидова.

Унинг нияти ўшанда отаси билан сўхбат қурган асл деҳқонларнинг армонларини аритиш эди. Шу ниятда у Москва Давлат дорилфунунининг кимё факультетига ўқишга кирди. Ушандаёқ пахта, дон ва шакар лавлагининг уруғини яхшилаш истиқбол-

ларини барқарор қилиш йўлида изланишни кўнгилга тугиб қўйганди.

Бу борада отаси Шароф Рашидовнинг катта маслаҳатлари амалий дастур бўлди. Қолаверса, барча устозларнинг саъйи-ҳаракатлари, тинимсиз ўқиб, ўрганиши ўз самарасини берди.

1965 йилда дорилфунунининг кимё факультетини имтиёзли диплом билан тугатган Сайёрани илмий ишга иқтидорли эканлигини билган олимлар аспирантурага ўқишга олиб қолишади. 1971 йилда Сайёра Рашидова «Дорилари полимерлар билан аралаштириб уруғларни қабуллаш» деган мавзуда фан номзодлигини ҳимоя қилди. Бу истиқболли соҳани тинмай давом этказиш йўлида кўп изланди. 1983 йилда эса кимё фанлари доктори бўлди. Орадан бир йил ўтиб эса профессор деган шарафли унвонга сазовор бўлди.

1979 йилда Республика Фанлар Академияси қошида полимерлар химияси бўлимини ташкил қилиш учун Сайёра Рашидова жуда кўп югуриб, елди. Бу бўлим аста-секин кенгайтирилиб химия ва физика полимерлари институтига асос солинди. Сайёра опа шу институтга директор этиб тайинланди. Лабораторияларни ташкил этиш, тажрибаларни амалда қўллаш, олимларни тарбиялаш, ходимларни жой-жойига қўйиш, институт янги биносининг пойдеворини қўйиб, уни битиришгача бўлган барча ишлар уддаланди.

Бу борада институт олимлари, айниқса уруғчилик истиқболини яхшилаш учун жон койитган Сайёра Рашидова республиканинг чўл зоналарида пахтакорлар билан бақамти ишлади. Айниқса Жиззах вилояти Пахтакор туманида очилган уруғчилик лабораторияси самарали ишлади. Бу лабораторияда Сайёра опа

бошлиқ олимлар дорини полимерлар билан аралаштириб чигитни қабуллаш усулини ҳаётга тадбиқ этишди.

Бу усул билан эмланган чигит нави ҳар қандай касалликларга бардошли эди. Бир текис униб чиққан ниҳоллар эса тез улғаярди. Ҳосилдорлиги одатдагидан юқори бўлди.

Республикада бошланиб кетган қатағонлар ана шундай истиқболли ишларга ҳам зарба берди. Яхшигина бир олимпиа, хайрли ишлар соҳибаси ҳам кўвгинга олинди. Сўроқ қилинди. Аста-секин олиманинг ишлари йўққа чиқарилди. 1988 йилда институт директорлигини топиришини ҳам очич-ойдин талаб қилишди.

— Отамизни ёмон отлиққа чиқаришганда не кунларни бошимизга солишмади, — дейди Сайёра опа. — Гўллар ва Иванов бошлиқ тўда нуқул миллиёнлари топиб беришимизни талаб қилишарди. Бизлардаги «миллиён»лар эса билим ва илм билан онгимизга синганлигини улар тушунмас эди. Оллоҳга шўкурларки, ниҳоят ҳақиқат қарор топди.

Ҳа, заҳматкаш, катмарин олимпиа чег элларда ҳам яхши билишади. С. Рашидова жуда кўплаб халқро илмий анжуманларда иштирок этган. Париж, Майнц, Мерсебург каби шаҳарларда ўтган кимёгарлар йиғинларида докладлар қилган. Олиманинг кимё полимерлари соҳасидаги кашфиётларини жаҳоннинг кўпгина йирик олимлари муносиб баҳолаган.

Профессор С. Рашидова сунъий кимё полимерлари соҳасига бағишланган 200 дан ортиқ ишларни эълон қилди. Шунингдек иккита монографияси чоп этилган. Ун саккизта муаллифлик гувоҳномасини қўлга киритган. Сайёра Рашидова илмий ишларини кўлга ташкилий ишлар билан қўшиб олиб бораётир.

Шунингдек Сайёра опа оилада меҳрибон она, севимли рафиқа. У кишининг турмуш ўртоқлари ҳам катта олим. Аҳтам Мўминов физика-математика фанлари доктори, профессор. У кишиларнинг фарзандлари Анваржон микрожарроҳлик касбини танлаган.

Дарвоқе, яқинда Республикаимиз Президентининг фармони билан бир гуруҳ олимларга мукофотлар берилди. Шу жумладан, Сайёра Рашидовага ҳам Республикада хизмат кўрсатган фан арбоби унвони берилди. Биз олимпиа чин юракдан бу мукофот билан кутладик.

Мен Сайёра Рашидова билан сўхбатлашиб қайтар эканман, ана шундай ойдин кунларни умид қилиб, унга эришган заҳматкаш олиманинг ниятлари соф эканлигига имон келтирдим. Олимпиа мустақил республикаимизнинг равнақи йўлида хайрли ишларни амалга оширмоқдалар. Заҳматкаш пахтакорларимизнинг огирини енгил қилишга кўмаклашмоқдалар. Чигитни химиявий йўл билан зарарсизлантириш, соғлом уруғ тайёрлаб беришда катта ишларни амалга оширмоқдалар. Соғлом уруғ бу соғлом ниҳол, мўл-кўл оқ олтин демақдир. Бу эса мустақил республикаимизнинг порлоқ истиқболи учун қўшилган муносиб ҳиссадир.

Сайёра Рашидова шу кунга қадар ўн иккита фан номзодларига устозлик қилдилар. Тажрибахонадаги ўттизга яқин илмий ходимларга бошчилик қилади. Рўзғорда меҳрибон ва тадбиркор аёл, она. Хуллас, умри ойдин йўлларга туташ инсон.

А. ҚУРОЛБОЙ ўғли

Фарғонадаги «Мустақиллик» дарвозасининг кечки кўрinishи.

Ш. ОЛИМОВ сурати

мазмуни севги идеали билан қанчалик кучли бўлса, дилрабо оҳанги билан шунчалик ёқимлидир:

*Дилдаги севги жилосини жамолидан сўранг,
Ўйдаги ҳар маърифат нури қамолидан сўранг.
Богимизда юз туман ранг офтоб кўзгусидек,
Бу чирой мазмунини руҳсори олидан сўранг.*

*Жамбул райхон ҳиди кўнгилни кўкма қилганин
Бир тутам қиз сочидек тоғнинг шамолидан
сўранг.*

*Ўзаро элдан нўхон ҳеч сиримиз йўқ қирқ баҳор,
Кўш вафо сирин Гафур мирзо мақолидан сўранг.*

Бу шеърларнинг умри ҳам энг самимий инсоний муносабатлар, энг табаррук муҳаббат — туйғулар каби боқийдир.

Гафур Гулом шеърятининг фазилатларидан бири шундаки, бу шеърят халқимизнинг гурурини оширди ва тоширди. У халқимизни ўз тарихи, ўз маданияти билан ифтихор қилишга ўргатди. Масалан, шоирнинг «Шараф кўл ёзма-си» деб номланган шеърида партия, пахта мажбурияти ҳақида мисралар мавжуд бўлса-да, аслида унинг бош йўналишини, асосий руҳини халқимизнинг кадимий тарихи ва маданияти билан фазлрелиш туйғуси ташкил этади.

*Кадим ўзбек халқисан асл одам авлоди,
Миср эҳромларидан тарихинг қариқоқдир.
Хоразмнинг ҳар гиштида боболарнинг ижоди,
Англо-саксонлардан анча юқориқоқдир.*

*Бизга логарифманинг мушкул муаммолари,
Кўлдаги бармоқлардай оддий қилинганда ҳал,
«Олий ирқ» даъвоғари Черчиллнинг боболари
Ҳатто санай олмасди ўн бармоқни мукамал.*

*Биз эккан пахталардан ер юзида бор киши
Ўятини ёғанда устма-уст, қават-қават,
Ҳозирги жанобларнинг маърифат ва дониши:
«Пахта дарахт кўзисин жини», деб билган фақат.*

Еки, Гафур Гуломнинг «Алишер» номи шеърида ғазал мулкнинг сўлтони Навоийга берилган юксак бадий тасвиф ўзлигини таниган ҳар бир ўзбекининг юрак сўзларидай янграйди: «Шараф-шон юлдузлар каби ўқирган, бўйнида занжиру калби озод шер, инсоний муҳаббат, меҳр ила вафо, эрқу бахт тимсоли улуг Алишер», дея ардоқлайди у пир устозини. Еки, қуйидаги мисраларни ҳар биримиз юксак ифтихор туйғуси билан такрорлай оламиз:

*Алишер муштарий юлдузи каби
Ўзбек осмонида балқиган чоғи,
Яна бир муҳтарам йўл кўргандай
Каттароқ очилди олам қуноғи.*

Мен йигитлар кўнглига гулгула солмоқчи, уларда йигитлик гурурини оширмоқ бўлганимда доим Гафур Гуломнинг «Йигитларга» шеърини ўқиб бераман. Бу шеърдаги мағзи тўқ қуйма сатрлар кимни хаяжонлантормайди:

*Йигитлар халқларнинг мақтови — кўрқи,
Наслининг жавҳари, давлат таяни,*

*Юртининг ободлиги, тўйлар сабаби,
Элининг сурқираши, фойди қувончи...*

*Йигит омон бўлса, хавфу хатар йўқ,
Қалқон бор: қалъа бут, қўрғон саломат,
Қизлар кулгусида авжу даромад,
Чоллар уйқусида жаннат, фароғат.*

Гафур Гулом шеърятининг қиммати ва фазилати яна шундаки, у ўлкамизнинг табиий гўзаллигини ҳам, инсон кўли билан яратилган тароватини ҳам ўзида акс эттирувчи ёрқин кўзгусидир. Биз бу кўзгуда «ишқомлар ёқуту ақиқ хазина» бўлиб товланишини, «юз беш хил узумлар осилган Ватан» гўзаллигини, «розмарин, билфлёр, жаноқи, кандил олмалар», «Наманганнинг ер қурра-дек анори», «Марғилоннинг луччак шафтолиси» билан боғларимиз зийнатланганини, «Исмалокдан сома билан қоватқов ош» лаззатини, «қирда лолалардан алвон тўшалиб, адирлар гул қамар билан қуршалган пайтлардаги баҳор манзарасини ёрқин кўрамиз ва ҳис этамиз, буларнинг ҳаммаси бизда она юрт гўзаллигига муҳаббат ва садоқат ҳиссини алангалатади. Биз шоир куйига жўр бўлиб қуйлаймиз:

*Бўтақўздек тоғ жамолин ишқивозиман,
Райхон, қашини ҳидларига тўймайман ҳануз.
Сивизгман, сивизганинг ё овозиман,
Тўрғай каби тоғ куйини қўймайман ҳануз.*

Гафур Гулом шеъряти ана шу фазилатлари билан бундан кейин ҳам биз учун буюк ва суюқ бўлиб қолади.

Гафур Гуломнинг бир қанча хикоя ва қиссалари ҳам ўзича янги бир олам. Адибнинг «Шум бола» қиссасини ҳам, «Менинг ўғригина болам» хикоясини ҳам қайта-қайта ўқиб завқланмаслик ва ҳайратланмаслик мумкин эмас.

«Менинг ўғригина болам» хикоясидаги кампирнинг томдаги ўғри бола билан дардлашиши, унинг шамоллаб қолмаслиги ҳақида қайғуриши қанчалик ғайритабиий бўлиб кўринмасин, шунчалик ҳаётини ва ишонарли бўлиб чиққан. Бунда адибнинг ноёб истеъдоди олмас қирраларидек яқриб намоён бўлади. Бу каби асарларда акс этган ҳаёт қийинчиликлари билан, шу жараёндаги гаройиб инсоний муносабатлар билан танишар экансан, ҳам қуясан, ҳам қуласан.

Гафур Гуломнинг «Шум бола»си ҳамон ўсмирларимизни топқирликка, қийинчиликларни енгишга, сўзамолликка ўргатиб келмоқда. У кулгули қисса-чилигимизнинг мумтоз намунаси бўлиб қолаётганлиги шак-шубҳасиздир. Бу қисса араб тилига таржима қилиб босилганидан сўнг қувайтлик ёзувчи Абдураззоқ Ал-Басирнинг «Ал Адаб» газетасида маҳсул мақоласи босилди. Унда Абдураззоқ Ал-Басир ёзади: «Мазкур муаллифнинг ушбу асарини ўқиб бошлаганимда китобни бироз варақлаб, сўнгра ташлаб юборсам керак, деб ўйлагандим. Бироқ воқеалар жараёни мени ўзига шундай жалб этдики, қиссани қандай ўқиб бўлганимни ўзим ҳам сезмай қолдим... Биргина ушбу асарнинг ўзига қараб ҳам, муаллифни қисса оламида машҳур бўлган кўп ёзувчилардан афзал десам хато қилмайман» («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1983 йил, 13 май).

Хуллас, Гафур Гуломнинг насри ҳам, шеъряти ҳам гўзал дурдоналар билан зийнатлангандир. Биз Гафур Гуломнинг «Алдоқчи замонлар» таъсирида ёзилган маҳжияларини танқидий нуқтаи назардан баҳолаш билан бирга унинг ижодадаги дурдоналарни асраб-авайлашимиз ва юксак даражада кадрлаш-тиришимиз лозим.

хим аҳамиятга эга. Бу ҳол хўжалик меҳнаткашларининг турмушини, оз бўлса-да, осон қиладиган, оғирини енгил этадиган имкониятлардандир.

Хўжалик раҳбари Исмаил Намозовнинг ташаббуси, тadbиркорлиги, туйғали бир қанча маданий-маърифий бинолар қуриб ншга туширилди. Хўжаликда бешта ўрта мактаб, учта болалар боғчаси, сартарошхона, ўнлаб савдо дўконлари магазинлар фаолият кўрсатмоқда.

Кишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлигини ошириш натижасида мазкур хўжаликда анчагина қўшимча даромад олинмоқда. 1992 йилги пахта ҳосилидан Темур Малик давлат хўжалиги 200 миллиондан ошмиқ умумий даромад кўрди. Шундан 70 миллион сўми соф фойдадир. Бу маблагнинг асосий қисми жамоани ижтимоий-иқтисодий ҳимоя қилиш, жамоа аъзоларининг барча хоҳиш ва эҳтиёжларини қондиришга сарфланаётди. Хўжаликда яшовчи оилаларга экин экиш учун қўшимча 12 гектар ер ажратиб берилди.

Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш борасида амалга оширилаётган бундай тadbирлар ҳар жиҳатдан хўжалик раҳбарлигининг фаоллиги, интизомининг яхши йўлга қўйилиши, меҳнаткашларнинг ўз юмушларига нисбатан ғайрат-шижоатларини қучайтириш шарофати, дейиш лозим. Дарҳақиқат, халқ дардини тушуниб иш юритаётган ҳар бир раҳбарнинг, хўжаликнинг эртаси доим ёрқин бўлгусидир.

Ҳабиб АБДИЕВ

Эртанги кунга ишонч

Ҳозирги давр ҳар бир иш одамидан удабурронлики, ишбилармонлики талаб қилади. Зотан, ушбу сифатлар халқнинг турмуш даражаси яхшиланишида, жамият ривожланишида асосий омиллардир.

Қашқадарё вилояти Қасби туманидаги Темур-Малик номи давлат хўжалиги раҳбарлари ҳам давр қийинчиликларини енгиш учун тadbиркорлик билан иш олиб бормоқдалар.

Темур Малик давлат хўжалиги бир-бирига қўшилиб кетган улкан Чилимбоши кишлоғидан бошланади. Ўтган йили хўжалик маркази ва унга яқин бўлган Чилимбоши кишлоғи газ ва ичимлик суви билан тўлатилиши этилади.

Хўжаликнинг бу йилги режалари ва миқёслари ҳаммадаги имкониятларни ишга солишни тақозо этади. Ишни тажриба, маҳорат билан бошқариш асосида мўл соф даромадга қўшимча фойда келтириш йўллари излаш хўжалик аъзоларининг энг олий мақсадларидан биридир. Хўжаликнинг

мавжуд экин майдони 2 минг 400 гектарни ташкил этади. Шундан 1 минг 550 гектари пахта, 350 гектари галла майдонларидир. Бир сўз билан айтганда, хўжаликдаги жамики жабҳаларнинг сердаромад бўлишига эришиш кишлоқ меҳнаткашларининг турмуш фаровонлигини ошириш йўлида қўйилган умидли қадамдир. Ўз-ўзидан маълумки, ҳозирги иқтисодий тақчиллик шароитида халқ дастурхони тўқин бўлиши учун нон ва нон маҳсулотларига бўлган эҳтиёж кун сайин ошиб бормоқда. Шу мақсадда бу йил хўжаликда галла майдони 500 гектарга кенгайтирилди. Ўтган йили ҳам хўжалик деҳқонлари галладан мўл ҳосил етиштирган эдилар. Етиштирилган ҳосилдан 150 тоннаси хўжалик аҳолисига тарқатиб берилди.

Иқтисодий оғир кунда ҳар бир ишчини ижтимоий ҳимоя этиш қийин муаммо бўлиб қолди. Бунинг учун бор имкониятларни излаб топиб амалга ошириш, турли омиллардан оқилона фойдаланиш му-

Санъатим

ДИЛНАВО САТРАЛАР

Эй дўст!

Бу жаҳона на деб келдинг, на деб елдинг, айт-чи эй дўст?
Парвонанинг қанотларин қирқолмағай қайчи, эй дўст.
Айтар бўлсанг иқтибосинг, капалақдир найчи эй дўст,
Кўзим ёши селоб бўлди — англолманинг мени ҳаргиз.

Тираноҳда тиниқлашган анҳор бўлдим йўлинг узра,
Умид байроғини сундим қалтираган қўлинг узра.
Айтилмаган бир ном бўлдим калимасиз ул лаб узра,
Орзулардан тойиб кетдим — хушлолманинг мени ҳаргиз.

Гайб чаманин хушлаб ўтдинг тиконлар тилди кўксимни,
Манманликнинг қули бўлдинг вафолар ўтди ўксиниб.
Илон заҳрини май қилган бардошлар кетди депсиниб,
Ўзингни кўп мақтаб ўтдинг — кўролманинг мени ҳаргиз.

Ишқ — умрнинг кемасидир, унда ёлғиз йодурмен,
Юракларни минг кесувчи Соғинч сафо ютодурмен.
Умид, илнж, паймонамни нўш этувчи ютодурсен,
Вужудинг иймони ичра асролманинг мени ҳаргиз.

Сенга умримдин бож тўлаб, кўзларимдин ватан бердим,
Сен ҳам Худо бандасисен, даврон учун имкон бердим.
Иқбол гули саргарса-да, руҳиятдин дармон бердим,
Шарофатнинг бағри кенгдир — билолманинг уни ҳаргиз.

Хокисорлик

Сиз тупроқ бўлсангиз, унда мен кимман?
Саҳрода саробдай тўзгиган қумман.
Ҳарифдан енгилган озорли нунман,
Алам мени кунда ўлдирар.

Сиз тупроқ бўлсангиз, унда мен кимман?
Эрки йўқ оҳудай занжирли қулман.
Бошида эри бор, лек бағри тўлман,
Ҳижрон мени кунда ўлдирар.

Сиз тупроқ бўлсангиз, унда мен кимман?
Тиллоранг туйғуни асраган қинман.
Дардин айтолмаган беймкон гунгман,
Алам мени кунда ўлдирар.

Сиз тупроқ бўлсангиз, унда мен кимман?
Мен Сиздай Тупроқда етилган гулман.
Сизга сизинувчи руҳлардай ҳурман,
Сиздан қолган алам ўлдирар.

...Сиз тупроқ бўлсангиз, мен унда кимман?

Эзгуликдан бир нишона она тилим бўйлади,
Мустақиллик ҳур тонгида адолатдин сўйлади.
Кўёш нурын ичган ҳар дил руҳиятдин кўйлади
Бўлар бари сен туфайли юз кўрсатди, Санъатим.
Сени дедим ҳар жабҳада ошаверди матлабим.

Ўта ёруғ манзилларга қарвонларим олди йўл,
Тўфонлардин омон чиқди сарбонларим қаттиққўл.
Замондошлар дарди бирла армонларим бўлди фил,
Ул филлардай надоматдин фориг этгай Санъатим,
Умид тўла ҳар юракда пирү комил матлабим.

Қадим-қадим Бақтриядан ўтиб келар тарихлар,
Бу тонг улар сўйлаб турмуш саҳналарда тирикдай,
Ой-Кўёшга яқин турган Маккаю Мадинадай,
Топинаман сенга, ишон, ёруғ кўним Санъатим,
Магарки сен қўлламасанг тарк айлагай матлабим.

Сенга тушган йўлларим мўл — жаҳонгашта айладинг,
Гоҳ Отелло, гоҳ Бобур, Машрабга қўл айладинг.
Мозий бағрин султон бўлиб, гадо бўлиб айландим,
Чархипалак чархларида кўп чийратдинг, Санъатим,
Тўмарисга тўғ ушлатдинг урғо бўлди талъатинг.

Сени дея Навоий ҳам гоҳ йўғлади, гоҳ қулди,
Тополмагач иқболини мажнундай ўтда кўйди.
Лекин тониб кетолмади, вужуди бирла сўйди
Тарихлардин омон чиқиб келатган Санъатим,
Изларингни кўзга сурдим, кам бўлмади матлабим.

Сен бир дунё — юлдузлари сизмас ҳатто осмонга,
Қим толеин сенда кўрди — асир тушди армонга.
Гоҳ саодат ато этиб, гоҳ ташлайсан пушмонга
Сени дедим қон тупурдим, лекин сенсан масканим!
Қандай бўлсанг шундай сўйдим, сени она Санъатим!

Шарофат БОТИРОВА

Кўшиқ

Тилла ойнинг тилла тундида,
тилла гуллар менинг қўлимда.
Поёндозлар ёнар йўлимда,
йўл олдим мен ёр уйинг томон,
чекил ҳижрон, чекилгил ҳижрон.

Лабларимда бир дилбар қўшиқ,
дунё бағри — қирмизи ранг ишқ.
Сочларимга қондириб бўй-мушк
йўл олдим мен ёр уйинг томон,
чекил ҳижрон, чекилгил ҳижрон.

Йўлларимда титрайди сойлар,
осмон кўксин ёради ойлар.
Умид боғин қувонч соғинар,
йўл олдим мен ёр уйинг томон,
чекил ҳижрон, чекилгил ҳижрон.

Салтанатим сирли маъводир,
ишқ пойида гумон ўлодир.
Вафо изларимдан юродир,
йўл олдим мен ёр уйинг томон,
чекил ҳижрон, чекилгил ҳижрон.

Қўк пойидин юлдуз тўкилур,
муҳаббатдин бир ҳис сўкилур.
Мени кўриб минг қиз ўкинур,
йўл олдим мен ёр уйинг томон,
чекил ҳижрон, чекилгил ҳижрон.

Оҳ бунчалар йироқ бўлди йўл,
бахт чайқалур, фироқ бўлди қўл.
Неча фасл муштоқ бўлди дил,
йўл олдим мен ёр уйинг томон,
чекил ҳижрон, чекилгил ҳижрон.

Чорвачилик зарбдор соҳа!

Коракўлчилик Ўзбекистоннинг бебаҳо бойликлари-дан биридир. Унинг жаҳон бозоридаси ўрни, эндиликда мустақил мамлакат иқтисодийётига қўшаётган салмоғи пахта, олтин, нефть, шала, дон ва бошқа табиат инъомларидан кам эмас. Аждодлар пахтани Мисрдан, шилани Хитойдан, зотли молларни Европа билан Америкадан, оту туя, паррандаларни яна бошқа сарҳалардан келтирган бўлсалар, коракўл қўйлари азалдан ўзбекишқидир. Дунёнинг бошқа қитъалари яйловларида боқилаётган думба қўйруқ-ли қўй авлодларининг ватани ҳам аслида шу дёр-дир.

Коракўлчиликнинг истиқболи порлоқ, захира ман-балари битмас-туғанмасдир. Минтақамизнинг жу-рофий ўрни, замин ҳавоси, бепоён қир, адир ва чў-лариди ёсидгани ноёб гуёҳлар оламининг сехри, хусусан аждодлар удумида соёиқ яйлов баҳодир-ларининг ҳалол-покиза меҳнатлари туфайли бу бой-лик тобора қайнаб тошаверадики, камаймасдир.

ЕТТИ хазинанинг зўри

Мухбир: Маълумки, чорвадорлар, жумладан қўй-чивонларнинг ҳам ўзларига яраша меҳнат маром-лари, азалий таомиллари, урф-одатлари, ташвиш-лари бўлади. Яйлов кишилари уларга оғишмай амал қилардилар. Чўпонлар кўзга кўринмас ҳам ўзлари сурув билан ҳамшира бирга юрчиби азалий раҳна-мо — касб пирига сadoкатни сира бузмасдилар. Унинг ҳақринди, уволдан кўрқадилар. Шу боис яй-лов ва кўтонлар руҳи ҳар қандай кўфроналиклар-дан пок сакланарди. Сурувга кўчор қўишни, тўл бошаниши, жун киркми, кўзи саралаш каби ма-росимлар олдидан муайян расм-русмлар ўтказилиб, касб-корларига хайр-барака тилардилар. Сурувга кўчор қўишни маросимлари айниқса гаштли ўтарди. Тонг отар маҳалга қадар Хулкар (юлдузлар тур-куми) ботиши билан яйловларда ташвиш-таралду-лар бошланиб кетарди. Чўпон пири ва ўтганлар хо-тираси ёд олиниб, Кўрпун тиловат қилинган, кекса-лар фотиҳага кўл очардилар.

— Омин, бари эгиз бўлсин, яйлов кўзига тўлсин. Оллоҳи акбар!

Саралаб боқилган, шохлари буралиб, кўзлари ёниб турган, безовта кўчорлар тўдасини совлиқлар то-мон қўйиб юборардилар.

— Кўчорнинг шохига тарвуз ур, уруги тиркираб кетсин. Тўл маҳали кўзилар яйловга шундай сочи-лади!

Халқ таомили, покиза ниятли чўпон иши ана шун-дай эди. Уша маҳалларда совлиқлар ниҳоят йирик, соғлом, бақувват бўларди. 40—45 кило, кўчорлар ундан ҳам кўпроқ гўшт-ёғ қиларди. Яйловнинг ўзига хос хайр-баракаси бўларди. Саралаш сирларини яхши билган чўпон отарлариди совлиқларнинг қарийб тенг ярми табиий ҳолатда ҳам эгиз кўзи-ларди. Бир теридан, бир катта ва бир болага телпак тушарди. Уша маҳаллар ҳам сур, шерози, камар, қора қалам деган ноёб терилар бўларди. Сўнгги пайтлар жумҳурият коракўлчилиги нега бундай аҳ-волга тушиб қолди. Ҳаммасига факат СЖК сабаб бўлдими?

Р. ВАЛИЕВ:— Уринди савол. Аслини олганда коракўлчиликда, хусусан, мана шу масалага оид муаммолар кўпайиб кетди. Уларнинг ҳаммасини бир суҳбатга сиғдириш қийин албатта. Замон зай-ли, ҳаёт йўналишлари, давр талаби ҳамшира ҳам бирдай бўлавермай, мудом ўзгариб, янгиланиб, қу-тилмаган ҳодисалар ва муаммолар пайдо бўлиб бораверар экан. Шу боис қўйилган бу саволга жавоб бермок учун аввало, кишигагина бўлса ҳам, коракўл-чиликнинг ҳозирги аҳволи ҳақида тўхталиб ўтиш жоиздек кўринади. Бу соҳа факат машхур коракўл тери эмас, балки ноёб коракўл, кимматбаҳо жун, шунингдек гўшт етиштиришнинг асосий манбаи ҳи-собланади. Унинг қамрови ва сарҳалдари жуда кенг. Сурхон ва Қашқа воҳалари, Бухоро, Навоий, Са-марканд, Жиззах ҳамда бошқа вилоятларда мах-сус ихтисослаштирилган туманлар, хўжаликлар бўлиб, у ердаги аҳолининг асосий қисми шу касб билан шугулланади. Бундан ташқари йирик илмий-тадқиқот институти, олий ўқув орталаридаги бир неча махсус куллиётлар ва кўплаб бошқа муассасалар

Искандар Зулқарнайини Қашмир гўзали, хитой чин-ниси, хусусан Жайхун Сайхун оралиги яйловларида учратган қўзи териси ҳайратга солган экан.

Хўш, ана шундай хазинанинг ҳозирги аҳволи қан-дай? Унинг жаҳон бозоридаси шўхрати сўнги пайтлар нега тушиб кетди, ҳатто йтмай қолди. Қўй-лар жуссаси кичирайиб кетди. Шу боис СЖКдан (Сыворотка жиробы кабыл 60—70 кунлик ҳомила-дор байтал қонидан олинанидан зарбдор. Қочирш пайти совлиқлар шу билан эмланса уларнинг баца-дониди икки, уч ва ундан кўп ҳомила пайдо бўлади) воз кечилганига ҳам, мана, қарийб 9—10 йил бўляп-ти. Утган давр мобайнида қандай ижобий ўзгариш-лар бўлди? Ўзбекистон коракўлчилик илмий-тад-қиқот институтининг директори, Ўзбекистон қиш-лоқ хўжалик фанлари академиясининг муҳбир аъзо-си, профессор Рафиқ Валиев билан ўтказилган суҳ-бат мазмуну шу масалага бағишланди.

ташкilotлар қўйчилик билан доимий шугулланади. Ихтисослаштирилган туманлар ва хўжаликларнинг тақиллий тизими, молиявий аҳволи, техника таъ-миноти, чорвадорларнинг меҳнат шaroитлари ва турмуш тарзлари ҳам эндиликда ёмон эмас. Сирт-дан қараганда ҳаммаси жойида. Хўш, шундай экан нега коракўлчилик иочор аҳволга тушиб қолди.

Самаркандда жойлашган коракўлчилик муза-молари билан шугулланувчи илмий марказимиз олимлари ва илмий ходимлари бу соҳанинг деярли барча томонларини мукамал ўрганмоқдалар. Улар-нинг меҳнат ва изланишлари туфайли жуда кўп муаммолар ҳал қилинди, янги ихтиролар, кашфиёт-лар юзга келди. Хусусан, қўйлар зотини, коракўл терилар сифатини яхшилаш, чорва маҳсулдорлигини ошириш, яйловларни бойитиш, зооветеринария хиз-матишни такомиллаштириш борасида айниқса катта ишлар қилинди. Янги навар терилар (жумладан, аввал бўлмаган оқ рангли тери) яратилди. Хўжаликлар терининг ранги ва навиға қараб ихтисослаштирил-ди. Яйловларда саксувлдорлар, изензорлар барпо этилди. Қўйларнинг муайян семизлигини таъминлаб турувчи шaroитлар юзга келтирилди. Хуллас, коракўлчилик кўп жиҳатдан илмий асосга қўйрилди. Олимларимиз шулар қатори СЖК, яъни сериштак зарбдорини ҳам ихтиро этдилар. Унинг йўрқи ва кўл-лаш усулларини чўпонларга ўргатдилар. Бу янгиллик рисоладагидек бошланиб, силлиқкана кетаверди. Аммо яйлов кишилари уни роса ўрганиб, ижобий самараларини билиб олган, кўзини чирт юмиб, меъёр жиловини қўлдан қўйиб юбордилар. Уни тўхтатиш-нинг, тартибга солишининг иложи бўлмади қолди. Аксинча, «ха бўл, бўшашма», дейдиган хайбара-қаллашлар кўпайиб кетди. Шундан сўнг олимлар маслаҳатига ҳеч ким қулоқ солмай қўйди. Рисолага кўра СЖКни асосан иккинчи, учинчи, агар толик-маган бўлса тўртинчи йил қочирилаётган, ўртача семизликдаги, соғлом, бақувват совлиқларга қўлаш тавсия этилади. Аммо яйлов кишилари бу қондани бир четга суриб қўйдилар. Қарасалар бир совлиқдан икки, уч, тўрт ҳатто ундан ҳам кўпроқ қўзи олиш мумкин бўляпти. Кимга ёқмайди дейсиз. Ҳатто аҳо-ли ҳам СЖКга ўтиб кетди. Увол ҳам, чўпон пири-нинг қархи ҳам, ҳатто яйлов таомиллари ҳам унутил-ди. Азалий (табиий) зотдор кўчорлар зиммасига тамоман бошқа назифа юкланди. Иш шу даражага бориб етдики, совлиқлар сараланмай, ёшу қариси баб-баравар икки, уч ҳатто ундан зиёд ҳомилага мослаб эмланаверди. «Ундай қилманг», деган ки-шининг гапига бир одам парво қилмади. Аксинча ўша пайтдаги партия, совет ташкilotларининг раҳ-барлари «Қўйинг, индаманг, ўргатдингизми, бас, энди уёғини чўпоннинг ўзи билди. Сиз дорисини вақтида кўпроқ етказиш ҳақида ўйлаверинг», дей-диган бўлдилар. Инкироз ана шундай бошланди, қўйлар йилдан йилга занфлашиб, коракўл терилар сатҳи кичирайиб кетаверди. Етмишинчи, саксонинчи йилларга келиб яйловларда соф коракўл қўйлар (ҳатто аҳолида ҳам) деярли адою тамом бўлди. Табиийлик вақтида 30—35 килограмм гўштга ёе қила-диган қўйлар, 12—14, кўпи билан 20 килограммга тушиб қолди. Шохлари буралиб, кўзлари ёниб тура-диган салобатли кўчорлар йўлида зўрга юрадиган

бўлиб қолди. Жун ва саноатбop қўй терисининг ав-валги салмоғи қолмади. Энг ачинарлиси дурга тенг ўзбек коракўл терисининг жаҳон бозоридида шўх-рати тушиб кетди. Саксонинчи йилларга келиб, йи-гирма миллиондан кўпроқ тери омборларда босилиб қолди. Африқолик, хусусан Намибия, Афғонистон, Покистон ҳатто амриколик коракўлчилар ўзлари-нинг асл устозларидан ўзиб кетиб, уларнинг усти-дан қуладиган бўлдилар. Мана, бўлган гап шу. Айб ошмиди, мошмиди, энди хулосани ўзининг чиқараве-ринг. Фан янгиллигига озроқ инсоф билан ёндашил-ганида балки бундай аҳвол юз бермаган бўларди.

Савол:— Жуда тўғри айтдингиз. Назаримда Сиз ҳали ҳам бир қадар андиша билан гапирдингиз. Бу кўнгилсиз воқеани аслида тағин ҳам очикроқ ва аччиқроқ айтиб, бор ҳақиқатни бирварақай ўрта-га ташламок даркор эди. Ноўрин бўлса кечирасиз, менимча олимлар ўшанда факат ҳар совлиқдан икки-уч кўзи олиш усулининггина эмас, балки уволу савобини йигиб қўйиб, шўхрат ортидан қувишининг ҳам қулай бир усулини ихтиро қилган эканлар. Оқибатнинг бундай бўлишини ҳаёлларига ҳам кел-тирмаган бўлсалар керак. Чунки, ҳар қандай ихти-ронинг ҳам икки томони бўлади. Гоҳида қутилма-ган, ўйланмаган оқибатлар келиб чиқади. Олим-лар атом зарралари қувватини ихтиро қилганлариди унинг ҳарбийлар сиестадонлар қўлига ўтиб жаҳон-га даҳшат солишини, Херосима, Чернобл фожиа-ларини ҳаёлларига келтирганмидилар? Оқибатини тўлиқ билмаган нарсангга қўл уриш, табиий меъёрини бузишга олиб келиши кўпгина тажрибалирдан маъ-лум. Утмай қолган йигирма миллион коракўл тери, қўйлар жуссасининг бу қадар кичирайиб кетиши ҳар қалай қўпларни инсофга келтирди. Шунисигаюм шўхур. СЖКдан воз кечилгандан бўён табиийлик-ка, яъни азалга қайтиш жараёни қандай бopрият? Коракўлчиликмиз аввалги ҳолатига қайтдимиз? СЖКдан ҳали яна фойдаланиш мумкинми?

Жавоб:— Халқимизнинг дехкон адашса бир йил, бoғбoнга ўн йил, чорвадорга қирк йил керак, деган гап бор. Бунинг маъноси шунки, дехкон экин парва-ришида бирор хатога йўл қўйса, иккинчи йили уни тузатиши мумкин. Бoғбoннинг хатоси билан ҳосил бериб турган дарахт қуриса ўн йилда яна шундай ниҳолни воғга етказса олади. Аммо чорвадор адашса унинг иши ҳадегана ўнгидан келавермайди. Шунга ўхшаб СЖК туфайли йўл қўйилган бу ҳатони тузат-мок учун ҳали узок йиллар керак. Тирик организм-нинг аслига қайтиши осон жараён эмас. Бундай мураккаб ўзгаришларни факат табиатнинг ўзи ҳал қилади. Аммо унга муайян шaroитлар яратиш, чу-нончи, сурувин, хусусан, зотли кўзилар, совлиқ ва кўчорларни билиб, синчиқлаб, фан ютуқлари, ил-гор тажрибалар, аждодларнинг азалий таомили асосида саралаб, ташлаб бoриш яйлов кишиларидан қатта маҳорат ва маъсулият талаб этади. Энг муҳими коракўлчиликдек сирли ва сехрли касбга уволу саво-бини унутмай, ҳалол-покиза муносабатда бўлмок лозим эканлигини бундан бўён унутмаслигиниз ло-зим. Ҳатони тузатиш маъсулияти яна келиб яйлов кишиларининг эътикод ва ниятига боғлиқ. Шунга амал қилинаётган жойларда аҳвол анча яхшиланди. Қўйларнинг жуссаси ҳам, терининг сатҳи ҳам йиркилашиб асл ҳолига қайта бошлади. Бу ҳол Ко-рақалпок яйловлари, Сурхондарё, Қашқадарё, Са-марканд вилоятларида айниқса кўзга ташланиб қолди. Аммо аҳвол ҳамма жойда бир хил эмас. Баъ-зи вилоят ва туманларда СЖКдан ханузгача яши-ринча фойдаланилаётган ҳақидаги гаплар қулоқ-ка қалинмоқда. Қўл билан тутмагандан сўнг бировга очик даъво қилиш қийин албатта. Ҳар қалай чўлда юрган чўпонга ўзи инсоф берсин.

Шу ўринда бир масалага ойдинлик қиритиш жоиз-дек кўринади. Баъзилар СЖКни сунъий қочирш деб тушунадилар. Йўқ, аслида ундай эмас. Улар тамоман бошқа-бошқа нарсa. СЖК деганда совлиқ-ларнинг муайян зарбдор билан эмланшини тушуни-лмок даркор. Эндиликда у факат коракўлча (ҳомила-дан олинанидан кимматбаҳо тери) олиш мақсадида бўрдоқчилик хўжаликларида боқилаётган қари совлиқлардагина қўлланилади, ҳолос. Чунки бу қўй-лар қўзилмай туриб гўштга сўйилади.

Савол:— Тадқиқот марказининг олим ва илмий ходимлари ҳам чорвадор билан ёнма-ён туриб азал-га қайтиш жараёнини тезлаштириш ишига тегишли хисса қўшаётган бўлсалар керак.

Жавоб:— Албатта. Ходимларимиз яйлов киши-лари билан ҳамшира ҳамда ва ҳаммафас кадам таш-лайдилар. Жумҳурият вилоятларидаги барча таъин қароргоҳлар ва тажриба хўжаликларида фаолит

кўрсатаётган мутахассислар ёзу киш қорақўлчилик муаммоларини ўрганиш билан банд. Хозирги пайтда асосий эътибор худди шу суҳбатимиз мазмунини бўлиб турган масалага қаратилмокда. Бундан ташқари табиий серпушт зотли қўйлар яратиш устида ҳам изчил тадқиқотлар давом этмокда. Чунончи, Украинанинг Аскания (Аскания — Нова) гуруҳи ва финларнинг ландрас зотли серпушт қўйлари билан қорақўл қўйларини частиштириш тажрибалари айниқса яхши самара бераётир. Мутахассисларимиз ҳар юз бош бундай янги зот совликлардан табиий ҳолатда 130—135 қўзи олишни мўжжааламокдалар.

Савол:— Маълумки, чорвачилик равнақини мустаҳкам озука базасисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Кўп йиллар бўлди. Нурота яйловларини кезиб юриб, Хайдарқўл соҳилларида Кўнис бобо исмли кекса чорвадор билан учрашгандим. Унинг ажойиб суҳбати ҳамон эсимда.

Жавоб:— Чўпон таёғини раҳматли отамдан қабул қилиб олганимда 14 ёшда эдим,— деган эди у,— уни ўғлим Файзихонга топширганимга кўп йиллар бўлди. Бу касб осон эмас. Яйловнинг ўзига яраша ташвиш-таралдуди, нозик таомиллари, меҳнат йўриқлари кўп. Уларни билмаган, синчиклаб ўрганмаган чўпон ҳеч маҳал барака топмайди. Ўзиям сурувдаги бир қўйдайд бўлиб юраверади. Бурунги-лар деҳқон қишда, чўпон ўлганда тинади, деб бекорга айтмаганлар, ахир. Бу ишга жазм қилиб қўлга таёқ олган одам аввало яйловни ўрганиши шарт. Четдан келган одамга яйлов бепоён чўл бўлиб кўринади. Аслида ундай эмас, унинг ҳар бир қаричи ҳисобда. Ориятли чўпон суруви туёғини ҳеч маҳал қўшининг яйловига тегизмайди. Таомил шундай. Қишлоқ бошланиши билан чўпон қўйларини дастлаб яйловнинг узок-узокларига ҳайдайди. Кўрага яқин серозука ерлар, янтоқзорлар, шувокзорларни қаҳратон киш совуклари ва қўзила-тиш мавсумига асраб қўяди. Совликлар ҳомилиси уч ойлик бўлгач, сурувини ўн кун шувокзорда боқади, терининг сифати яхши, гули қаттиқ бўлади. Ота-боболар иложсиз изгиринли кўнлар учун озрок янтоқ гарамлаб қўядилар, холос. Кўпинча қўйни оёғи, чўпонни таёғи боқади деб кетаверардилар. Э, нимасини айтасиз, асл чўпон доно бўларди.

Бободан эшитган эдим. Уруш йиллари ҳозиргидек техника бўлмаганилиги туфайли саксовул уруғини катта майдонларга омон билан экишнинг иложи бўлмагач, ер нам пайти қўл билан уруғ сепишиб, издан қўй сурувини ҳайлатишар экан. Қўйлар ўз ризқлари уруғини тўқлари билан тупрокка аралаштиргач янги-янги саксовул майдонлари пайдо бўлар экан. Эндиликда имкониятлар етарли. Шундай хайрли ишлар давом эттириладими? Умуман яйловлар ҳолати, қорақўлчиликнинг озука захираси, чўпонлар ҳаёти қандай?

Ҳа, бу касб равнақини мустаҳкам озука захи-расисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Шу сабабли сўнги пайтлар жумҳуриятимизнинг ҳамма туманлари ва хўжаликлардаги яйловлар ҳолати яхшиланди. Бобо айтган азалий чўпон таомиллари ҳисобга олинган ҳолда кўп жойларда озукабон ўт-ўланлар ўстириладиган бўлди, изензорлар барпо этилди. Барча вилоят ва туманларда озукабон дарахтзорлар кўпайтирилмокда. Бундан ташқари эндиликда хўжаликларининг отарларини тўйимли аралаш ер билан таъминлаш имконияти бор. Чўпонлар учун қулай маданий маиший турмуш шароитлари яратилган бўлиб, уларнинг деярли ҳаммалари замонавий уй-жой ва енгил машина, мотоциклларга эга.

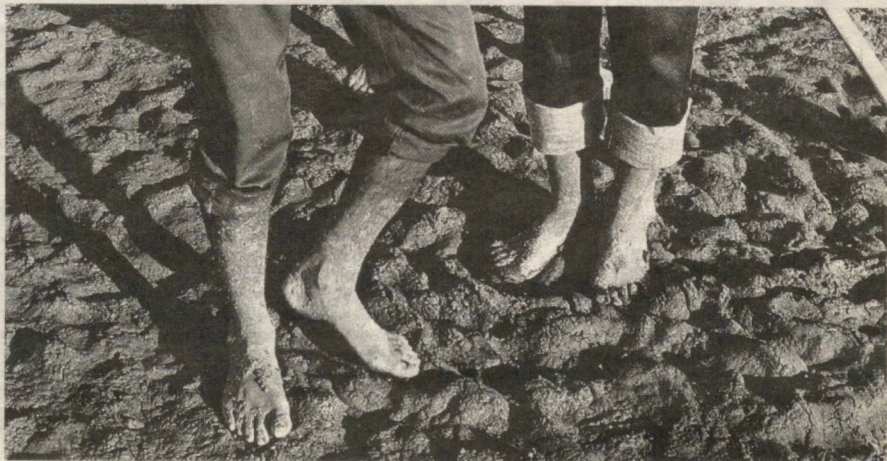
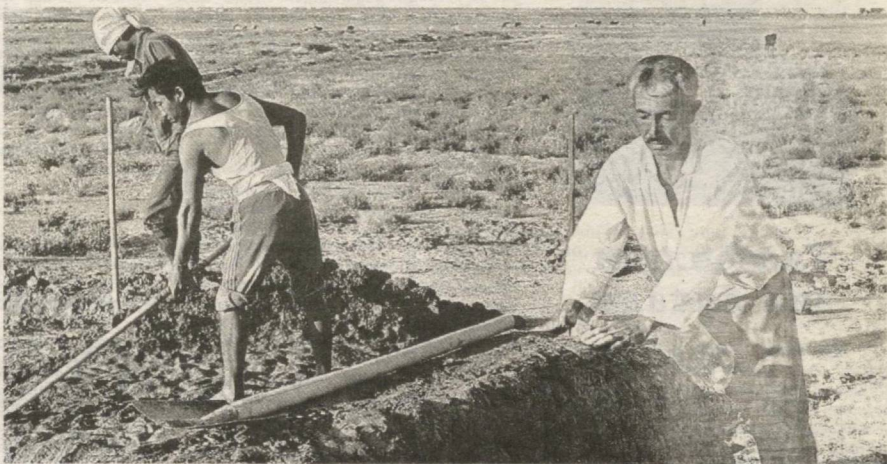
Савол:— Яна қандай муаммолар ҳақида гапириш-ни истар эдингиз?

Жавоб:— Айтаман десак улар оз эмас. Аммо ҳозир энг зарур ва кечиктирмай ҳал қилиниши лозим бўлиб турганларининггина айта қолай. Чунончи, яйловларга майли қут-барака энаверсин, халқимизнинг моли, давлати зиёда бўлсин. Ҳозирги вақтда чўпонга терининг сони, сифати ва навиға қараб ҳақ тўланмокда. Бизнингча табиийликка қайтиш жараёни кечаётган ҳозирги пайтда шу кўрсаткичлар каторига энг асосийси қилиб албатта терининг сатҳини қўймоқ даркор. Чунки қорақўлчилигимиз худди шу жиҳатидан жаҳон бозорида ҳамон касодга учраб турибди. Аввалги ўринга ҳали қўтарила олгани йўқ. Яна бир фойдали томон шундаки, бу шарт жорий этилса СЖК оқибатида юз берган нуқсонни бартараф этишга ҳамма бирдай киришади, ҳали ҳам ундан фойдаланаётганлар тийилади. Ҳар йили етиштирилаётган терининг ақалли 40 фоизини жаҳон бозорида сотмаса ишимиз юришмайди, ахир!

Муҳбир:— Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат.

Меҳнат,
меҳнатнинг
тағи роҳат.

Машраб НУРИНБОВ
сурат лавҳалари.

Тил билган дил билади

Мен ўзбек тилини билишим билан доимо фахрланиб келаман. Жаҳонга улуг алломалар етиштирган ўзбек халқининг ва шу халқнинг азалий юрти Ўзбекистонда яшаб туриб шу давлат тилини билмаслик уятдир. Ўзбекистонни чин дилдан Ватан деб билган ҳар бир фуқаро ўзбек халқининг нафақат тилини, унинг ўтмишини, урф-одатларини ҳам билмоғи зарур. Мен корейс миллатига мансуб бўлсам-да, Ўзбекистонни ўзимнинг Ватаним деб билганман. Шунинг учун ёшлигимдан шу юрт халқининг тилига, урф-одатларига, қадриятларига ҳурмат-эътибор билан қараганман.

Ўзбек тилига — давлат мақоми берилиши эса ҳаёт тақозоси эди. Бундан мен ниҳоятда шодландим. Жумҳуриятимизнинг мустақилликка эришиши эса нафақат ўзбек халқини балки шу мамлакатда яшаётган барча дили пок инсонларнинг ушалган улуг орзуси бўлди. Хурматли Президентимиз Ислам Каримовнинг олиб бораётган доно сиёсати, Ўзбекистонда яшаётган барча миллатларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш шу Ватанга фидойилик билан хизмат қилишимизга даъват этади.

Мен раҳбарлик қилаётган мактабда таълим-тарбия ишлари ўзбек, қозоқ ва рус тилларида олиб борилади. Қўшимча машғулотлар ҳисобига, қизиқувчи ўқувчилар учун корейс тили ҳам ўргатилади. Айниқса давлат тилига катта эътибор берилади. Ўзбек бўлмаган ўқитувчилар ва ўқувчилар орасида давлат тилида ҳар хил машғулотлар, суҳбатлар, беллашувлар, конкурслар олиб борилади. Бу ўтказилган тадбирлар ўзбек тилини тез ва мукамал ўрганишига ёрдам беради.

«Тил билган дил билади», дейди ўзбек халқи. Агар бизлар бир-бирларимизнинг миллий қадриятларимизни ҳурмат қилсак, ўргансак Ўзбекистондаги ҳозирги барқарор вазият доимо сақланиб қолишига ишонаман. Тинч ва тотув, биродарларча ҳамжиҳатлик билан яшаш ҳамда ишлашимиз эса Ўзбекистонни улуг давлат сифатида дунёга танитишига ишончим комил.

Владимир АН,
Янгийўл туманидаги 11-ўрта мактаб
директори

Оҳанграбоси бор

Маълумки қадимдан Шарқ мамлакатларидан кўплай кишилар ўқшн, мукамал билим олиш ниятида Мовароуннаҳрда келганлар. Мен ҳам 1989 йили Суриядан Ўзбекистонга ўқшн

ниятида келдим. Мен бу ерга келишимдан олдин Ўзбекистон ўзбеклар диёри эканлигини яхши билардим. Лекин бизларни рус тилида ўқитиб, шу тилни ўргата бошлашди. Бу ҳолдан мен ва дўстларим ҳайрон қолдик. Нега энди бизлар ўзимиз билан дилдош ва диндош бўлган ўзбеклар билан ўзбек тилида бирга ўқимаймиз, дея афсусландик.

Шундан кейин ўзим мустақил равишда ўзбек тилини ўрганишга киришдим. Мана, иншоолло ҳозирда ўзбек тилида эркин сўзлаша оламан. Ўзбек тили ниҳоятда бой ва жозибador тил экан. Тил ўрганган эса ўзбеклардан кўплай дўстлар орттирдим. Эндиликда Ўзбекистон мустақил давлат бўлди. Бундан бизлар ҳам хурсандимиз.

Биз таҳсил олаётган куллиётда дарслар ўзбек тилида ҳам олиб бориламоқда. Ўртоқларим ҳам ўзбек тилини чанқоқлик билан ўрганмоқдалар. Бугун бизларнинг ўзбек тилини мукамал ўрганишимиз, келажакда Сурия ва Ўзбекистон ўртасида дўстона алоқаларнинг янада ривожланишига хизмат қилажак.

Мискин АҲАД,
ТошДД талабиси

Ардоқли тил

Шифокор Ольга Михайловага келинг суҳбатимизни ҳам давлат тилида олиб борайлик, деганимизда, «жоним билан» деб ширин калом билан жавоб қайтарди ва ўзбек тили ҳақидаги фикрларини баён қилди.

— Ўзбек халқининг олийҳиммат фазилатлари жуда кўп. Булардан мени ҳайратда қолдиргани уларнинг меҳмондўстлиги, катталарга бўлган ҳурмат-эътиборидир. Бу хислат уларнинг қон-қонига синиб кетган.

Мен бир рус миллатига мансуб аёл бу халқни, ардоқлашга, севишга чорлайман. Ўзбек халқининг дилига, қалбига йўл топишга чорлайман. Баъзида

бу ерда яшаётган бошқа ҳамда ўз миллатдошларимга ҳайрон қоламан. Шу ўзбек давлатининг, шу миллатнинг азалий ота-боболари яшаб ўтган тупроқда ишлаб, ижод қилишиб, ҳали ҳамон бу халқ тилини билишмаганлигига ўқинаман.

Мен бу ерда яшаётган халқларни бир эт, бир тирноқ бўлиб, ҳали ёш Ўзбекистон давлатининг мустақиллигини мустаҳкамлаш йўлида ҳамжиҳат бўлиб фаолият кўрсатиши керак деб биламан. Бу йўлда аввало ўзбек тилини билиш лозимдир. Ахир қандай қилиб бу халқнинг тилини билмасак, дилини, қалбини ҳис эта оламиз?

Шунинг учун мен бир врач сифатида ҳам даво масканига келаятган барча беморларга давлат тилида мурожаат қилмоқдаман. Ахир давлатимиз раҳбарининг «...қонун — халқнинг хоҳиш-иродасидир. Уни менсимаган, унга бўйсунмаган одам халқнинг юзига оёқ қўйган бўлади» деган сўзларини эсла-тиб ўтганини истар эдим.

Ольга МИХАЙЛОВА,
Тошкент шаҳридаги 32-тиббиёт
муассасасининг врачиси

Аллома
иборати

ЕТИМ ҚОЛМАСИН...

Мирзо Бобурнинг отаси Умаршайх гоятда шикорталаб эди. Кўп вақтини тоғу тош, қиру адирилларда ов овлаш билан ўтказарди. Қачон овга отланса, Мирзо Бобурни бирга олиб кетарди. Умаршайх бир куни ўғлини олиб яна овга чиқибди. Тонг саҳардан намоз-шомгача ўлжа ахтарибди. Аммо ови ҳеч юришмай, бирон-бир ҳайвон, парранда отолмабди. Бундан жудаям жаҳли чи-

қибди. Охири бўлмабди. Ҳориб-чарчаганидан отда юришга ҳам ҳоли қолмабди. Олдиларидан чиқиб қолган қир устида тўхтаб дам олишни буюрибди. Шу пайт овчилар ёнидан бир кийик ўтиб қолибди. Умаршайх ўлтирган жойидан туриб кийикни нишонга олибди. Мирзо Бобур шошиб камонга ёпишиб, отасининг кийикни отишига йўл қўймабди. Ўғлининг бу қилмишидан Умаршайхнинг баттар жаҳли чиқибди. Ўғлига қараб:

— Мирзо, нега бундай қилдингиз? Шундай сарсон юрганимиз етмасмиди,

ахир бу ўзингизга аён эди-ку? Бундай хатти-ҳаракатингизнинг боиси не?— деб сўрабди. Шунда Мирзо Бобур:

— Падали бузруквор, сиз камон билан нишонга олган жониворнинг ёнида ёш боласи бор эди. Отасини отсангиз боласи етим қолиб, ҳоли не кечарди? Ўзингиз ўйланг. Бордию сизга ўқ отиб шикастласалар, мен не кунларга қолган бўлур эдим?— деб жавоб берибди.

Мирзо Бобурнинг сўзи Умаршайхга таъсир қилиб, овни тўхтатибди. Кейинчалик ҳам ҳуда-беҳудага шикорга чиқиб, безабон жониворларни отавермайдиган бўлибди.

ҒАЗАЛИМ — БОР-ЙЎҒИМ

Машраб бир қишлоққа қараб кетаётиб, йўл бўйида ишлаётган кишини кўриб қолибди. У қўшиқ айтиб қўшда ҳайдалган жойига жўяк олаётган экан. Ўзи битган ғазалларни пойма-пой қилиб, бузиб айтаятганини кўриб, Машрабнинг тозаям жаҳли чиқибди. Шудор четидаги тутнинг тагига бориб, сояга ёнбошлабди-да, деҳқон ишини тугатишини пойлабди. Йигит жўякни тортиб бўлиб, тутнинг тагига чўккалабди.

Шу пайт Машраб тез ўрнидан турибди-да, салом-алик ҳам қилмасдан қўлига кетмонин олибди. Кейин тўппа-тўпри пайкалга кириб, ҳозиргина олинган жўякларни жон-жаҳди билан буза бошлабди. Буни кўрган йигит ҳай-ҳайлаб қичқириб, Машрабнинг олдига келиб кетмонга ёпиша кетибди.

— Жинни-пинни бўлдингми? Нега мен олган жўякларни бузаяпсан?— дебди.

— Мен-ку, соппа-соғман. Сен ақлдан озганга ўшайсан. Сен не-не машаққатлар билан солинган иморатни бузганинга, мен жўякларининг бузсам нима бўпти?— деб жавоб қилибди Машраб.

— Қанақа иморат? Кимнинг иморатини бузибман? Очироқроқ айт!— ҳеч нимага тушунмай боши қотибди деҳқоннинг.

— Қанақа иморат бўларди? Менинг уйим-да,— дебди шоир.— Ҳозиргина айтган қўшиғинг меники. Иморатим ҳам, бор-йўғим ҳам шу ғазалларимдир. Сен бўлсанг, уни чалакам-чатти айтиб, дилим кулбасини вайрон этдинг.

Қишлоғига ғазали етиб келиб, ўзи келмаган шоирни шундоққина ёнида кўриб деҳқон ақлдан озай дебди. Кейин ўзига келиб, Машрабни қучоқлаб олибди, бундан буён бирорта ғазалини ҳам бузиб айтмасликка сўз берибди.

КАРОМАТГУЙ- ЛАРНИНГ МИСИ ЧИҚМОҚДА

«Гулистон» ойнмасининг 1991 йил биринчи сониди «Шунчаки шов-шув экан» сарлавхали мақола босилган эди. Бунда Юнусободдаги бир квартирада рўй берган «ўзга сайёраликлар» билан боғлиқ тўқиб чиқарилган бир воқеанинг таги пуч эканлиги ай-тилган эди. Маълумки, ўтган бир-икки йилда кўзга кўринмас инсу жинслар, ҳар хил каромат кўрсата-диганлар, фолбинлар кўпайиб кетган эди.

Вақт ўтиб, аста-секин фолбиннамолар, инсу жинс-лар камаймоқда. Яратиш, ижод қилиш, бунёд этиш, меҳнат қилишдан толиқмайдиган, ёлгон-яшиқлар-дан юқори турадиган, жўмард ўзбек халқини чалғи-тиб бўлмайди. Кўзга кўринмас инсу жинсларнинг «қилиқлари» ҳам, ўзга сайёраликлар «ташриф»и ҳам илмий асосланиб ёритилса мақсадга мувофиқ бў-ларди.

Тўғри, ҳаёт беланчаги — Она заминда ҳали биз англаб етмаган осору атиқалар кўп. Лекин улар мақ-садсиз қурбон қилиниши фойдадан кўра зарарли-роқдир, дostonларда ҳар хил жин ва ажиналар, ал-вастилар, деву парилар ҳақида кўплаб ёзилган. Бун-дай асарларни ўқиганда, эшитганда одамлар му-болагалардан, бадий тўқималардан завқланишган. Бундай жоқалар фақат бадий асарларда бўлади, деб ўйлашган. Қисман ҳаётда ҳам шундай воқеалар учраб туришига шубҳа билдиришмаган. Ҳозир ҳам ташландиқ жойлардан ёлғиз ўтган одамларнинг кўзига қўрқинч туфайли ҳар хил нарсалар кўрини-ши табиий.

Лекин бугунги кунда ёзилаётган инсу жинслар турли хил шаклда кўзга кўринса ҳам майли эди. Улар нимагадир кўзга кўринишмайди. Яна ўта «ақл-ли», «тоқир». Уша Юнусобод туманида келинчака баъзан жижиллаб турган пишрилган жўжа олиб келишгандек ёки баъзан даста-даста ўн сўмлик пуллар ташлаб кетишгандек.

Нима эмиш, Қашқадарёнинг олис қишлоғидаги бир уйнинг пештоқида ўзга сайёраликларнинг ан-тиқа учкичи қўнибди. Ичидан ўта (узун бўйли, бир кўзли) одам чиқиб, уйнинг бўйи етган қизига: «Яна олти ойдан сўнг келиб сени етинчи осмонга олиб кетамиз. Ҳозирча сен одамларни даволайвер, сен табиб бўлдинг, деганимиш... Бундай воқеалар эса ўша кунлари ҳеч ҳам янгилик бўлмай қолди.

Бундан ташқари яна бир мулохазали фикрга ҳам тўхталиб ўтсак яхши бўларди. Орадан вақт ўтиб, Қамчаткадаги стакан сувга телевизор орқали таъсир кўрсатадиган «авлиё» Алан Чумак, Тошкентдаги Юбилей залига олти минг кишини тўплаб, тикилиб туриб бир йўла турли касалликларни «даволайди-ган» Кашпировский, Бўстонликдаги Бешиктоққа чиқиб, фалакдаги «кимсалар» билан гаплашмоқлик-лар ҳам кейинги пайтда тўхтади. Қўлида оҳанграбо «ҳикмати бор» кимсалар ҳам сал-пал товсилгандек бўлди.

Уйлайсан киши, нега шундақалар авж олиб, энди оз-моз камайди? Ўзбекистондан қоп-қоп пул олиб кетган Кашпировский Н. В. Гоголь асаридаги Хлест-таковга ўхшаб кетмасмикан? У ҳам ҳаммани лақилла-тиб кетган эди. Кашпировский хатто тиббиёт арбоб-ларини ҳам гипноз қилмадимикан? Албатта, киши-

га руҳий таъсир кўрсатиш, психотерапия фани бор, биз бунга шак келтирмаймиз.

Қадим Шарқда азалдан боболаримиз, момолари-миз қишлоқларда, маҳаллаларда қоқиб-сўқиб, кинна солиб, силаб-сийпаб даволаб қўйишган. Дуохон-лари дуо ўқиб руҳни тозартирган. Инсоннинг ички имкониятларини ҳаракатга келтирган. Ҳозир ҳам шундай қилишади. Лекин қуюшқондан чиқмай, ихлос билан қилади. Пулга, молга хирс қўйишмайди улар. Лекин Москвадан туриб, Владивосток ёки Камчат-кадаги шиша банкадаги сувга телевидение орқали таъсир кўрсатиб, муолажа этмоқ... ё, тавба, ёқанг-ни ушлайсан киши! Бу «авлиё»лик эмасмикан? Шу гапларни нега ўша вақтда айтмадингиз, дерсиз? Ҳа, биз ҳам чалғидик. Кашпировский ва бошқалар биргина ўзбекини эмас, қардош бошқа халқлар ичиде ҳам кўп «каромат» кўрсатган кимса.

Иқтисодий оғир шароитда киши нажот истаб тўрт томонга мўлтирар экан, бундай ҳолатни пайқаган шумтака шахслар халқни шилиш, бойлик орттириш пайига тушди. Бундай ишлар тарихимизда кўп тақ-рорланган, исбот талаб қилмайди. Урушда, бомбар-димонда ёнаётган уйларга кириб мол ўғирлаш, зил-зилада одамларни талаш, қабристонда тунда кафан ўғирлари ҳам ҳаётда бор нарса. Ҳатто иш шунга бориб етдики, Кашпировский сеанс бошладан олдин «халққа ғамхўрлик» қилиб, кимгадир квар-тира калитини ҳам берди. Унинг «муолажа сеанс-лари» билети ташқарида қимматга сотилаётганидан ранжиб, насихат қилганда залда ўтирган бир опой ўрнидан туриб, «безовта бўлманг, менинг эрим ҳу-қуқини ҳимоя қилиш органида хизмат қилади, эрим-га айтаман, бу ерлик спекулянтларнинг таъзирини бериб қўяди!», деб ўша жувон муштумини кўрсат-ган эди.

Бу гаплар ўтиб кетган бўлса ҳам кишига таъсир қиларкан, нахотки биз шунчалар соддамиз, нахотки ҳар бир Хлестаковнамолар бизларда «тажриба» ўтказиб кетади! Фолбинлар ва шунга ўхшаган иш-ларни, бидъатни дини Ислоҳ қоралайди. Қуръони Каримда ҳам, Ҳадиси шарифда ҳам фолбинлар қо-ралананди.

Халқ таботиати, тоғларимиз гиёҳлари ишонамиз. Тиббиёт илми, фан ва унинг заковатига ишонамиз. Илм бирла чирог ёққан кимса тоабод завоёл топмас, деган Шайх Саъдий. Тиббиёт илмидан узоқ, нанки ҳозирги замон тиб илми ва китоблари, айни вақтда «Ал-Қонун»ни билмайдиган, буюк меросдан хабари йўқ, дуторини ҳам нотага қараб чаладиган кимса-ларга ишонаймиз.

Тиббиёт бизнинг жумҳуриятимизда гоётада юксал-ган, қанчалар буюк арбобларимиз бор, ҳар бирла-рини, ҳар бир академикни бир Ибн Сино деб атаги-миз келади. Аммо бу мўътабар инсонлар ё ишнинг қўлпиги, ё камсуқумлик ёки бир оз лоқайдлик сабаб бўлмоқдамиканки, ҳар хил исқирт даволовчи-лар, кароматчи Чумак ва Кашпировскийлар ва бошқа фандан узоқ кимсаларга зарба берувчи мақолалар ёзмаётирлар. Бу жуда керак эди.

Абдусамд НУРИЙ

ИЧКИЛИКБОЗЛИК

ҲАҚИДА

ДОНОЛАР ДЕМИШ:

Бадмастга дамодам ичмоғидин не бахр,
Ки одамийлик катлига ичар қадах-қадах заҳр.

Мир Алишер Навоий

Донолар мастлик қилмас,
Оқиллар шароб ичмас,
Ўзин билган ҳар киши
Пастликка қадам қўймас.

Саной

Гар ичса киши май, шалок, маст бўлар,
Сири фош бўлар, иши ҳам суст бўлар.
Билимли май ичса, билимсиз бўлар
Билимсиз маст бўлса, тубан паст бўлар.
Май ичса, зинодан қилиб тур ҳазар.
Бу ишлар гадолик тўнин кийгизар.
Ботиргай сени май гуноҳга тамом,
Зинодин қочар қут, юзингга сузар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Олижаноб одамга мастлик сифати ярашмас.

Камол Ҳўжандий

Майнинг айтишича, ичган одам тўрт сифатга эга бўларкан. Дастлаб у товусга айланиб, ўзини кўз-кўз қиларкан, ҳаракатлари раvon ва улғуворлик касб этаркан. Кейин маймун киёфасига кириб, ҳам-ма билан ҳазиллашиб, майнавозликка ўта бошлар-кан. Ундан сўнг шерга ўхшаб, ўзига бино кўяркан, мағрурлиги тутиб, кучига ишониб кетаркан. Лекин охирида чўчкага айланиб, чўчка сингари ахлатга ағанаб ётаркан.

Абул Фароҳ

Эй май, улуг мартабалар биноси ва ақл қошона-лари сен туфайли харобага айланди.

Биз ўз фойда-зарарини билмайдиган махлуклар-миз, ахир дунёда майдан бўлак ҳам лаззат берув-чи неъматлар жуда мўл-ку.

Абу Ало ал Маъорий

Кетма-кет маст бўлиш жуда ёмондирки, жигар-нинг ва миянинг мижозини бузади, асабни кучсиз қилади. Асаб касалликларини, сакта (мияга қон қуйилиши) касаллигини пайдо қилади ва тўсатдан ўлим юз беришига сабаб бўлади.

Абу Али ибн Сино

Маст бўлиш ўз ихтиёри билан ақлдан озишдир.

Арасту

Арак ичиш ва кўп ухлаш — камбағалликка олиб келади.

Япон мақоли

Арак тиник бўлса ҳам ҳаётни лойқалатади.

Удмурт мақоли

Ичкиликка яқинлашдинг — обрўйингдан йироқ-лашдинг.

Ўзбек мақоли

Арак ичсанг маст қилур, аҳмоқ билан дўст қилур.

Аракхўр улфат — келтирар қулфат.

Ўзбек мақолари

Тўпловчи Анвар ДАДАБОВ

Турк адабиёти улкан намояндаларидан бири Аҳмад Шошо (1496 йилда вафот этган) XV асрнинг энг кўзга кўринган, таниқли шоирларидан ҳисобланади. У юқори феодал олий табақа вакили саналади. Аҳмаднинг отаси Султон Мурод II ҳузурда қози аскар эди.

Аҳмад Шошо Туркиянинг Эдирида шаҳрида туғилди ва у ерда ўз даврига нисбатан жуда яхши маълумот олди. Брусда мударрислик қилгач, қариндошларининг сарой билан алоқадорлигидан фойдаланиб, Эдирида қозилик лавозимини олди. Бу лавозимда ишлар экан, у султон Меҳмед II Фотихнинг эътиборига сазовор бўлди. Тез орада Аҳмад Шошо қози аскар ва шу билан бирга халифа (шаҳзодалар мурабийси) қилиб тайинланди.

Аҳмад Шошо учун тўла моддий фаровонлик даври бошланди. Бир неча йилдан сўнг у султон вазири лавозимига кўтарилди ва ҳеч қандай хавф-хатарсиз яшай бошлади. Бирок юксак ҳурмат чўққисига кўтарилган вақтда у тўсатдан тўхматга учради. Душманларининг чакимчилиги тўғайди султон ўз севимли кишиси — шоир Аҳмад Пошонинг бир «ахлоқсиз» ишидан хабардор бўлади ва уни зиндонга ташлайди.

Аҳмад Шошо Еди Куле (Етти минорали қалъа) остидаги бу зиндонда ётар экан, ўзининг машҳур «Қарам қасидаси»ни ёзишга ва уни бир илож қилиб султоннинг кўлига етказишга муваффақ бўлди. Қасида султонга шу қадар ёқдики, у асар муаллифини авф этиб, уни Брусга жўнатди.

1481 йилда Меҳмед II вафотидан сўнг тахтга ўтирган унинг ўғли Боязид II Аҳмад Пошонини Брусга санжогининг ҳукмдори қилиб тайинлади.

Аҳмад Шошо шу лавозимда эканида бир мадраса курдирди, кейинчалик унинг жасади ана шу мадрасанинг ёнига қўйилди.

Аҳмад Пошонинг назмий ижоди турк адабиётида алоҳида ўрин тутди. Бир томондан, оддий халқ усулларидан батамом узоқлашиб, арабча ҳамда форсча элементлар билан тўлиб-тошган арузга ўтиш билан характерланидиган турк назмининг «равнақи» Аҳмад Пошондан бошланади. Иккинчи томондан эса, Аҳмад Шошо ўз ижоди тараққиётининг иккинчи даврида замондошлари сингари форс шеърлатига эмас, балки туркий тиллардаги Ўрта Осиё назмига, ҳусусан улуг ўзбек шоири Алишер Навоий асарларига мурожаат қилган биринчи турк шоирдир.

Аҳмад Шошо ижодида аниқ икки даври ажратиш мумкин. Биринчи давр шоирнинг Еди Куле зиндонига ташланиши билан якунланади. Аҳмад Шошо ўз назмдаги ижодининг дастлабки даврида сарой ҳаётининг марказида бўлиб, форс шоири Хофизга (XIV асрнинг биринчи ярми) тақлид қилиб, лирик шеърлар яратди.

Аҳмад Пошонинг шеърлари чиройли ва назик эди. Бу шеърларда муаллиф шундай товушларни танлашга ҳаракат қилар эдики, улар форсча жаранглаши лозим эди. Шоир мисраларни форс назмий атамашунослиги билан ва форсча «изофат» ёрдамчилари билан тўлдириб, қўтилган натижага эришар эди. Унга қадар турк назмида бундай асарлар яратилмаган эди.

Шунинг учун ҳам кейинчалик Аҳмад Шошо бутун бошли поэтик йўналишининг асосчиси ва турк назмий тилининг яратувчиларидан бири деб эълон қилинди. Боқийга қадар ўтган турк ёзувчиларининг кўпчилиги Аҳмад Пошонинг давомчилари бўлиб, улар Аҳмад Шошо шеърларига назиралар яратдилар.

Аҳмад Шошо у ёки бу муносабат билан султон Меҳмед II ни мактаган қасидалари орқали айниқса шуҳрат қозонди. У форс назмий атамашунослигининг бутун ҳазинасидан фойдаланиб, қасида устаси сифатида намоён бўлди, кўпинча, ёрқин ва оригинал образлар яратди. Унинг метафоралари ва ўхшатишлари фавқулодда чиройли ҳамда ўткирdir.

Аҳмад Шошо қасидалари ичидан энг машҳурлари қуйидагилар: «Сарой қасидаси»да Меҳмед Фотих томонидан 1461 йилда Истанбулда қурилган султон саройи деярли фотографик аниқликда тасвир қилинган. Ўзининг ҳашам ва дабдабаси билан бутун Европага машҳур бўлган бу саройни Аҳмад Шошо жуда аниқ тасвирлайди, унинг озодлиги ҳақида, сарой урф-одатлари ҳақида ҳикоя

қилади. Бу қасида бадий асар эканлигидан ташқари, ўрта аср Туркияси маданиятини ва урф-одатларини ўрганадиган тарихчи учун ҳам шубҳасиз, аҳамиятлидир.

Бундай қасидаларнинг иккинчиси, биз юқорида эслаб ўтганимиз «Қарам қасидаси»дир.

Учинчи қасида Меҳмед II ҳукмронлигини панегирик тарзда ҳикоя қилувчи «Гунеш қасидаси» («Қуёш қасидаси»)дир. Бу қасиданинг муқаддасида куёшнинг осмон-фалакка чиқиши (бу ўринда албатта куёш деганда султонини тушунмоқ лозим) эсда қоладиган образларда тасвирланган. Қасиданинг бу қисми Аҳмад Шошо асарлари учун шу қадар характерли, аини бир вақтда XV аср турк назми учун шу қадар типик, шу қадар ёрқин метафоралар билан тўлаки, биз бу ерда ундан кичик бир парча келтириб ўтаемиз:

Тахт қўйиб тоқи фалакда хисрави ҳовар қуёш —
Кийди норинжи қабо, осмонда нур афсар қуёш,
Маснади султони субҳ бўлди сарири осмон.
Сочди ферузий табақаларда зару гавҳар қуёш.
Кулф очиб, дуржи забаржаддин жавоҳир тўқди ким,
Хок гунжин айлағай ганжинайи жавҳар қуёш.
Кулзуми Ҳиндинг ботирмоққа қумуш заврақларин
Бодибони нур-ла оро берди фулки зард қуёш.
Донаи анжум териб маҳ хирмонидан ҳар саҳар,
Бол очиб, жавлон этар товуси заррин нур қуёш.
Гўйш нўширавони субҳдирким, адл учун
Ложувард қўббага санжери зар осар қуёш.
Е фалак тахтида султон бўлди бир Юсуф жамол,
Е Зулайҳодир тутар наринжи зар пайкар қуёш.
Ҳақ будирким шох девонини тамошо қилғали
Очди тоқи зар нигорга лаълидин манзар қуёш.

Аҳмад Шошо ижодининг иккинчи даврини Брус даври деб аташ мумкин. Худди шу даврга қелиб шоирнинг ижодий қучлари чинакам гуллаб-яшнади. Унинг Алишер Навоий лирикаси билан танишуви шоирга ана шундай таъсир қилди.

Ўрта Осиё шоирларининг турк назмига таъсири XV асрнинг биринчи ярмиданок бошланган эди. Ўрта Осиё шоирларининг усмонлилар давлатига дастлаб етиб келган шеърлари тожик шоири Абдурахмон Жомийнинг маснавийлари эди.

Маълумки, султон Меҳмед II Жомий шеърлари билан таниш эди ва хаттоки у билан хат ёзишиб турарди.

Шунингдек, Аҳмад Шошо ҳам Жомий шеърлари билан таниш эди, бироқ Жомий ижоди унга ҳеч қандай сезиларли таъсир кўрсатмади. Чунки Аҳмад Шошо лирик шоир бўлса, Жомий ўз достонлари билан шуҳрат қозongan эди.

Алишер Навоий лирикаси усмонлилар давлатига бирмунча кечроқ, Боязид II ҳукмронлиги даврида кириб келди.

Тазкирачиларнинг хабар беришларига кўра, 1481 йилларга яқин Навоийнинг асарларидан 33 ғазал усмонлилар давлатига қелиб етди. Бу ғазаларни Боязид II га Навоийнинг ўзи юборган эди. Султон дарҳол бу ғазаларни Брусга, Аҳмад Шошго юборди ва уларга назира боғлашни шоирдан илтимос қилади.

Навоийнинг ғазаллари турк шоирида чуқур таассурот қолдиради. Гарчи Аҳмад Шошо Навоийнинг бошқа асарлари билан таниша олмаган бўлса ҳам, бу 33 ғазал унинг лирикасининг бундан кейинги тараққиётида ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлди. Аҳмад Шошо бу 33 ғазалнинг ҳаммасига назира боғладик, бу назиралар шоирнинг барча асарлари ичидан энг яхшилари ҳисобланади. Ғазаллар шоирнинг бизнинг давримизга тўла етиб келган шеърлар девонига ҳам кирди. Қуйида ана шундай ғазаллардан бирини келтирамиз:

Зулфиники узорингда этар жилвалар, э, дўст,
Товуси жунондирки очар болу пар, э, дўст.
Хаттинги тилсим этди лабинг доирасига
Ширинлик учун мушк ила афсун ёзар, э, дўст.
Кўй, борма қўноғига рақибинги, билурсен,
Ит бўлган ерга ҳеч малак этмас гузар, э, дўст
Зулфи сийғинг чиқмади зебо қўлоҳингдан,
Зероки ҳарир ичра бўлур мушки тар, э, дўст.
Воиэ сўзига воқиф бўлиб, ёш тўқмади чашмим,
Сард бўлса — ҳаво бўлмағай мардумда гар, э, дўст,
Не вайҳила юз сурмағай Аҳмад ағингга,
Не бош ила тарк этмағай йўлингда сар, э, дўст.

Аҳмад Шошо ижодига назар ташлар эканмиз, шоир ижодидаги асосий нуксон унда чинакам ўзига ҳослик йўқлигини, деган фикрга қелиш мумкин. Бундай нуксон бошқа усмонли сарой шоирлари учун ҳам хос эди. Шубҳасиз талантили шоир бўлган Аҳмад Шошо ўша даврда шоир бажариши мумкин бўлган барча ишларни қилган. У ўз давридаги муайян социал топириқни бажарди, ўз ўқувчиларига манзур бўладиган ва муаллифининг юксак мартабали ҳукмдор томонидан таъминланишига сабаб бўладиган асарлар яратди.

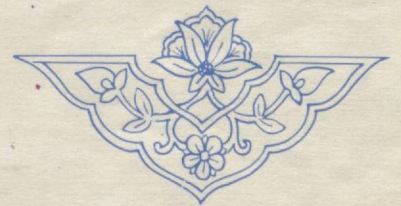
Аҳмад Шошода ўзига ҳослик йўқлигига қарамай, у эскиб қолган, қоплига айланган форсча образлардан фойдаланиб, ажойиб асарлар яратган чинакам шоир эди. Бу асарларда шоир яшаган даврдаги ҳаёт маълум даражада ўз ифодасини топди. Масалан, Аҳмад Шошо «Сарой қасидаси»да ғайри ихтиёрий равишда, чинакам санъаткор сифатида, у турклар томонидан қўлликка солинган турли халкларнинг қўли билан султон саройида яратилиган бутун ҳашаматни кўрсатиб беради. Бундай мисолларни Аҳмад Шошо шеърларидан қўлаб топиш мумкин, фақат уларни кунт билан ўрганиш лозим.

Аҳмад Пошондан сўнг турк шоирлари ҳажаз вазнидан бутунлай воз кечдилар ва арузга ўтадилар.

«Турк адабиёти мумтозлари» китобидан
Шариф ЮСУПОВ таржимаси

**Ургутдаги
Тўпхона тепалигида
Наврўз байрами
шодиёналари**

Хўжаикон туз кони қошидаги санаторияда
беморлар дардларига шифо топмоқдалар.

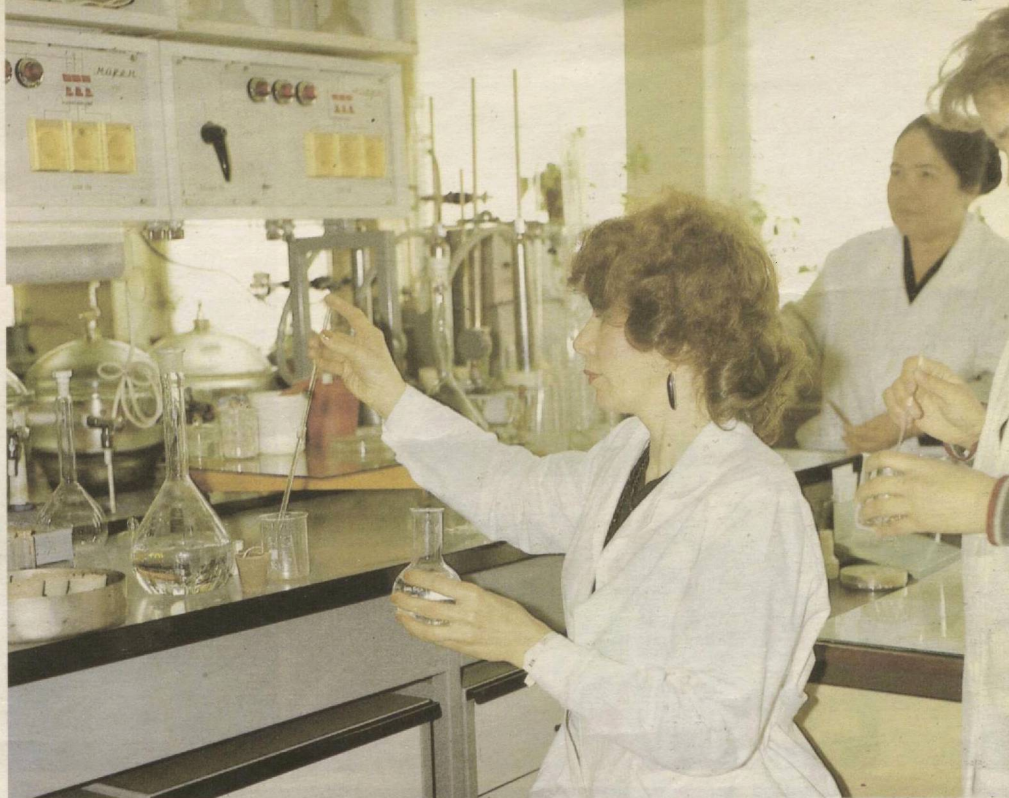
Вилоят шарқ табobati марказининг бошлиғи
Мўсурмонкул Холматов. Илмий консультант,
медицина фанлари доктори, профессор Зо-
киржон Зуннунов шифокор Бозоров Рустам
билан суҳбатлашмоқда.

Р. НУРИНБОЕВ суратлари

Кимё ва физика полимерлари институ-
тининг кимёвий турланиш лаборатория-
сида.

Ургутлик чеварлар.

Қарши шаҳридаги «Юлдуз» яхна ичим-
ликлар дўкони. Фароғат Астенова қа-
рийб ўттиз йилдан буён савдо соҳасида
ҳалол ишлайди.

Ширинсухан сотувчилар Дилбархон ва
Гўзал Боймуродовалардан харидорлар
мамнун.

Азалдан илм-фан, маърифат ва маданият тараққиёти учун меҳнат қилиб келадиган инсонлар ҳар қандай шароитда ўз имон-этиқодларига содиқ қолишларини, ўзларининг камтарона ҳаёт кечирishi тарзлари, жамият олдиди ўз бурчларига вафо қилишларини маданиятимиз тарихи исботлайди. Умумини ҳар доим эслаш, босиб ўтилган йўлни сарҳисоб қилиб туриш, халқ маънавияти, маданияти ривожланишига ҳисса қўшаётган ҳақиқий эл фарзандлари ҳаётини ибрат намунаси сифатида улуғлаш келажак учун, айниқса, ҳозирги маънавий қашшоқликлар даври учун нақадар катта аҳамиятга эгадир. Агар масалага мана шу нуқта назардан қараладиган бўлса, бугунги кунда ўзининг кутлуғ 60 йиллик таваллуд тўйини нишонлаётган камтарин инсон, заҳматкаш олим, филология илми доктори, профессор Собир Мирвалиев босиб ўтган қарийб қирқ йиллик меҳнат фаолияти алоҳида қаламга олишга арзийди. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, Абдулла Қодирий номи Тошкент давлат Маданият олий билимгоҳи Ўзбек адабиёти кафедраси мудир, истеъдодли адабиётшунос Собир Мирвалиевнинг ҳаёт йўлига назар ташлар эканмиз, бу йўлнинг изланишларга бой эканлигига ишонч ҳосил қиламиз.

Собир Мирвалиевнинг касб билимдонии, бадий адабиёт санъати илмий тадқиқотчиси, ўткир ва ҳалол танқидчи бўлиб етишуви тасодифий эмас. Бу олимнинг адабиётшунослик оламига кириб келган 50-йиллар зиддиятларга бой эди, илм-фан дунёсида шахсга сиғиниш таомиллари кучайган бир давр эди. Мана шундай вазиятда илмга кириб келган бу адабиётшунос тез орада жамоатчилик назарига тушди.

ЗАҲМАТКАШ ОЛИМ

Оилавий муҳити жиҳатидан ўзбек қишлоғи шароитида улғайган Собир Мирвалиев адабиётшунослик фанини миллий аъёнлар асосида тушунганлиги учун илк изланишлари билан ўша даврининг Ойбек, М. Шайхзода сингари ҳақиқатсевар адиблари эътиборини ўзига тортиди.

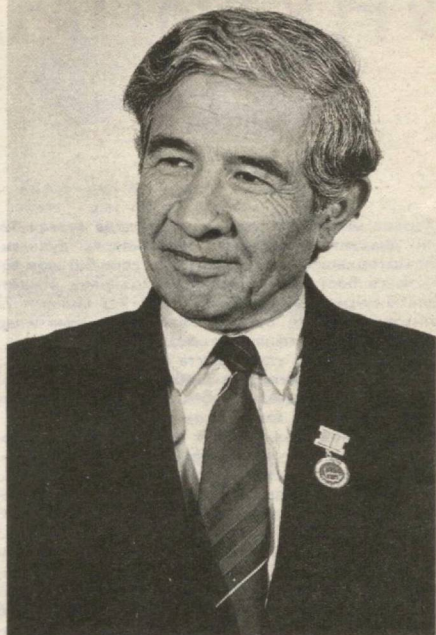
Олимнинг энг кичик мақоласидан тортиб катта ҳажмли рисоаларига қадар ўзбек халқи ҳаётига, миллий характерлар акс этган бадий образларига қизиқиш руҳи ётади. Бу истеъдодли танқидчининг ўзбек адабиёти саҳнида пайдо бўлган ҳар бир наслрий асарга берувчи ҳолис, аниқ чоқда, ҳақиқий баҳо-си фақат ижодкорларинигина эмас, балки жумҳуриятимизнинг барча бадий сўз санъати билан қизиқувчи ихлосмандларини лоқайд қолдирмайди. Зеро, вақтлик матбуот ёки адабий-бадий ойноларда эълон қилинувчи ҳар бир бадий асарининг умум-халқ кўригидан ўтишини ҳис этадиган сезгир танқидчи муайян асарини баҳолаганда халқона нуқта назарда турган ҳолда ўз фикр ва мулоҳазаларини баён этади.

Сўнгги 30 йил ичида ўзбек адабиётшунослиги фани соҳаси кўп-кўп тадқиқотчиларнинг бадий сўз санъати ривожини масалаларига бағишланган турлича қарашлари, илмий ҳулосалари билан анча бойиди. Гарчи, ҳозирги даврга келиб, босилган тарихий йўлнинг аҳамиятини йўққа чиқаришга уринишлар авж олган бўлса-да, бу масалага одилона ёндашиш керак бўлади. Ўзбек адабиётшунослигида профессор Собир Мирвалиевга ўхшаганлар етишиб чиқмаганда эди, шу бугунги кунда жаҳонга танилган ўзбек наслрий асарларига берилган баҳолар пасайиб кетган бўларди. Бинобарин, Улуғ Ватан урушидан кейин адабиёт майдонига кириб келган Ш. Рашидов, И. Раҳим, Мирмуҳсин, П. Қодиоров, У. Ҳошимов, У. Умарбеков ва бошқа сўз санъаткорларининг роман, қисса ва ҳикоялари ўзбек халқи маданияти хазинасидаги ўзига хос жавоҳирлар бўлиб ардоқланишида ўзбек адабиётшунослиги ва танқидчилигининг бевосита хизмати борлиги ҳаммага аён.

Тинимсиз мутолаа, изланишлар бу олим табиати-га хос муҳим хусусиятидир. В. Г. Белинский номи

Тошкент давлат Кечки педагогика олий билимгоҳи-да — умрининг сўнгги йилларигача ижод билан мураббийлиқни тенг олиб борган ўзбек адиби М. Шайхзода кўлида таҳсил кўрган бўлажак адабиётшунос Собир Мирвалиев ўз устозидан бадий адабиёт сирларини ўрганиш билан бирга, сўз санъатига илмий жиҳатдан баҳо бериш, таҳлилда ҳалоллик, самимият ва бетарафликка ҳар доим риоя қила олиш намуналарини ҳам ўрганди.

1957 йили олий билимгоҳни тугатган Собир Мирвалиев Ўзбекистон Фанлар академиясининг Тил ва адабиёт институтида (ҳозирги Алишер Навоий номи адабиёт институтида) илмий ходим бўлиб ишлаб бошлади. Ўзбек адабиётшунослиги ва танқидчилигининг илмий ўзаги ҳисобланган бу даргоҳ Собир аканинг ўзи танлаган соҳага бўлган интилиш ва қизиқишида муҳим босқич вазифасини ўтади. Олимнинг «Адабий мерос ҳақида», «Шарқ шеърляти», «Гениал санъаткор», «Мақсуд Шайхзода шеърляти» сингари дастлабки илмий тадқиқотлари ўша йиллар таъсирида майдонга келди. Кейинчалик, олим ўзбек классик ҳамда замонавий адабиёти, хорижий мамлакатлар адабиёти масалаларига бағишланган, ўз даври адабиётшунослиги учун долзарб ҳисобланган қатор илмий мақолалар ёзди. «Фурқат ижодида Ҳиндистон», «Ҳақиқат кўчаси», «Важа Пшевела», «Робиндранат Тагор» каби изланишлар ўзбек адабиётшунослигига эндигина кириб келаётган бу иқтидорли ёш тадқиқотчининг дунёқараш кенглигидан далолат берди. Тил ва адабиёт институтининг илмий муҳити, шунингдек, ўша даврлар адабиётшунослиги — танқидчилигидида кўзга кўринган Ойбек, Ғ. Ғулом, И. Султон, Ҳ. Зариф, П. Шамсиев, А. Қайюмов

Абдулла Қодирий елкасига юклатилганлиги тўғрисидаги назарий фикр ва илмий ҳулосалари кейинчалик ўзбек адабиётшунослигида қанчалар ёш тадқиқотчиларнинг изланишларига йўланма берди. Лекин, афсуски, самимий ва сидқидилдан қилинган илмий меҳнат, чуқур тадқиқотлар эмас, аллақандай мансабдор шахслар, китоб нашр этиш имкониятлари кўп «эриктон» танқидчиларнинг китоб дўконларию кутубхона жавонларига ҳеч ким ўқимайдиган, чанг босиб ётувчи китоблари оғиз кўпиртириб мақталган бир пайтда Собир Мирвалиев ва у кишига ўхшаган заҳматкаш олимларнинг хизматлари керакли даражада эъзоланмади.

Жонқуяр олим ўзи ишлаётган олийгоҳ миқёсида ўтказиладиган ҳар қандай тадбирларнинг оқсоқоли, ташкилотчиси бўлиб ёшларга ўз билим-тажрибаларини ўртоқлашиб келаётди. Шунингдек, олим илмий кенгашларнинг фаол аъзоси сифатида жумҳуриятимиз филологияси раванқига ёрдам берувчи ҳар қандай илмий ишга ўзининг ҳолис баҳосини бериб, ёш тадқиқотчиларга тўғри йўл-йўриқлар кўрсатиб келмоқда. У киши раҳбарлик қилаётган ўзбек адабиёти кафедраси мамлакатимизга кўп-кўп фан номзодлари, фан докторлари етказиб бераётганини ҳам заҳматкаш олимнинг сайи-ҳаракатсиз, иштирокисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси, адабиётшунос олим ва танқидчи, филология фанлари доктори, профессор Собир Мирвалиев ҳозир аниқ кучга тўлган, забардаст меҳнат фаолиятига эга инсон сифатида ўзининг бор имкониятини адабиётшунослик фанининг раванқи йўлига сарфлаётди. Уйлаймизки, бу фан заҳматкашнинг ибратли ҳаёт йўли, умр мазмуни илм оламига кириб келаётган ҳар бир ёш тадқиқотчи учун ўзига хос намуна мактаби бўлиб хизмат қилади.

Сизга Оллоҳ янада узок умрлар берган бўлсин, ҳурматли Собир ака!

Малик МУРОДОВ,
филология фанлари доктори;
Санд АЛИМОВ

УНУТИЛМАС ЖАСОРАТ

Харков шаҳри бўсағасида мудоғасида турган 32-ўқчи дивизия таркибидagi жангчиларга душманнинг моторлаштирилган пйёда қисмлари баталон позициясига бостириб келиш учун ҳозирлик кўраётганлиги тўғрисида хабар келганда 1942 йилнинг 27 июл тоғотлари эди. Баталон таркибидagi жангчилар икки ротани ҳам ташкил этмасди.

Шунга қарамай, улар жангга шай эди.

— Душман танкларига зарба бериш учун ўз хоҳиши билан борувчилар ёнига келишсин,— жангчиларга мурожаат қилди рота командири.

Шу заҳотиёқ турли миллат фарзандларидан иборат ўн уч доворак командир ёнига етиб келишди. Улар рота сиёсий раҳбари бошчилигида автоматлар ва ёнилғи аралашмаси тўлдирилган шишалар билан қуролланган ҳолда душман танклари томон ўрмалаб кетишди. Олимбой Омонбоев ҳам улар сафида эди...

Танкларга беш метр қолганда Олимбой биринчи шишани улоқтирди. Орқама-орқа иккинчисини. У шишалар қандай етиб борганлигини, қаерга текканлигини, тиниқ алабга кўтарилганлигини аниқ кўриб турди. Олимбой икки танкни яқсон қилди. Бошқалар яна саккиз танкни сафдан чиқаришди. Натижада ҳужум учун йўл очилди. Жангчилар «Ура!» садоси остида душманга бараварига ташландилар. Гитлерчилар чекинишга мажбур бўлишди.

Шу жангда Олимбой Омонбоев оғир ярадор бўлди ва госпиталга жўнатилади. Госпиталда узоқ муддат даволанган Олимбой Омонбоев 1943 йил май ойида 101-ғардиячи қирувчи танкака қарши тўпчилар полкига юборилди ва тўп мўлжалловчиси этиб тайинланди.

Сентябр ойи охириларида Жанубий фронт қўшинлари ҳужум операциясини бошладилар. Асосий зарба Мелитопол шаҳри шимолидаги Михайловко, Веселое ва Агайман аҳоли пунктларига йўналтирилди. Танк қирувчилар тўпларини душман танкларига ҳужум қилиши қутилиган жойларда — ўқчиларнинг жанговар тартибига ўрнатдилар.

28 сентябр. Тоғ отиб, қуёш ётоғидан эндигина кўтарилмоқда. Шу пайт бир неча «тигр» Олимбой тўп ўрнатган позицияни мўлжаллаб олдинга жила бошлади. Олимбой дарҳол тўп панорамаси рўпарасига ўтиб, танкларни кузатишга киришди. Душман танкидан отилган бир снаряд тўп ёнида ёрилди. Ўқловчи ҳалок бўлди. Кўп ўтмай снаряд етказиб берувчилар ҳам сафдан чиқишди. Замбаракнинг ўзи ҳам жиддий шикастланди. Аммо Олимбой ўт очишнинг давом эттирди, ўзи ўқлаб, ўзи отди. Кетма-кет отилган снарядлар бориб тегиши билан позициядан 200 метр нарида бир «тигр» ёна бошлади.

Орадан кўп вақт ўтмай, Олимбой замбараксини чаппа буриб, қўшни расчётни янчиб ўтган «тигр»ни ҳам мўлжалга олди. Снаряд бориб тегиши биланоқ танк бир силкиниб, жойида тўхтади.

Душман қарши ҳужуми бартараф этилди. Мелито-

пол шаҳрини озод қилиш учун йўл очилди.

Шу жангдан сўнг О. Омонбоев тўп расчётининг командири этиб тайинланди.

Душман тўплари зарбидан Мелитопол шаҳрини уч кунгача ишғол қилиб бўлмади. Шаҳар атрофи яланглик-яйловдан иборат. Душман томонини синчковлик билан кузатиш бошланди. Натижада шаҳар атрофида бир неча жойда пулемёт ўрнатилган ўзиюрар тўплар ўт очаётганлиги маълум бўлди. Бу ҳақда батарея лейтенант Захаровнинг буйруғи янгради.

— Ўзиюрар тўпларга қарата дарҳол ўт очилсин! — катта лейтенант Захаровнинг буйруғи янгради.

Барча тўплардан беаёв ўт очилди... Кўп ўтмай душманнинг тўртта ўзиюрар тўпи яқсон қилинди. Уларнинг бирини мўлжалловчининг ўрнини эгаллаган Олимбой Омонбоев сафдан чиқарди. Шундан кейингина ўқчи баталонларнинг жангчилари шаҳар кўчаларига кириб бордилар.

Мелитопол шаҳри бўсағасида кўрсатган жасорати учун қўмондонлик Олимбой Омонбоевни Қизил Юлдуз ордени билан мукофотлади.

Шаҳар ва қишлоқларни озод қилиш учун шиддатли жанглар давом этмоқда. Кримдаги Сиваш кўлидан ўтишда кўриб отиш позициясида бўлган Олимбой аниқ мўлжалга олиб ўт очиши натижасида душманга қирон келтирди. Учта станокли пулемёт, ўндан ортиқ гитлерчи яқсон қилинди ва ўқчиларнинг ҳужумга ўтишлари учун йўл очилди. Натижада улар Сивашдан ўтиб, душмани Жанкой шаҳри томон улоқтириб ташлашди.

Отишмани кузатиб турган полк командири душманга даҳшат солган замбаракчи ким эканлигини суриштирди. Олимбойнинг ёнига келиб, довораклиги учун унга миннатдорчилик билдирди.

Олимбой Омонбоев 48-армия қўмондонининг 1943 йил 23 ноябрдаги 621/Н номерли буйруғига биноан III даражали Шухрат ордени билан мукофотланди.

1944 йил 8 апрелда Кримда ҳужум операцияси бошланди. Жанкой, Симферопол ва Боқсаройи шаҳарлари озод қилинди. Сапунгорага етиб борилганда душман қаттиқ қаршилиқ кўрсатди. Тоғ ёнбағридаги ДОТ ва ДЗОТлардан узлуқсиз ўт очилиши натижасида ўқчи баталонларнинг жангчилари бош кўтара олмай қолдилар. Сапунгорани штурм билан ишғол қилишга пухта ҳозирлик кўриш учун ўн кун талаб қилинди.

Гитлерчиларни Сапунгорадан улоқтириб ташлаш арафасида барча расчётлар ўз тўпларини кўриб отиш позициясига ўрнатиб, жангга шай бўлиб туришди.

Эрталаб артиллерия тайёргарлиги бошлангани билан Олимбой Омонбоев расчёти бошқа тўпларнинг расчётлари билан ҳамкорликда Сапунгорага қарата ўт очдилар. Душман томонга снаряд кетидан снаряд йўналтирилди. Отишма шиддатидан тоғ ларзага келди.

Ана шундан кейин Сапунгорани ишғол қилиш учун ҳужум бошланди. Ўқчи баталонларнинг жангчилари дадил олға ташланди, Сапунгорани ишғол қилдилар. Орқама-орқа Севастопол шаҳри, эртасига Херсонце ороли душмандан озод қилинди. Минглаб гитлерчилар яқсон қилинди ва асир қилиб олинди.

Қўмондонлик Кримни душмандан тозалашда кўрсатган жасорати учун Олимбой Омонбоевни II даражали Ватан уруши ордени билан мукофотлади.

Крим озод қилингандан сўнг таркибда 101-ғардиячи алоҳида қирувчи танкака қарши тўпчилар полки бўлган 15-алоҳида қирувчи тўпчилар бригадаси жангларни Шарқий Пруссияда, кейинчалик Полшада давом эттирди.

Висла дарёсидан ўтишда шиддатли жанглар қилишга тўғри келди. Катта сержант Олимбой Омонбоев командир бўлган расчёт дарёдан биринчилар қатори ўтиб олиб, ғарбий қирғоқда плацдарм эгаллади ва тўпини кўриб отиш позициясига ўрнатди.

Уша кунёёқ душман ўқчи баталонларнинг жангчиларини дарёнинг шарқий қирғоғига улоқтириб ташлаш мақсадига қарши ҳужумга ўтди. Бир неча «тигр» О. Омонбоев замбаракни мўлжалга олиб, олға силжий бошлади. Мўлжалловчининг ўрнини эгаллаган расчёт командири аниқ мўлжалга олиб, кетма-кет ўт очиш натижасида душманнинг икки танкини сафдан чиқаришга муваффақ бўлди.

Олимбой Омонбоев 2-Белоруссия фронти қўмондонининг 1945 йил 16 апрелдаги 372/Н номерли буйруғига биноан II даражали Шухрат ордени билан мукофотланди.

Одер дарёсининг ўнг қирғоғига ўтиб олинган Кунлар. Душманнинг икки танки айтин старшина Омонбоев эгаллаган ўт очиш позицияси томон интилмоқда. Моҳир тўпчи ўзини билдириб қўймаслик учун ўт очишга шошилмади. Тўп панорамасидан танк пешонасидаги крестлар аниқ кўзга ташлангандан кейингина ўт очди. Снаряд танк бортига бориб теккач, жойида тўхтаб қолди ва тутай бошлади. Шундан сўнг иккинчи танк билан олишув бошланди. Ким зўр чиқарсин? Тўпчилар мўлжални аниқ олишди. Танк гусеничаси узилиб кетди ва бурилиб туриб, жойидан қўзғала олмай қолди. Шундай қилиб, Олимбой душманнинг икки танкини яқсон қилиб, гитлерчилар режисини пучга чиқарди.

Старшина Олимбой Омонбоев кейинчалик жангдаги кўрсатган жасорати учун I даражали Шухрат ордени билан мукофотланди.

1941 йил декабрь ойида Қизил Армия сафига қақрилиб, Улуғ Ватан урушининг сўнгги кунларига чаклаб фронтда бўлган О. Омонбоев душманга қарши олиб борилган жангларда кўрсатган жасорати учун учала босқич Шухрат ордени, шунингдек, II даражали Ватан уруши, Қизил Юлдуз ордени билан ҳам мукофотланди.

О. Омонбоев ҳарбий хизматдан бўшаб, Нукус шахрига қайтиб келди. Ушандан бери «Узстроймеханизация» трестиде уста, шофёр, механик, устакхона мудир вазифаларида фидокорлик билан меҳнат қилди. Меҳнатда эришган муваффақияти учун 1970 йилда Октябрь революцияси ордени билан мукофотланди. У ҳозирги вақтда қарилик гаштини сурмоқда.

Мамад САМАДОВ,

Улуғ Ватан уруши фахрийси, Ўзбекистон Езувчилар уюшмасининг аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист

Муштарий мактуби

Халқимизнинг кўнглидагидек...

Ассалому алайкум, «Гулистон» ойномасининг заҳматкаш ишқорлари! Мен «Гулистон» ойномасининг ҳар бир сонини севиб ўқиб бораман. Ўнда берилаётган ранг-баранг суратлар, мақола ва ҳикоялар, хуллас, озод Ўзбе-

кистонимизнинг порлоқ келажаги учун фидойилик билан меҳнат қилаётган инсонлар ҳақидаги халқларни қизиқishi билан муролаа қиламан.

Мен ўтган йили «Ёшлик» журналининг 1992 йил 11—12 қўшма сонларида ёзувчи Пиримжон Кодировнинг мақоласини ўқиб қолдим. Мақолада «Гулистон» ойномаси вақтдаги нашрларга таъйиқ қўйилган илгарий даврларда ҳам жасоратли мақолалари билан чиқиб турганлиги айtilган. Ҳозир ҳам ойнома ишқимой-сиёсий ҳаётимиздаги энг долзарб муаммоларни кўтариб чиқаётганлиги билан қадрдир.

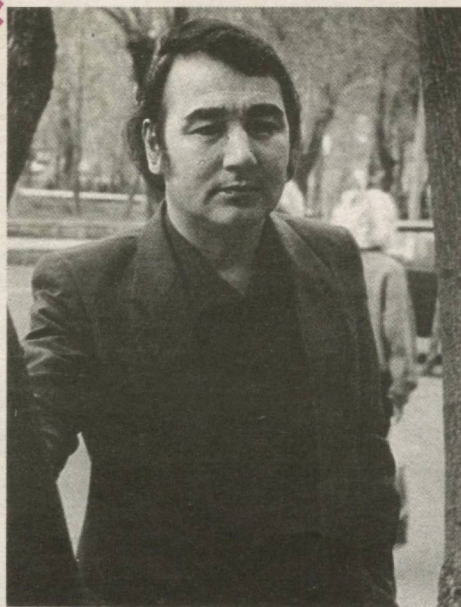
Масалан, ўтган йили ойноманинг 11—12 сонларида «Давлат тили муқаддас» номли Маъмуржон Қиёмовнинг мақоласи босилган.

Қани энди, худди шундай гурурли мақолалар ҳамма нашрларда ҳам босилса экан. Шундагина давлат тилига мослаша олаётган бағзиларга ҳар бир мақола бир зарба бўлиб хизмат қилган бўларди.

М. Қиёмовнинг мақоласида ҳақ гап айtilган. Сизлардан илтимос, ана шундай миллатимиз манфаатига, жумҳуриятимиз истиқболга тараққийига хизмат қиладиган мақолалардан кўпроқ бериб борсаларингиз. Бу эса халқимизнинг кўнглидагидек иш бўлур эди.

Мукаддасхон СОБИРЖОНОВА,

Андижон Пойабзал ишлаб чиқариш бirlашмасининг ишчиси

Икром ОТАМУРОД

Ҳолат

Яланг дўнглик. Сукунат. Туради бир зот —
Тубсиз ўйловларга фарқ бўлаган банда.
Не ҳол — ҳаёллари тортарми азот,
Не ҳол — хотирлари тинарми унда?!

Ё қақшаган кўнгли оларми ором,
Тўлган юрагини бўшатарми ё?!
Синиққан руҳига топарми пайғом,
Бурда ҳисларини бутларми дунё?!

Ҳажр елларида шафқатми тилар,
Пушаймон қабрини айларми тавоб?!
Билмадим?! Не бўлса?! Бир пайтда келар!
Армондир — бу сўроқ! Армон — бу жавоб!

Сени ўйлаб ўтди бугун ҳам,
Шамс танини ёқди уфқда.
Ўйладингми сен-да, ягона,
Ғарибимга ҳақда.

Менинг қайсар ўйларим кўйиб,
Юрагимда гуллади азоб.
Ғамларимга лабини кўйиб,
Ҳолсизгина ёнбошлар жавзо.

Қулф узоқ кутди, кўп узоқ кутди,
Ўтганга, қайтганга термўлди илҳақ.
Ўйлар-да ёнидан югуриб ўтди,
Ўйловчилар ўтди бепарво, бефарқ.

Шамоллар сездирмай ўтди — сиёрилиб,
Кўкрагига ҳовур қилмас муножот.
Чатнаган бардоши кетди ийрилиб,
Қайгулари — марҳам, армони — нажот.

Тили йўқ. Айтолмас. Ютди аламин,
Оғриди ичида қамалган дарди,
Эски дарвоза — бош кўйган олами,
Эшитгани — силтов, кўргани — зарда.

Бир кун тинди сабрин эритган намлар,
Ўйлиқди хайрихоҳ бир зот ўйлига.
Қулфнинг юрагига занглаган ғамлар
Шовуллаб тўкилди нимжон қўлига.

Иккимиз ҳеч бўлолмаймиз дўст.
Шу бўлди —
мен англаб етган ҳақлигим.
Мен имон келтирган ростлик —
шу бўлди.
Етар, то шунга қадар
ўзимизни алдаб келганимиз ҳам.
Бугун, мен ўзимда шундай куч топдим,
кечдим деган —
аччиқ заҳарни ичишга қодир,
кўнглим равшан тортдики бирам,
бу заҳри қотилнинг ширин таъмидан.
Мен —
сахнада ёниб турган
оловга ўзини урган парвона.
Сен —
олов ҳилидан хавотир олиб,
сахнадан жон ҳолатда қочиб чиққан
қўрқоқ томошабин.

Ўй — нигоҳлар чеки, толдим, чарчадим,
Танамда хансираб қайралар чарчоқ.
Чунгурак жонимни азоб арчади:
Бардошим — ҳолагун,
сабрларим қоқ.

Ҳаммаси ёлғондир, ишон, ҳаммаси —
тўқилган, ўйланган, битилган эрмак.
Ҳақиқат — дунёнинг жудур жандаси,
Ёлғон — қобиргалари бақувват тиргак.

Довта туячининг белини букар,
Ярим тунда тушин кесган хавотир.
Нур — зулмат қатъига ҳайқилиб чўкар,
Синади қалбларнинг қайиғи — хотир.

Тилларда раҳмону дилларда шайтон,
Покликдан ривоят келтирар найранг.
Диёнат — томири кесилган пайком,
Наймон — шўр ютиб, шўр туфлаган қайранг.

Алпомиш йиғлайди — қўллари банди,
Есуманнинг макри тиглаб парчади.
Вақт — руҳим изоси тахланган сандиқ,
Юрагимда меҳр йиғлаб чарчади.

Таажжуб шакллари

Катта ўйларнинг қадами толиб —
чарчади, Асқартов бурмаларида.
Тигдор чўққиларга сўяниб азот,
сўқмоқлар томоша айлар оламини.

Кўрган одам четда, жим қулоқ солиб,
эшитган кимсалар сўз айтар, қизик!

Йиқилдингми? Мард бўл!
Ўрнингдан тур! Бағрингни қоқ ва
танги қўл бер ўзингдан зўрга!

Дийдаси тўқ, давра кўрганнинг.
Кўним билмай югургандан қўрқ.
Кўрмаганнинг меҳридан асран.

ДИЛНАВО САТРАЛАР

Ўйлов доим ўрталикқа тортади,
юррак — қон тўлган соғар.

Келган сўқмогини унутган кимса,
кўзларин ёғ босиб бир қуни, илло,
юрар ўйлини ҳам ўйқотар — сўқир!

Адашиб кетади ҷумолилар —
узилса гар қавми саф тортган ўйлан.

«Ё мавлон!» деб ёлғизгина ой
санчилди —
сануллар лашкарин
қоқ кўкрагига.

Таманно билан кетаётган аёлининг
кийган, таққан ҳамма жиҳози гўзал,
фақатгина ўзидан бўлак.

Юмронқозик ишдан чиқди.
Қаради. Теварак жим-жит.
Хавотир ўйқилигин англагач,
гердайд —
кершиди қаддини кериб.

Ширт этиб узилди —
янтоқнинг қовжироқ барги.
Хурки кетди жизлон.

Кўҳна ариқ роишда,
очиби турибди.
ёлғиз гулхайри.

Қултегин билан учрашди ҳаёл
сукутга сўянган тошга ўлатириб.

Зимистон.
Ўзоқларда улийд бўри,
ўзоқларда отилар милтиқ.
Юрагини ваҳм босган ит
чангиллаб айвонга урар ўзини.

Барглар яширади бағрига,
лўппигина олмани —
юлдузлардан қизганиб.

Қадим кўрган вайронасида
чирқиллайди нотаниш қушча.

Бир нигоҳ айлаб менга ноз бирла боқди моҳитоб,
Бўлди куймоқ, бўлди ёнмоқ, энди тақдир моҳитоб.

Ки, ўйини кўп очуннинг, тасодифи кўпдир яна,
Ғамга ҳеш бўлган руҳимга ёғди ёқди моҳитоб.

Ҳам ўйқотган соғинчим — ул, ҳам дилим қайғуси — ул,
Кўзларимдин ўй қарабким ашқлар оқди моҳитоб.

Тупроғи — дард, суви — армон, зор кўнгли тахт-тожининг
Тоқларига орзулардин шода тақди моҳитоб.

Мангу ахтарган оҳим — дунёи дуннинг даштида,
Ғариб Икром зорини сезган бир — ҳақдир моҳитоб.

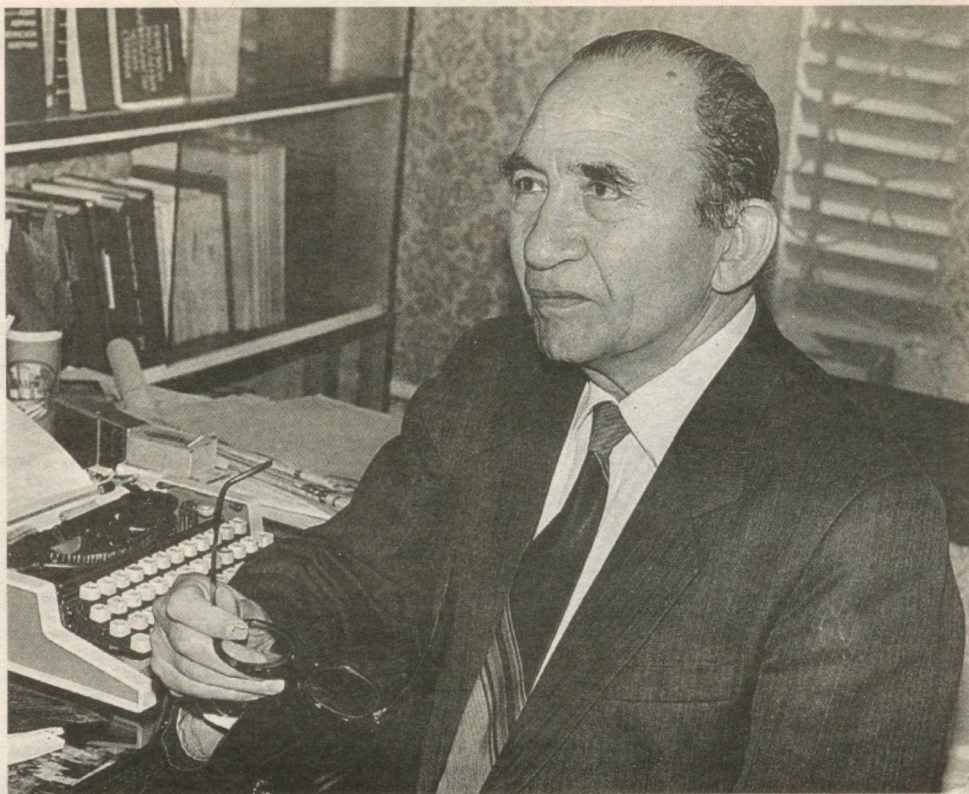
Файласуф олим 70 ёшда

Кўчқор Хоназаров 1945 йилда Улуғ Ватан уруши жангҳолидани қайтиб келиб, Москва давлат халқ-аро муносабатлар институтига ўқишга кирди. Уқиш-ни муваффақиятли тугаллаб 1953 йилда номзодлик диссертациясини ёқлаб, 1963 йилда фалсафа фан-лари доктори илмий даражасини олди.

Ҳозирги кунда эса Қ. Хоназаровни файласуф олим сифатида нафақат Ўзбекистонда, балки хорижий мамлакатларда ҳам яхши билишади. Унинг шоғирд-лари Олма-Отада, Ашгабатда, Бишкекда, Москвада ва бошқа қатор шаҳарларда ишлаб туришибди.

Мана, ўттиз йилдири, Кўчқор Хоназаров хорижий мамлакатлардаги турли халқаро илмий анжуманлар-да ўзбек миллати, ўзбек миллий маданияти, ўзбек тили ва умуман Ўзбекистон Республикаси ҳақида, унинг ўтмишдаги ва ҳозирги даврдаги фалсафаси тўғрисида маърузалар билан чиқади, мўсохаба ва муҳокасаларда фаол қатнашади. Бунда профессор Кўчқор Хоназаровнинг кўпгина хорижий тилларни билиши ҳам қўл келаетир. У ўзининг долзарб ма-қолалари билан ҳам матбуотимизнинг фаол дўсти-дир.

Биродаримизни 70 ёши билан чин юракдан таб-риклаймиз!

ПРОФЕССОР КҶҚҚОР ХОНАЗАРОВ.

Р. НУРИНБОЕВ сурати

Тил тарихи муаммолари

Ошкоралик ва демократия деб аталмиш давр ижтимоий фанларда ҳам туб бурилиш ясади, кўпгина фикр ва ҳулосаларнинг бирёқлама эканлигини кўр-сатди. Жумладан, ўзбек тили тарихи фанидаги қа-тор маълумотлар ҳинд-европа тилишунослиги таъсир-ида ўзбек тилига сунъий олиб кирилганлиги аниқ-ланди. Шу вақтгача тил тарихи мутахассислари бундан бир неча ўн йиллар аввал айтилган фикр ягона, тўғри ҳулоса, деб уни турли дарслик, қўллан-маларга асос қилиб келдилар. Қадимда ўзбек олим-лари томонидан яратилган «Бадойи-ал-лугат» (XV), «Абушқа» (XVI), «Лугати Навоий» (XV), «Санглох» (XVII—XVIII), «Қитоби лугати атроқийа» (XIX), «Хулосаи Аббосийа» (XIX) сингари лугатларни ўр-ганиш ҳозиргача биз ўрашиб келган фикрларнинг кўпи нотўғри эканлигини кўрсатди.

Араб-форс лугатчилисининг энг яхши анъаналари-ни ўзида муржасамлаштирган бу лугатларда тилиш-унослик бўйича жуда кўп маълумотлар муржасамлан-ган. Лугатшунослар ўз даври анъаналаридан, шу-нингдек, араб ёзувининг ўзига хос хусусиятларига кўра уларда ўзбек тилига оид кўпроқ маълумотлар беришга ҳаракат қилганлар. Чунончи, 1501 йилда тузилган «Бадойи-ул-лугат»даги ўзбек тили «й»лов-чи ва «ж»ловчи шевалардан ташиқил топган, деган бир маълумотнинг ўзиёқ бу лугатларнинг тилимиз тарихи учун нақадар катта аҳамиятга эга эканли-гини кўрсатади. Бу лугатларда йнгирма мингдан ортиқ сўзни турли асрларда қандай ёзиллиб, қандай талаффуз қилинганлиги ҳақида ноёб маълумотлар сақланган. Уларда тил тарихи, жумладан, эски ўзбек алифбоси бўйича нодир маълумотлар бор. Лугат-ларни ўрганиш шуни кўрсатадики, ўзбеклар араб алифбосини қабул қилиб олган, унга ижодий ёндаш-ганлар. Бу ижодий ёндашиш қуйидагиларда кўри-нади:

Эски ўзбек алифбоси бўйича лугатчи олимлар биринчи навбатда эски ўзбек тили учун хос форсий-ларда учрайдиган п, ч, г ҳарфларини махсус ҳарф сифатида алифбомизга киритдилар. Буларни махсус ҳарф дейишимизнинг сабаби шуки, улар лугатларда махсус атамалар билан кўрсатилган. Масалан, «п» ҳарфини лугатчилар бой ажабий, «ч» ҳарфини жими ажабий, «г» ҳарфини кофе ажабий атамалари бил-лан кўрсатганлар. Биринчи бўлиб бу атамалар Толи Имонийнинг «Бадойи-ул-лугат» асарида учрайди.

Эски ўзбек тили бўйича лугат тузган олимлар араб алифбосидаги уч белги — алиф, вов, йой ўзбек тили-даги ҳамма унли товушларни бера олмаслигини ан-глаб етган, турли йўллари қидира бошладилар. Би-ринчи навбатда олимлар бу уч белги қаторига сўз бошида келиб у ва й ҳарфларини кўрсатадиган алифу вов, и ва э ҳарфларини оқс эттирадиган алифу йой белгиларини киритиб унли ҳарфлар сонини бештага етказдилар. Бу билан улар тилимиздаги унлилар-ни аниқроқ кўрсатиш бўйича катта қадам ташлади-лар. Бу беш белги «Бадойи-ул-лугат»дан бошлаб ҳамма ўзбек лугатларида мунтазам равишда иш-латилган.

Кейинчалик лугатчи олимлар бу беш ҳарф: алиф, вов, йой, алифу вов, алифу йой белгилари ҳам эски ўзбек тилидаги унлиларнинг сифат хусусиятларини бера олмаслигини кўргач уларни янада такомиллаш-тириш ҳаракатида тушдилар. Бу беш ҳарфни турли грамматик атамалар билан ишлата бошладилар. Масалан, лугатчи олимлар а ҳарфининг сифат хусу-сиятларини аниқ кўрсатиш учун уни ёзун-қисқалик у ва и ҳарфларини эса кенг-тор бўйича тасниф қила бошладилар. Масалан, «Бадойи-ул-лугат» муаллифи Толи Имоний оддий чўзиқликка эга бўлган а тову-шини алифи мафтўҳа, чўзиқ а ни алифи мамдуда, қисқа а ни алифи мақсура атамалари бўйича кўрса-

тади. Мустафо Бинни Содик, Али Шомлу, Мирза Маҳдихон, Фатх Алихон қисқа а товушини махсус атама билан кўрсатмасдан, ёзувда ҳойи ҳавваз бил-лан берадилар. Мисолларга эътибор берилса, бу товуш кўпинча қ, г, з, м, и, р ҳарфларидан кейин учрайди. У ва и товушларини лугатчилар тор-кенглик бўйича ажратиб кўрсатганлар. Лугатчи олимлар вов белгилли сўзлар ёнига тор атамасини қўйиб у, кенг атамасини қўйиб й ҳарфини кўрсатганлар. Худди шунингдек йой белгилли сўзлар ёнига тор атамасини қўйиб, и, кенг атамасини қўйиб э ҳарфини таъкид-лаганлар.

Кўриниб турибдики, ўзбек лугатчилари ҳар беш ҳарфни турли грамматик атамалар билан ишлатиб, эски ўзбек тилидаги унлиларнинг энг нозик томон-ларини аниқ кўрсатишга эришганлар. Ўзбек лугат-чилари эски ўзбек тилидаги ундош ҳарфларни ҳам такомиллаштирдилар. Ўзбек тилига хос бўлмаган итқи, изғи, сод, зод ҳарфларини алифбомизга ки-ритмаганлар. Унинг ўрнига ўзбек тилига хос бурун товуши не ни махсус ҳарф сифатида олиб кирганлар. Толи Хиравийдан тортиб Фатх Алихонгача ҳамма лугатчилар бу ҳарфни нун ва кофе ажабий атамаси билан кўрсатадиларки, ота-боболаримизнинг ақл-заковатида қойил қоласан киши. Шунини алоҳида таъ-кидлаш лозимки, ота-боболаримиз мураккаб араб ёзуви билан тилимиздаги унлиларни шунчалик маҳор-ат билан кўрсатиб берганларки, беш юз йил ўтган, ҳозирги олимлар уларни кўриб ҳайратга тушмоқ-далар.

Шу вақтгача олимларимиз тилимиздаги фақат унли ҳарфларнигина ёзувда ифодаб келдилар. Бизнинг ота-боболаримиз эса унли ҳарфларнинг вариантларини, жавваларини ҳам кўрсатганларки, туркишуносликда ўша давр учун олға ташланган бир қадам эди. Афсус кирилл алифбосига ўтгач, унли то-

вушларни унчалик бера олмадик. Шу жиҳатдан олиб қараганда араб алифбосини ўзбек олимлари ўз тиллари учун мукаммаллаштирилди, бу таҳсинга сазовордир.

Ўғатшунослар лугат тузиш жараёнида изоҳланган сўзнинг товуш тузилишини аниқ кўрсатиш мақсадида уларни ҳарфма-ҳарф ифода қўрсатганлар. Масалан, XVIII аср лугатшуноси Махдихон барлоқ сўзининг товуш тузилишини қуйидагича кўрсатади: «б» фатҳали (яъни «аэли») «р» устидо сукун, «л» фатҳали, «с» устидо сукун. Сўз тузилишини ана шундай ҳарфма-ҳарф кўрсатиш туфайли бузунги барлоқ уруғи XVIII аср ўзбеклар тилида барлақ шаклда талаффуз қилинганлиги ҳақида гоёт қимматли маълумотга эга бўлмиз.

Жами бу лугатларда йиғирма мингдан ортиқ сўзларнинг товуш тузилиши аниқ кўрсатилган. Шу сабабли бу лугатлар тил тарихи мутахассислари учун ноёб манба ҳисобланади. Юқориди кўрсатилган лугатлардаги бундай маълумотлар ўзбек тили тарихи фанидаги бир қанча масалаларга бошқача ёндашиш керак эканлигини кўрсатади.

Турли асрларда, турли минтақаларда тузилган лугатларни ўрганиш қадимида турли вилоят, йўқаларда унлилар сони турлича бўлганини кўрсатади. Масалан, Толи Имоний даврида (XV аср) ўзбек тилида 14 та унли (ундан 9 таси маъно ажратиш хусусиятига эга), Махдихон маълумоти бўйича XVIII асрда Астрообд ўзбеклари тилидан 10 унли (шундан 7 таси маъно ажратиш хусусиятига эга), Фазлуллахон Барлоқ эса XVIII асрдаги Ҳиндистондаги ўзбеклар тилида 12 та унли бўлганлигини кўрсатганлар. Демак эски ўзбек тилидаги ҳамма ёдгорликларни бузунгидай бир қолида тўққиз унли билан тасниф қилиш нотўғри экан. Бу ҳолга ажабланмаса ҳам бўлади, чунки ҳозир ҳам турли вилоятларда унлилар сони турлича.

Шу вақтгача эски ўзбек тилидаги унлиларни олд қатор-орқа қатор деб тасниф қилиб келдик. Ўзбек тилидаги унли ҳарфларни энг нозик томонларини очиб берган лугатшунослардан биронтаси унлиларни бундай тасниф қилмаган. Энди рус тили таъсирини бу таснифдан воз кечишимиз керак. Чунки унлиларни олд қатор, орқа қаторга бўлиш бу сунъий тасниф. Шу вақтгача бирорта ўзбек фалон унли олд қаторга мансуб, фалон унли орқа қаторга мансуб деб айтганга айтмайдиган ҳам.

Дона ота-боболаримиз унлиларни узун-қисқа, тор-кенглик бўйича тасниф қилганлар. Ана шу икки хил тасниф туфайли унли ҳарфларнинг бутун нозик томонлари аниқ очиб берилган. Демак биз ёдгорликлардаги унли ҳарфларни аниқламоқчи бўлар эканмиз, бирдан-бир илмий манба қадимги лугат маълумотларига суянмоғимиз керак. Энди унлиларни олд қатор ва орқа қаторга бўлиб тасниф қилишдан воз кечишимиз керак. Алишер Навоий даврида яшган лугатшунос Толи Имоний шоир яшаган даврда 9 та унли бўлганини кўрсатиб ўтади. Худди шу маълумот шоирнинг «Муҳокамат-ул-луғатайн»ида ҳам қайд қилинган. Ана шу тўққиз унли 1929 йил ўзбек имлосига бағишланган конференцияда ҳам бир овоздан тасдиқланган эди. Бироқ 1934 йили Тошкентда ўзбек имлосига бағишланган бир конференция бўлди. Конференцияда иккита нотўғри қарор қабул қилинди. Биринчидан, конференция ўзбек тилидаги унлилар сонини сунъий равишда олтига таъширди. Агар бир ҳарф тилда минг йил давомида пайдо бўлишини ҳисобга олсак, тилимиздан уч ҳарфни асосий равишда олиб ташланиши бизни чала-савод қилиб қўйди.

Конференцияда бир ғуруҳ тилишунослар ўзбек адабий тили нормаси учун сик ҳам, қабоб ҳам қуймасин қабилида иш тутиб, фонетик жиҳатдан Тошкент, морфологик жиҳатдан Андижон, Фарғона шеваларини олдидлар. Энди дўппини ерга қўйиб ўйлаб қарасак, бу ишлар бизни яна бир марта саводсиз қилиш учун атайлаб қилинган эканлиги маълум бўлиб қолди. Айрим «олим»ларга алифбони икки марта алмаштириш камлик қилган шекилли, ўзбек тилини икки хусусиятини ҳам буздилар.

Ҳўш, нима учун ўзбеклар фонетик жиҳатдан Тошкент, турли қўшимчалар ишлатишда Андижон, Фарғона шеваларига суяниши керак экан? Дундан бирор адабий тил фонетикаси учун бошқа, морфологияси учун бошқа шевани ўзига асос қилиб олганми? Йўқ олмаган, чунки бу — ақла таъғри келмайдиган иш. Нима учун сержило қипчоқ шевалари, ашулага мойил ўғуз шеваларига эътибор берилмади. Айрим олимлар, Тошкент саноат жиҳатдан ривожланган, деб айтишлари мумкин. Алар 1926 йил аҳоли рўяхатини ҳисобга олсак, Тошкентнинг эски шаҳариди

178,2 минг, янги шаҳар қисмида 135,8 минг аҳоли яшаган. Энди ўйлаб кўринг, собиқ СССРда рус ва украинлардан кейин учинчи ўринда турган, йиғирма миллионли катта халқ учун юз саксон мингли аҳоли талаффузи андоза бўла оладими? Йўқ, бўла олмади. Инчунин, ўша пайтда тошкентликлар талаффузида энг камиди 8 унли бўлган бўлиши керак.

Ҳўш, ҳозирги тошкентликлар гарданига юкланган олти унли қадардан келиб чиқди, деган савол туғилади. Бунга 1934 йил имло конференциясининг асосий қарори туфайли пайдо бўлди, деб жавоб берилиши шарт. Бундай хулосага қандай келинган, деган саволга жавоб бериш учун ўша давр ижтимоий муҳитига назар ташласак, ўша пайт, яъни ўттинчи йиллар ҳужжатларида ўзбек тилини рус тилига мослаштириш бошланганлигини кўрамиз. Тилишунослар орасида рус тилида олтига келишич бўлса, ўзбек тилида ҳам олтига келишич бўлиши керак, қабилида иш юритила бошланди. Рус адабий тилида олти унли бўлар экан, ўзбек тилида ҳам олти унли бўлиши керак, деган фикрга келишди. Бунга қарши чиққанлар ўз-ўзидан йўқотилди.

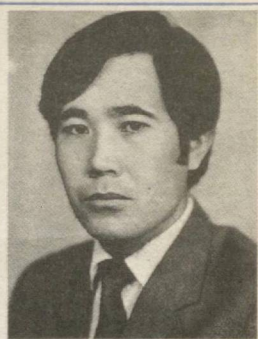
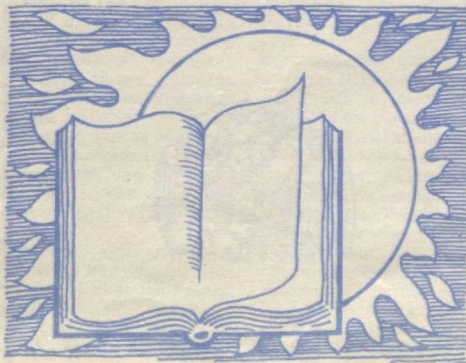
Ушбу конференциядаги иккинчи хато рус тилида «о» билан ёзиладиган социал, коммунист, завод, комсомол каби сўзлари ўзбек тилида ҳам «о» билан ёзилади, деган қарор бўлди. Бу қарор туфайли, бобо, бош, қош сўзларидаги соф ўзбекча «о» ни рус — интернационал «о» дан фарқламайдиган бўлиб қолдик. Бу қарор туфайли бузун олмани ҳам операни ҳам «о» ҳарфи билан ёзаямиз. Яъни икки хил бир-бирига мутлақо ўхшамаган ҳарфни бир ҳарф билан ёзаямиз.

Қисқа қилиб айтганда, 1934 йилдаги икки хато (биринчи — унлиларни тўққизтадан олтига таъшириш; иккинчиси — комсомол ва бобо сўзларидаги икки хил «о»ни битта «о» билар ёзиш) тилимизни ғариб, ўзимизни чала-савод қилиб қўйди. Энг ачинарлиси шунки, 1934 йилнинг қарори асосида тасдиқланган номукаммал олти унли билан тўққиз унлида ишод этган Навоий, Бобур, Машраб, Мунис, Оғаҳий каби шоирлар газаллардаги аруз вазнини «ўзимизча» текширямиз. Ахир қандай қилиб номукаммал олти унли билан бузунги сўзларни тўғри ёзаётган эканмиз? XV—XIX аср газалларидаги аруз вазнини бу ҳолда қандай текшириб бўлади?!

Инчунин, Алишер Навоийнинг ўзи «Муҳокамат-ул-луғатайн»да: «ва туркий алфозда бу маъруф, мажхул ҳаракат тўрт навъ топила: ҳам воявийси ҳам ёйивси» деб ёзиб қўйган бўлса. Иқтибосдан кўриниб турибдики, шоир эски ўзбек тилида тўрт хил у ва тўрт хил и, жами саккиз ҳарф бўлганлигини таъкидламоқда. Агар бу унлилар ёнига ўша вақтда мавжуд бўлган а ҳарфини қўйсак, эски ўзбек тилида тўққиз унли бўлган бўлади.

Энди ўз-ўзидан савол туғилади, қандай қилиб тўққиз унлида битилган мумтоз шоирлар газалларини олти унли билан текшириш мумкин? Асло мумкин эмас. Қисқаси, ошкоралик ва демократия бизни кўп нарсаларни янгитдан ўйлашга мажбур қилди. Илгаризи фикрларга ишодий ёндашиш керак эканлигини кўрсатди. Биз ўз тилимизнинг бойлигини, ўзига хослигини кўрсатмоқчи бўлсак, унинг икки хусусиятларидан келиб чиқишимиз керак. Шундагина биз гоёт бой тилимизнинг бутун гўзаллигини кўрсата оламиз.

Эргаш УМАРОВ,
филология фанлари доктори

Туроб НИЁЗ

Садо

Навоий ҳайкали ёнида

Эҳтиромим этгали бажо
Ҳайкалингиз қошида бобо,
Сизни ёдлаб турганим асно
Янрагандай бўлди шу садо:

«Турк тилим ҳор ўлмасин,
Меҳрга зор ўлмасин,
Сарсон, абгор ўлмасин,
Асло бекор ўлмасин.

Ул йўқдир, камина йўқ,
«Чор девон» — хазина йўқ,
Фарҳод йўқ, Ширин ҳам йўқ,
Келажакка зина йўқ.

Рухи безовта этманг,
Мендан зор ўқоқлаб кетманг,
Ушбу сўзим унутманг:
Тил бирла улуг — Ватан!»

Муҳаббатнинг умри боқийдир,
Улми йўқдир унга ҳеч қачон.
Муҳаббат бу — шундай соқийдир,
Ўзатади бахт билан армон.

Муҳаббатдан воз кечиб бўлмас,
Минг истама, урин минг бора.
Хол-жонингга бир қун ҳам қўймас,
Боғланасан илдай тобора.

Муҳаббат бу юракнинг иши —
Буйруқ бериб бўлмас юракка,
Муҳаббатга учраган киши
Мажбур эрур чидаб юрмоққа.

Висолидан кўнглинг бўлса тоғ,
Ҳижронидан қаддинг чўқади.
Муҳаббат бу хазон билмас бог,
Тўкса фақат гулин тўқади.

Учрашмағай тоғлар ҳеч қачон,
Бизлар эса учрашдик, лекин,
Ишқ боғида қучоқламаймиз шон,
Бошинг боғлиқ, эмассан эркин.

Ақл сени олар измига,
Бўйсунасан илжесиз, ночор.
Киролмайсан юрак сўзига,
Бахтимиздан ғарчи сўз очар.

Қаро сочинг

Бобур ғазалига мухаммас

Кўнгилни дардина дилбар даво қаро сочинг,
Бошимга солди жаҳон можаро қаро сочинг,
Илон кабу ўролардур жило қаро сочинг,
Кўнгилга бўлди ажойиб бало қаро сочинг,
Шикаста кўнгилма эрмиш қаро бало сочинг.

Кошига сажда қилур ким эса келур жаҳли,
Кўнгилни овласа ёр узгани надур дахли,
Асални синдирадур нархини санам лағли,
Муяссар ўлди жунун мулки эй жунун аҳли,
Нисор ашкин эмди бу кун манго сочинг.

Фироқ алангасидан ёнди бу қаро диллар,
Қабоб ўлди юрак ишқидан неча йиллар,
Бўлай тасаддуқи бошинг яна бўлиб қулар,
Сочинг шикастига бордур шикаста кўнгиллар,
Кўнгиллар очилур очилса ул қаро сочинг.

Тараххум айла ўзинг бу Мурод мусофирни,
Юзингни кўргали келган ғариб муҷобарни,
Халойиқ ўртасида сақлагил юрак сирни,
Очилди кўнгил чу очдинг сочини Бобурни,
Не айб агар деса дилбанд дил кушо сочинг.

Истагай

Бу ғариб бечора кўнгилм, бир нигори истагай,
Сарви қомад орази гул, гул узори истагай,

Лаблари гунча, сочи сунбул, қадди сарви эрам,
Нур сочиб ойина ҳусни бегубори истагай.

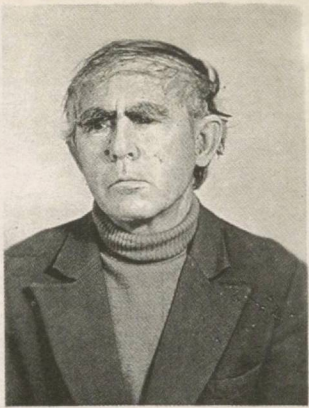
Офтобдек шом кўнгилни, равшан этса ой юзи,
Кўзлари шаҳло, анор юз шахсувори истагай.

Сайри гўлзор айласса оро берур бўстон аро,
Қолдириб гуларни қойил бир намувори истагай.

Сайри бўстон менга лозим йўқ ўшал дилдорсиз,
Бу ғариб бошим ўзига ғамғузори истагай.

Эй Мурод, сабр қилгил ул санам лутф айлағай,
Қолмайин жону таним сабри қарори истагай.

Нашрга тайёрловчи Инатулла РУСТАМОВ

Толиб ЙҮЛДОШ

Гул уздилар

Гул уздилар сўрамай-нетмай,
Кимнинг боғи, кимнинг гули деб.
Уни хўрлаб ташлаб кетдилар,
Бизлар — гўзалликнинг қули деб.
Гул қорилди қора тупроққа,
Ўтган-кетган бостилар эссиз.
Мотамзада бу ердан дўстлар
Бош эгишиб ўтинг энди сиз!

Кўйиб беринг

Кўйиб беринг майли, кўнгилнинг иши,
Самога қуондек ўрлаб ҳам кўрсин.
Ерга кирарми ё сувга ботарми,
Соғиниб бемағни хаёл ҳам кўрсин!
Ўтган урларми алангаланган,
Қўймоқни қисматим деб парвонадай.
Менга тирикликнинг ўзи жаннат,
Она Ватан бағри парихонадай...

Эшик очик қолди

Эшик очик қолди тун бўйи,
Занжири ҳам денг илинмади.
Йўловчилар оёғи тинган,
Ваҳимали тун билинмади.
Ёлғиз аёл кўзи эшикда,
Ўтиради хаёл сурганча.
Ўз-ўзига сабр бериб дер:
— Юравермайдими юрганча...
У меҳрла боқиб гўдакка
Эртанги кунларин ўйлайди.
Ўзбошимча шамол тушмагур
Эшик занжирини ўйнайди...

Қуш уяси

— Қуш уясин бузиб бўлмайди,
Болам, кони гуноҳ аталар...
Ҳа, ўзлари қилмаган ишни,
Бизга ташлаб кетган оталар.
Инсон қадри қўшчалик йўқми,
Биз уларнинг уйин бузамиз.
Гўдакларин чирқиратганча,
Аччиқ кўз ёшида сузамиз.

Ғазал
бўстониди

Хайитмурод Сатторов (Муродий) 1894 йили Каттакўрғон уездининг Каликўрғон волости Сарпултепа кишлоғида таваллуд топган. Мактабда арабча имлода саводини чиқаради. 1925 йили Самарқандда муаллимлар тайёрлов курсини тугатади. Сўнгра мактабларда муаллимлик қилади. У ёшлигидан шеъринг шайдоси эди. Навоний, Фозулий, Бедил, Фурқат ва бошқа шоирларнинг кўплаб ғазалларини ёд билар, ўзи ҳам Муродий таҳаллуси билан ғазаллар ёзар эди. Хайитмурод Сатторовнинг шеърлари ўша даврдаги, вақтли нашрларда чоп этилган, лекин китоб ҳолида нашр этилмаган.

Куйида шоир Муродий ғазалларидан намуналар бермоқдамиз.

Анжуманда

Жамолнинг таъриф этсам анжуманда,
Сени ёд айлағай булбул чаманда.

Таманно айлағай ишқинг билан дил,
Лабингнинг ширини бўлмайди қандда.

Сени кўргум азиз жондин зиёда,
Этиб жону таним ҳуснинга банда.

Бу жон нақдим жамолнингга харидор,
Агарчи мингта жон бўлса баданда.

Керак эмас асло ҳури парилар,
Кўзимга сурма туфроғинг қадамда.

Зулайхо солди зиндона Юсуфни,
Ёқубни йиғлатиб байтул хазонда.

Солурсен ҳалқа айлаб кокилингни,
Қаерда сен эсанг, суфраиди анда.

Муродий тинмайин васлингни истар,
Кезур саҳро-ю, тоғу чўл, чаманда.

Шайдосидур

Ташна бўлган лабларим, ширин лабинг шайдосидур,
Кўзларим ўнгида акси кечалар пайдосидур.

Мен ким ул, йўлмач ким ул ширин лабинг сен сунмасанг,
Дарди ҳижронингга мен олам аро расвосидур.

Гарчи мен бир бенаво ор айлағум ағёрдан,
Тургуси ёлғиз бошимда ишқингиз савдосидур.

Дона-дона тер тўкиб анбар таратгай зулфидан,
Бу малоҳатлар бари рухсорингиз анфосидур.

Мен Муродий бошига ҳажри ғаминг жавлон урар,
Водҳим жоним олодур, наргиси шахлосидур.

ТАБАРРУК ОНА

Дунёда онадек юксак эҳтиромга сазовор бўлган, азиз ва меҳрибон инсон бўлмаса керак.

Она! Аёл! Бу сўзлар қайси тилда жанр-гламасин бари бир муқаддаслигига, улуғлигига қолаверади. У ҳамisha яхшилик, меҳр-шафкат учун қуёнади. Эзгулик дея жонини фидо қилишга ҳам тайёр туради.

Она! Аёл! У хонадон чироғи. Оила таянчи. Фарзандларига меҳрибон она. Умр сўқмоқларида садоқатли ёр. Аёл қадами етган ҳамма жой файзли, гўзал ва ораста. Бир сўз билан айтганда аёлли хонадоннинг фариштаси бўлади.

Ха, ҳаётда ўзига ҳос қонун-қоидалар мавжуд. Бу қонунлар ҳар бир кишининг пешонасига ёзилган бўлади, дейишади. Лекин инсонлар бўладикки ўз тақдирларига тамал тошини ўзлари қўядилар.

Юртимиз осмониди «кора қарға»лар чарх уриб, қанот қоқа бошлаганида кўплаб оналаримиз зор-зор қакшадилар. Ўша кузгунларнинг қанотлари тағидан эсан ажал шарафининг баттол ўки Қодирий, Қўлпон, Фитрат, Элбек сингари юзлаб фарзандларини бағридан юлиб олганларида ҳам яна бу мунис оналар, бардошли аёллар ўқиб-ўқисиб юрсалар-да, кўксини бағирлатиб чўкиб қолмадилар. Билдиларки, кўкраги кузгунлар ўқига қалқон, отилган ўғиллари эл ва эрк дея ҳайқирганлигини ва шу йўлда... Мана бугун кўкси тўла армон оналаримиз, аёлларимиз тагин тоғин урса талқон қиладиган ўғилларини, барчинмонанд, ойғулмонанд париларини дунёга келтирди, келтирмоқдалар. Шу бондан ҳам мус-

тақиллик истиқлол халқимизга насиб этди...

Ха, соҳибқирон Амур Темурнинг онаси Такен хотинини, Мир Алишер Навоий бобомизни, Юсуф Ҳос Ҳожибни, Аҳмад Юғнакий, Ибн Сино, Хоразмий, Беруний, Мирзо Улуғбек, Мирзо Бобур сингари чапдаст, илму адаб эгаси мард йигитлар — аждодларимизни воёга етказган, етказмоққа бурчли бўлган аёлларга доимо таъзимдамиз. Бу таъзим ибтидосини мен пойтахтимизнинг Фаробий шох кўчасида жойлашган, айни пайтда меҳрга, оқибатга, севинчга, қувонгга тўла бир пиру бадавлат яшаётган мухтарам зот — онахон хонадонидида кўрдим. Бу хонадонга меҳр, оқибат, севинч, қувонч нурларини бахшида қилиб турган инсон ҳам Аёл, Она, Буви — табаррук тўқсон беш ёшга қаршилаган Лазокат ая Нишоновна эканлигини ҳис қилдим.

Ҳаёт инсонга бир маротаба берилди. Инсон шу ҳаёти давомида яхши ва ёмон ишларга билиб-билмай қўл уради. Қимки фақат яхши ниятда, атрофдагиларга яхшиликни раво қўриб юрса Оллоҳ унинг умрини тўла-тўқис, ҳаётини бус-бутун қилади. Лекин инсоннинг табиати ғалатида. Гоҳ севинчли кунларда, гоҳи бирон нарсадан юраги сикилганида босиб ўтган ҳаёт йўлига ҳаёлан разм солади, яшаган умрини ўзича сарҳисоб қилади.

Табаррук ёшни қаршилаган Лазокат ая-чи...

Онахоннинг бугун бағрини тўлдириб турган тўққиз фарзанди, 41 набираси, бир-бирдан ширин 83 чевараси унга, унинг ҳам ёшлик гурури тўла кек-

са қалбига бекиёс мадад, дармон бахш этмоқда. Бугун эса Лазокат момо эвара кўрибди. Бу ҳол Оллоҳнинг яна бир инояти эмасми, азиз одамлар?! Шундан унинг қувончи чексиз, шодлигини яширолмай гап орасида қиска-қиска қўшиқлар ҳам айтади, унинг қўшиқ айтаётган кезде хона узра таралган

кексаларга ҳос овози барчани ҳаяжонлантиради.

Ха, Оналарнинг, Аёлларнинг овози янграйверсин. У кексами, ёшми бари бир Она, Аёл, Буви! Биз Ҳамиша қарздор бўлган буюқ зот — муқаддас Аёл!

Маъмуржон ҚИЁМОВ

Муштарий
муаммо қўяди

Пилла

Пахтачилик, чорвачилик ва пиллачилик ҳўжалиқнинг иқтисодиётини мустахкамловчи асосий тармоқлар ҳисобланади. Маълумки, бу тармоқларни бараварига ривожлантириш бир-бирига боғлиқ ва боғлиқ бўлмаган бир қанча муаммоларни келтириб чиқаради. Мана шу муаммолар одилона ҳал қилинган ерда эса илгарига сиқлини рўй беради.

Ҳозир ҳўжаликда ипак куртини парварнишлаш мавсуми жараёни кечаётир. Албатта пиллачиликнинг ҳам муаммолари, ўзига ҳос ташвишлари бор. Қўпчилик кишилар ипак курти боқувчиларга яхши-да, бор-йўғи бир ой меҳнат қилишиб, мўмайгина даромад олишади. Биз эса йил бўйи ишлаб шунча фойда кўролмаймиз, деб ўйлашади. Аслида, ипакчиларнинг ҳам ўз ташвиш ва муаммолари борки, уларни ҳал қилиш ҳеч қачон осон кечмаган.

Енгельс номида жамоа ҳўжалиги пиллачилари 700 қути курт уруғи парварнишлаб, унинг ҳар қутисидан 52,3 килограммдан — жами 36 минг 600 килограмм сифатли қумуш тола етиштиришиб, 700 минг сўм даромад қилишди.

Кези келганда шунинг эътирофи эътишмиз керакки, ҳўжалик ипакчилари минг машаққат эвазигагина йиллик режани адо этдилар. Ишбилармонлик ва тад-

биркорлик туфайлигина кўзланган натижага эришилди. Агар уларга қўлай иш шароитлари яратиб берилганида, барг етарли бўлганида, керакли анжомлар вақтида етказилганида ва пиллачилар меҳнати муносиб рағбатлантирилганда, даромад бундан ҳам юқори бўлган бўлур эди. Ҳозирча ҳўжаликда пилла етиштиришда бир қанча қийинчиликлар борки, бу қийинчиликлар даромадга ҳам, мўл ҳосил етиштиришга ҳам тўқсинлик қилаётир.

Биринчи гада ипак курти озука базасини олиб кўрайлик. Ҳозирги кунда ҳўжаликда 101 гектар майдонда тутзор ва 231 минг туп баланд бўйли тут дарахтлари мавжуд. Ҳар йили 22—25 минг туп атрофида тут ниҳоллари ўтказилмоқда. Бироқ мавжуд имкониятларга қарамадан ипак курти озука базаси кўпаймаётир. Чунки бунга маълум сабаблар бор. Ҳар йили аҳолига янги уй-йўғи қуриш ва томорка учун ажратиб бериладиган майдонлар туфайли тутлар қиркилиб тутзорлар бузиб ташланмоқда. Чунки ҳўжалик мутасаддилари бундай майдонларни пахтазордан эмас, афсуски, тутзорлар ва тут дарахтлари қўп бўлган ерлардан ажратмоқдалар. Бир тармоқни ҳимоя қилиш эвазига иккинчи бир тармоқни барбод қилаётганликлари эса жамоа ҳўжалиги мутахассислари ўйлаб ҳам кўрмаётирлар.

Биргина ўтган йили ҳўжаликда йил давомида 27 гектар майдондаги тутзорлар бузилган ва 14 минг туп баланд бўйли ниҳоллар қўпориб ташланган. Ҳўжалиқнинг пиллачилик бўйича ҳосилоти Марзия Бафоеваннинг тутзорларни

саклаб қолиш учун қилаётган ҳаракати беҳуда кетаётир. Шунингдек, озука етишмаслигининг яна бир асосий сабаби қўпгина пиллачилик звенолари ҳар йили мавсумда белгиланганидан ярим, бир қути зиёдрок курт уруғи оладилар. Ортиқча уруғ олиниши эса шундай ҳам қамайиб кетаётган баргининг зиёд сарф қилинишига олиб келади, барг танқислигини келтириб чиқаради. Оқибатда барча звенолардаги ипак куртлари озука билан етарли таъминланмай, пилла сифатига зарар етади. Модомики, шундай экан, уруғ тарқатишда қатъий назорат ўрнатилиши зарур.

Шу йилдан бошлаб ҳўжаликда ҳар бир звенога энг қўпи билан 1,5—2 қути курт уруғи берилиши йўлга қўйилибди. Бу, биринчидан, пилланинг сифатли бўлишига, озуқанинг беҳуда сарфланмаслигига олиб келса, иккинчидан, юмшлар бироз енгиллашади. Звенолар учун 3—4 қутидан кўра 1,5—2 қути курт уруғини парварнишлаш албатта осон-да. Шунинг учун ҳам ҳозир бултурги 280 та звенони 350—370 тага қўпайтириш режалари тузилаётир.

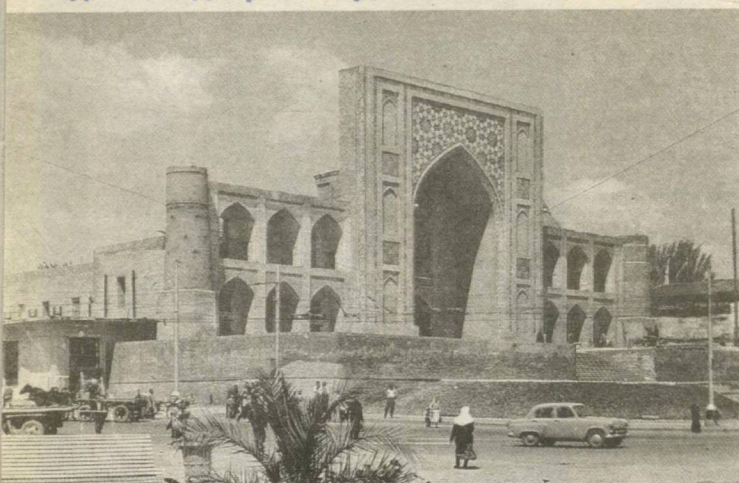
Бозор муносабатлари пиллачиларга ҳам ўз таъсирини ўтказмасдан қолмади. Энди звеноларни ёғоч, қўмир ва дастак билан таъминлаш ҳам анча қийинлашди. Излаган имконият топади, деганларидек бунинг ҳам йўли топилди. Қийин шароитни қўриб-билиб турган тadbиркорлар эндиликда пилла-хоналарни иситиш учун ўтинни ҳам, ёғоч ва дастакни ҳам ўзлари тола дарахтларини пудалаш эвазига ҳосил бўлган ортиқча шох-шаббалар ва хона-

ки сунургидан тайёрлайдиган бўлишди. Бироқ, ҳўжалик раҳбарлари бу мавсумда ҳам уларга ҳеч қандай қўмак бермаётир.

Дастак тайёрлаш учун илгарилари яқин яйловлардан шувуқ ва шунга ўхшаш гиёҳлар қопиб келинарди. Эндиликда табиатга етказилган бундай зарарнинг оқибати маълум бўлди. Бунинг учун мўмайгина жарима тўлашга тўғри келаяпти. Бироқ, ҳўжалик пиллачилиги учун бор-йўғи, 6 гектар майдонга хонаки сунурги уруғи экилса, барча звенолар дастак билан тўла таъминланади. Мутасаддилар эса бундай экин режамизга қиртилмаган, деб дастак учун 2 гектар унумсиз майдон ажратинди, ҳолос. Яна барча юк пиллачилигинг елкасига тушадиган бўлди.

Ана шунанга гаплар. Пиллачиларга осон деб ўйлайдиганлар хато қилишларини тушуниб етган бўлсангиз керак. Бултур ҳар қути курт уруғидан 75—80 килограммдан сифатли қумуш тола етиштирган Назира Ҳамроева, Иззатой Аҳмедова, Саломат Тўлаева, Зебо Ражабова сингари звено бошликлари эртаги кун қийинчиликларини ҳозирданок пухта англаб мавсумга жиддий тайёргарлик қўриб қўйишди. «Ишбилармон қант ейди, иш билмаган панид ейди», деган нақл тобора ҳаётий бўлиб бораётганлигини улар илгарироқ фахрлаб олишган бўлса ажаб эмас. Лекин улар қанчалик тadbиркорлик қилишмасин, барибир, жамоа ҳўжалиги бошқарувидан етарли рағбат ва қўмак олишлари жуда-жуда зарурдир.

Суннат БЕШИМОВ
Ромитан райони

Кўкалдош мадрасасининг ҳозирги кўриниши.

Кўкалдош

XIV—XV асрларда ҳукмронлик қилган буюк саркарда Амир Темури ва темурийлар даврида қайтадан тикланган Тошкентнинг шаҳарсозлик қиёфаси тубдан ўзгара бориб, у қадимий қарвон йўлидаги йирик шаҳарга айланди, бу шаҳарда кўплаб ҳашаматли, бир-биридан гўзал меъморий обидалар бунёд қилинди. Кўҳна Чорсу тепалиги устига XV асрнинг ўрталарида нақшбандийлар жамоасининг билимдон ва бадавлат вакили бўлган Хўжа Аҳрор Вали томонидан унинг маблағига мадраса, масжид, қарвонсарой ва бошқа кўплаб бинолар қурилди. XVI асрда бу тепаликда Кўкалдош мадрасаси қад кўтарди.

Мадрасанинг қарама-қарши томонига — ҳозирги «Чорсу» меҳмонхонаси яқинида турли касалликларни даволаш хусусиятига эга бўлган шифобахш булоқнинг бир ўзани устига ҳаммом солинди. Мазкур ҳаммом тахминан 1485 йилларда машҳур шоир ва шоҳ Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг она томондан бобоси Тошкент ҳокими Юнусхон томонидан қурилди. Бу «Ҳазрати Уккоша» булоғининг бир ўзани устига қурилган ҳаммомдан кўп асрлар давомида Тошкент аҳли бод, яра-чақа ва бошқа касалликларни даволашда халқ табobati асосида кенг фойдаланиб келди.

Шунингдек «Ҳазрати Уккоша» булоғининг доимий оқиб турувчи бир ўзани устига теварак-атрофи тошли, ихчам ҳовуз ишланиб, унда узок мамлакатлардан келтирилган балиқлар боқиларига бўлди. Бу балиқлар муқаддас бўлганлиги сабабли уларга озор етказишни ҳеч ким ўзига эп кўрмасди.

1970 йилнинг ўрталарида «Чорсу» меҳмонхонасини қўриш ишлари бошланиши муносабати билан бу булоққа нисбатан одамлар эътиқодини сўндириш мақсадида ҳаммом ва ҳовузи бузиш масаласи кўндаланг қўйилди. Таъмиркор-меъмор Холид Машишев бу ҳаммомни буздирмасдан олиб қолиш учун кўп ҳаракат қилди. Лекин бунинг иложи бўлмади. Меҳмонхона қурилишига ҳалақит бермасда, турлитуман баҳоналар билан XV асрнинг ноёб меъморий ёдгорлиги бўлмиш ҳаммом биноси бузиб ташланди. Ҳозирги кунда «Ҳазрати Уккоша» ҳаммоми остидан қайнаб чикувчи шифобахш булоқ суви «Чорсу» меҳмонхонасининг ғарбий томонидаги ташландиқ ҳолатда ётган зовурга қувур орқали оқизиб қўйилган.

Кўкалдош мадрасасининг шимоли-шарқий томонига жойлашган Хўжа Аҳрор мадрасасининг ташқи меъморий кўриниши безаксиз ишланган бўлиб, умумий ҳажми ҳам унчалик катта бўлмаган. Тарх асосан тўғри тўртбурчакли ҳовли, муллавачалар учун қурилган гир айлана ҳужралар ҳамда иккита дарсхонадан иборат бўлган, мадрасага жанубий томо-

нида пештоқли қилиб ишланган гўмбазли дарвоза орқали кирилган. Мадраса 1954 йили бутунлай бузиб ташланган.

Хўжа Аҳрор мадрасасининг жанубий, Кўкалдош мадрасасининг шарқий томонида Жомеъ масжиди жойлашган. Бу масжиднинг ғарбий қисмидаги баҳайбат қилиб ишланганлигига қарамай нафис чиққан гўмбазли хонақоҳи 1865 йили босқинчи генерал Черняев бошчилигидаги қўшинлар томонидан Тошкент шаҳрининг босиб олиниши вақтида замбаракдан отилган снарядлар натижасида қаттиқ шикастланиди. Шу бўйи бу гўмбазли хонақоҳ кўп йиллар давомида ташландиқ ҳолатда ярим вайрона бўлиб ётади. 1886 йилга келиб эса масжиднинг ана шу хонақоҳ қисмини рус муҳандислари иштирокида қайтадан таъмир қилиниши натижасида ўзининг дастлабки ташқи меъморий гўзаллиги ҳамда жиддий кўринишини тамоман йўқотди.

Қадимий ва кўҳна Чорсу тепалиги устида қад кўтарган ҳар бир ёдгорлиқнинг ўз тарихи бор. Кўкалдош мадрасаси биноси 1523 йилда Наврўз Аҳмадхон-Бароқхоннинг ўртанча ўғли Дарвешхоннинг забардаст вазири Кўкалдош (хон ушан бир онани эмган) томонидан бунёд этилган. Ўша вақтларда Кўкалдош мадрасаси, Жомеъ (Хўжа Аҳрор) масжиди, Хўжа Аҳрор мадрасаси, қарвонсарой, ҳаммом, чойхона, ошхона, расталар ва шу каби биноларнинг қадимий Шаҳристон тепалиги устига қурилиши шаҳар кўрнига кўрк қўшиб, улғувор меъморий ансамблни ташкил қилган.

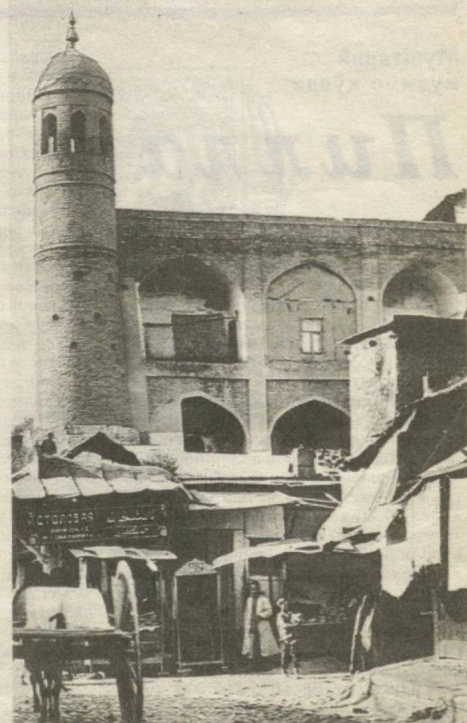
Кўкалдош мадрасасининг меъморий геометрик ечими, томонларининг нозик ранг-баранг, турли кошникор парчинлар билан безатилиши, салобат билан юқорига бўй чўзган, нафис ташқи ва ички пештоқлари ҳамда гўмбазларининг чиройли нақшлари билан ўша даврда Самарқанд, Бухоро, Хева ва бошқа йирик шаҳарлардаги муҳташам ёдгорликлардан асло қолшмаганлиги шу кўнларда ҳам аққол кўриниб туради.

Тарх тўғри тўрт бурчак шаклида қурилган мадрасанинг ташқи томонлари 45×63 метр, ҳовли ўлчами эса 38×26,9 метр бўлиб, қирққа яқин ҳужрадан иборат. Бош фасади жанубга қаратилиб, олд томони икки қаватли, қолган томонлари бир қаватли қилиб қурилган. Мадрасанинг бош ва ҳовли пештоқининг сиркор парчин ва геометрик кўринишдаги нақшлар билан безатилиши, бионинг тақрорланмас меъморий гўзаллиги, камоли, зеби-зийнати бўлмиш буюк пештоқ, унинг икки ёнига икки қаватли равоқли қилиб ишланган ихчам ҳужра олдидаги йўлаксимон айвончалари тартиб билан жойлаштирилган. Кўркам фасад бурчакларида ишланган гулдасталар гўёки мадрасанинг сочилиб кетишдан сақлаётгандек кў-

риниб, унга салобат бағишлаб туради. Пештоқ орқали кирверишдаги дарвозахонанинг чап томонида дарсхона, ўнг томонида эса масжид деб аталмиш катта хоналар тартибли жойлашган. Бу хоналарнинг тархи хоч шаклида бўлиб, юқори қисмлари ўзаро кесишган равоқлар устига ўрнатилган ёйсимон гўмбазлардан иборат. Бир вақтлар улар устида гардишсимон пойгўмбаз, сўнг унинг устига гўмбазлар ўрнатилган. Сирти эса фирўза рангли сопол парчинлар билан безатилган чиройли ташқи гўмбазлари бўлган. Бош фасади томонидаги равоқлар ичига ўрнатилган дарчаларга сирли кошниклар қадалиб ишланган панжаралар ўрнатилиши бионинг чиройига чирой қўшган.

Вақтлар ўтиши билан бўлиб ўтган феодал урушлари кучли зилзилалар, турли даврларда ҳар хил мақсадларда фойдаланишлар ва бир неча бор таъмир қилиниши, қайта-қайта тикланиши натижасида мадрасанинг ўтмишдаги дастлабки ҳақиқий гўзаллиги ва ташқи муҳташамлиги секин-аста йўқолиб борган. Ўз тарихи давомида неча бор вайронага айланган бионинг илк кўринишдан бизнинг давримизга, ҳовлининг тўрт томонини ўраган равоқли, гўмбазсимон ҳужралари, устунли ёзги ҳужра айвонлари, ҳар томонлама ҳужралар билан ўралган чўзинчоқ ҳовлиси ва кичик ҳовли пештоқлари сақланиб қолган. Шу пештоқларда сақланиб қолган баъзи нақш қолдиқлари бино ичи ҳам ўз вақтида юксак дид билан ишланганлигидан далолат беради.

XVIII асрнинг бошларига келиб мадраса биноси турли сабабларга кўра ташландиқ ҳолатга келиб қолади. Тошкентлик савдогар Нурмуҳаммаднинг 1795 йили берган ёзма маълумотига қараганда, мадраса биносидан XVIII аср охирида қарвонсарой мақсадида фойдаланилган. Бош фасадининг икки ёнидаги гулдасталар устига ўрнатилган гўмбазли қифасларнинг бузилиши ҳам тахминан худди шу йилларга тўғри келади. Тарихий манбаларда, 1830—1831 йиллар мобайнида мадрасанинг икки ён ва орқа қисмларининг иккинчи қавати бузилиб, ундан чиққан гиштлар турли мақсадларда фойдаланилган, деган маълумотлар келтирилади. Лекин кейинги йилларда олиб борилган самарали илмий қидирув ишлари, иморатнинг дастлабки шаклини аниқлаш борасидаги изланишлар хулосаси шунини кўрсатадики, мадраса-

Тошкент шаҳридаги меъморий обидалардан бири — Кўкалдош мадрасасининг 1928 йилдаги кўриниши.

Ёдгорликлар — миллий бойлигимиз!

Абдулҳамид ТУХТАСИНОВ.

Ўзбекистон «Ёдгорлик» жамияти тарбиёт бўлими бошлиғи

Ўзбекистон жумҳуриясининг ижтимоий-сиёсий ҳаётида рўй бераётган туб ўзгаришлар тарихий-маданий меросни сақлаш, ардоқлаш ва тарғиб қилиш борасида ҳам улкан вазифаларни илгари сурмоқда. Бу ишларни юзага чиқаришда «Ёдгорлик» Ўзбекистон республика жамияти кўплаб тадбирларни амалга оширмоқда.

Яқинда «Ёдгорлик» Ўзбекистон жамиятининг бўлиб ўтган курултойда жамият фаолиятининг жорий ва келажак вазифалари қўриб чиқилди. Унда Урта Осиё жумҳуриятлари ва жамиятимиз ўртасида ҳамкорликни кенгайтириш, Тошкент шаҳри Юнусобод мавзесидаги Оқтепа археологик шаҳарчасини сақлаш ва ундан фойдаланиш бўйича амалий чора-тадбирлар, жамият тизимида ҳўжалик ҳисобини ривожлантириш ва бошқа кўпгина масалалар қўриб чиқилди.

Ёдгорликларни сақлаб қолиш учун албатта анчагина моддий маблағ талаб қилади. Давлат шу мақсадлар учун маблағлар ажратмоқда, лекин улар ҳали етарли эмас. Мана шунинг учун ҳам курултой ёдгорликларни муҳофаза қилиш ва таъмирлаш мақсадида корхоналар, жамоат ва диний ташкилотлар ҳамда айрим фуқароларнинг кўнгилли бадаллари ва хайр-эҳсонларидан жамғариладиган давлат «Ёдгорлик» фондини ташкил қилишни лозим деб топди. Жамият тузилиши ҳам тубдан ўзгариб, тарғибот бўлими қошида Меъморчилик ва шаҳарсозлик, Археология-ўлкашунослик, Монументал санъат, Адабий меросни ўрганиш ва халқроқ маданий ташкилотлари билан алоқа комиссиялари тузилди. Бу комиссияларга жумҳуриятимизнинг етакчи олимлари ва маданият арбоблари, таниқли ёзувчилар, рассомлар, меъморлар, тарихий-маданий меросни сақлаш ишининг жонкуярлари аъзо бўлдилар. Булар Мирмуҳсин, Азиз Қайюмов, Асоиддин Уринбоев, Саброҳат Азмижонов, Озод Шарафуддинов, Эркин Воҳидов, Шоислом Шомухамедов, Убайдулла Уватов, Беғали Қосимов, Умарали Норматовлардан иборатдир.

Яқинда комиссиянинг биринчи йиғилиши бўлиб

ўтди. Унда адабий меросни сақлаш ва ўрганиш соҳасига ҳам эътибор берилди. Навбатдаги вазифалар ҳам ҳар томонлама муҳофаза қилинди ва таклиф-мулоҳазалар айтилди. Комиссиянинг амалга оширадиган иш тадбирлари аниқланди. Шу жумладан Адабий мерос комиссияси билан Тошкент Давлат университетининг филология факультети ҳамкорлигида 30-40 йилларда араб ва латин алифбосида нашр этилган бир қанча қаламқашларнинг исзис йўқолган асарларини излаб топиш гуруҳини ташкил этиш борасида ҳам сўз борди.

Буюк ғайласуф ва дин пешвоси Баҳовуддин Нақшбандий тутилган куннинг 675 йиллиги юбилейини ўтказишда Бухоро вилоят жамияти билан биргаликда тадбирлар ишлаб чиқиш, унинг юбилейида фаол қатнашиш тадбирлари кўрилди.

Маълумки, Ўзбекистон бой тарихий-маданий меросга эга. Бу ерда ибтидоий, қадимий, ўрта аср маданиятининг антиқа ёдгорликлари сақланиб қолган. Айни кунда Ўзбекистонда ўн мингдан зиёд археологик, меъморчилик, шаҳарсозлик ва халқ санъати ёдгорликлари давлат ҳисобига олинган.

Ўтган йиллар давомида давлат ҳисобига меъморчилик ёдгорликларининг 60 фоизи ноқор ҳолатидан қутқарилиб, тартибга келтирилди, ўн фоизи қайта таъмирланди.

Жамиятимиз, ёдгорликларни таъмирлаш, консервация қилиш, қайта тузатиш ва улардан фойдаланиш бўйича давлат томонидан амалга оширилаётган ишларда янада фаолроқ қатнашиш ниятида иш режаларини қайта ишлаб чиқди.

Ўтган йили жамиятимиз тарих ва маданият ёдгорликларини таъмирлаш ишларига 1 миллион 300 минг сўм маблағ сарф қилди.

Ўзбекистонда тарих ва маданият ёдгорликларини тарғиб қилишда, оммани тарбиялашда катта восита бўлган Урта Осиё халқлари бой маънавий меросидан фойдаланиш жамият ва унинг маҳаллий бўлимларининг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Сўнгги даврда бу иш турли шакл ва услублар орқали амалга оширилиб келинди. Жумладан, маърузалар радио ва телекурсув сўхбатлар уюштириш, хотира

жойлари ва ёдгорликлар бўйича саёхатлар ташкил этиш, рўзнома ва журналларда мақолалар чоп этиш, «Менинг Ўзбекистоним» шiori остида болалар ижодиёти конкурсларини ўтказиш мўлжалланмоқда.

Ўзбекистон «Ёдгорлик» жамияти тарихий ва маданий меросни оммалаштириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича бирмунча ишларни амалга оширмоқда. Шу мақсадда китоб-рисолалар, буклетлар ва календарлар — тақвимлар чиқарилмоқда. Йирик форматли «Буюк ипак йўли» деб номланган рангли сурат календар — тақвим 10 минг нусхада чиқди. Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Андижон, Хева, Термиз, Қарши шаҳарларининг аjoyиб тарихий ёдгорликларига бағишланган жами 7 турдаги тақвимларни, шунингдек, Самарқанд, Бухоро, Хева, Тошкент, Андижон шаҳарлари тарихий меъморчилик ёдгорликларини тарғиб қилишчи жами 7 хил, умумий нусхаси 70 минг бўлган туристик рангли суратларни чоп эттирди жамиятимиз.

Жамиятимиз раҳбарияти ва фаоллари ўзбек халқининг улкан классик намоёндалари Ат-Термизий, Юсуф хос Ҳожиб, Бобур, Навоий ҳамда замондошларининг, яъни йирик маданият арбобларининг юбилейларини ўтказишга ҳам ўз улушларини қўшиб келмоқдалар. Дунёга машҳур Бухоро, Хева шаҳарларининг 2500 йиллик юбилейлари, буюк шоир ва санъат намоёндалари Нодира, Увайсий, Абдулла Қодирий, Юнус Ражабий ва бошқаларнинг тантааларини ўтказишда ҳам жамиятимиз ўз ҳиссасини қўшиш ниятидадир. Хуллас, «Ёдгорлик» Ўзбекистон жамияти Ўзбекистоннинг гуллаб-яшнаши миллий бойлигимиз — халқимизнинг минг-минг йиллар ичра пинҳона бўлиб келётган тарихий меросини сақлаш билан бевосита боғлиқдир.

Ватанимиз тарихи ва маданиятининг ёдгорликлари миллий бойлигимиз ҳисобланади. Бинобарин уларни сақлаш борасида давлатимиз кўрсатётган ҳамўрликка жамоатчиликнинг, шу жумладан жамият аъзоларининг каттаю кичиги куч-ғайратларини сарфласалар нур устига нур буларди.

нинг олди кўриниши икки қаватли, қолган қисми эса бир қаватли қилиб қурилган.

Бош пештоқнинг ғарбий ҳамда шарқий томонларига жойлашган масжид дархоналарининг ташқи гумбазлари ҳам худди шу йиллари Тошкент ҳокими бурунгига асосан Регистон майдонида қурилатган Бегларбеги мадрасасида (ҳозирги Туркистон ресторани яқинида, собиқ Калинин ҳайкали ўрнида бўлган) ишлатиш учун бузиб олинган, деб тахмин қилинади. 1924 йили Калинин даҳа аҳлига Бегларбеги мадрасеси олдидаги чойхонада 20 минут маъруза қилган. Шунинг учун орадан маълум вақт ўтгач, Тошкент шаҳрида энг катта ҳисобланган Бегларбеги мадрасаси бузилиб, унинг ўрнига Калинин ҳайкали ўрнатилади.

Қўқон хони томонидан қалъага айлантирилган Кўқалдош мадрасаси биносидан 1860 йили хон зулмидан ғазабланиб кўзголон кўтарган Тошкент аҳлини ўқ отар қуроллардан ўққа тутишда фойдаланган. Рус қўшинлари томонидан Тошкент шаҳри босиб олинган, босқинчилар мадраса биносига ўз аскарларини жойлаштириб, казармага айлантиришди. Асосан ўзбеклар яшовчи эски шаҳар томонига қаратиб пушқалар ўрнатилди. Ҳар замон-ҳар замонда ерли аҳолини кўрқитиб, ваҳимага солиш мақсадида эски шаҳар томон пушқалардан отиб туришди. Бу албатта мустамлакчилик кўринишининг бир белгиси эди.

1868—1886 йиллари бўлиб ўтган кучли zilзиллада мадраса бош пештоқининг юқори қисми равоқ бошланишига қадар қулаб, мадраса ярим вайронага айланди. Бу вайронагарчилик оқибатларини тугатиш мақсадида 1902—1903 йилларга келиб, шаҳар аҳлидан йиғилган маблағ ҳисобида таъмирлаш ишлари амалга оширилди. Бу ишларга қобилиятли халқ усталари жалб этилмаганлиги, етарли маблағ йиғилмаганлиги сабабли бўлса керак, ёдгорлик ўзининг аввалги ҳолатига қайтарилмади. Фақат унинг бош

пештоқ ён деворлари равоқларига қадар, фасаднинг икки ёнидаги қулаб тушган гўлдасталарни, иккинчи қаватнинг айрим қисмларини тузатиш билангина қийоваланилди. Бош пештоқнинг юқори қисми эса тикланмай қолаверди.

Мадрасани таъмирлашда қатнашган усталар дарвоза устидаги деворга сирли паричилар билан форс тилида: «Ушбу аjoyиб бинони 1246 ҳижрий (1830—1831 мелодий) йилида Азим Вали ўғли уста Аваз Мухаммад тузатди». «Бу бино сарой бош кўмондони Жаҳонғирбек ўғли Шодмонбек раҳбарлигида бежирим қилиб қайта ишланди...» «Инсон ўлими ҳақ, бироқ унинг қилган ишлари абадий қолади». «Қошин ишларини уста Салимжон ўғли уста Олимжон бажарди», деган сўзларни қолдирганлар.

1865 йилнинг 17 июнь кунин Россия томонидан Тошкентни босиб олишда босқинчиларга қарши курашиб, шаҳарни ҳимоя қилишда фаол қатнашганлардан бири Мулла Солиҳбек Охунд додхон Кўқалдош мадрасасида кўп йиллар давомида муддирислик қилган. Асримиз охирларида қўқонлик маърифатпарвар шоир Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат мадраса ҳўжрасида яшаб, ижод қилди, маълум вақт муллавачаларга дарс ҳам берди. Кўқалдош мадрасасида яшаган вақтида шоир ўзининг энг яхши асарларини яратганлиги, ҳамшаҳари шоир Муқийи билан мадраса ҳўжраларидан бирида бир неча кун ижодий мулоқотда бўлганлиги маълум.

Бизнинг асримизга келиб, бўлиб ўтган кучли zilзилалар натижасида ёдгорлик яна зарарланди. Айниқса, 1946 йили zilзила натижасида қаттиқ шикастланиб, кўп қисми қулаб тушди.

1950 йиллардан бошлаб ўрта асрнинг ноёб меъморчилик ёдгорлигини кент қўямда ўрганиш, сақлаш ва таъмирлаб, қайта тиклаш ишлари малакали меъморлар ҳамда қобилиятли халқ усталари томонидан муваффақиятли амалга оширилди. Мадраса биносини қайта тиклашда халқ устаси Ширин Мурро

довнинг хизмати катта бўлди. У ганчорлик ва сирчорлик ишларини бажарди. Ёдгорликнинг бош ва ҳовли пештоқларини безашда эса қулол Мухиддин Раҳимов томонидан тайёрланиб, пиширилган турли рангданги сирли қошинлар ишлатилди. Орадан қирқ йилдан ортқ вақт ўтган бўлса-да, Мухиддин Раҳимов тайёрлаган қошинлар мадраса юзасида ўз ҳолатини йўқотмай товланиб турибди. Мадраса атрофи тозаланиб, дарактлар ўтқазилди, йўлқалар қилинди. Қадимий Шаҳростон тепалигига жойлашган бино томон аста-секин кўтарилишчи анъанавий услубда зинаполар ишланди. Бу эса мадраса қоматини янада улғувор кўрсатди.

1992 йили бухоролик таъмиркор уста Аҳрор Асқаров томонидан мадрасанинг жанубий ҳовли пештоқи қайта дастлабки ҳолатига келтирилиб тикланди. Бунинг натижасида меъморий обида янада ёшарди.

Қўли гул, заҳматкаш ота-боболаримиз томонидан бунёд этилган XVI асрнинг ноёб ва аjoyиб меъморий ёдгорлиги бўлиш Кўқалдош мадрасасини ҳар томонлама чуқур ўрганиш, археологик қазилар ва назарий тадқиқотлар (жанубий қисми бўйича) ҳамда таъмир ишлари натижасида, қисман бўлса-да, унинг қадимий шон-шўҳрати қайтарилди. Шу кунларда мадраса биносига таъмирлаш ишлари амалга оширилаётган бир вақтда ёдгорлик Мовароуннахр муулмонлар диний бошқармаси илтимосига биноан унинг ихтиёрига қайтариб берилди. Таъмир ишлари ниҳоясига етгач бу ерда мадраса очиб, ёш авлодда диний ва дунёвий билим бериш мўлжалланмоқда.

Абдулжаббор ЯХЕЕВ.

Ҳамза номидаги санъатшунослик илмий-тадқиқот институтининг меъморчилик бўлими аспиранти

Ҳамкорлик—юксалиш гарови

Истиқлолга эришганлигимизнинг салкам икки йили ўтаётган бир пайтда ишларимизни сарҳисоб қилганимизда муштарий мамлакатимизнинг куч-қудратини, ютуқлари ва муаммоларини аниқ ҳис этса бошладик. Шу вақт мобайнида Ўзбекистон жаҳон давлатлари ичида ўзига хос куч-қудрат касб этиб, мукаммал давлат тизимига эга бўла бошлади. Жумҳуриятнинг тараққий этган мамлакатлар қаторидан ўрин олиш учун сиёсий ва иқтисодий соҳада аниқ давлат дастурлари ишлаб чиқилди.

Янги иқтисодий сиёсат — бозор муносабатларини босқичма-босқич ривожлантириш, шу йўл билан иқтисодий соҳасида рўй берган иқтисодий бартараф этиш таъминланмоқда. Халқ ҳўжалигида иш юритишнинг эскирган бошқарува услуби тубдан ислох қилиниб, тадбиркорлик ва таъаббускорликни йўлловчи қонунлар устувор бўлаётир. Кўпроқ ишлаб чиқариш корхона ва муассасаларининг ўзларига мустақиллик берилиб, юқоридан режалаштириш бартараф топиб бошқарува тизимлари соддалаштирилмоқда.

Халқ турмушининг фаровонлигини таъминловчи иқтисодий соҳасида то-талитар тузум қолдирган асосларни тугатиш учун кенг қўлдан ишлар амалга ошириллаётир. Чунки шу вақтгача халқ ҳўжалигининг деярли барча тармоғида тугал бўлмаган ишлаб чиқариш асосий ўринини эгаллаб келган эди. Тўғрироғи, Ўзбекистон асосан хом ашё етиштирувчи ҳудудга айлантирилган-ди. Эндиликда бунга чек қўйиш, тайёр маҳсулотни экспортга чиқариш билан даромад манбаини кўпайтириш асосий вазифа бўлиб қолмоқда.

Лекин ҳозирча жумҳуриятимизда жаҳон андозаси даражасида маҳсулот ишлаб чиқарадиган технология йўлини, юқори маалакали мутахассисларнинг етишмаслиги мавжуд хом ашёлардан тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга жиддий тўсиқ бўлмоқда. Аммо жаҳондаги кўпгина sanoati гуркираб ўсаётган давлатлар — Туркия, Япония, Хитой тажрибасидан маълумки, улар чет эл сармоясини жалб этиш йўли билан қўзланган мақсадга эришдилар.

Ўзбекистон ҳукумати ҳам етуқ ишлаб чиқариш тизимини вужудга келтириш учун шу мамлакатлар андозасидан маълум томонларини олиб, ўзига хос пировад мақсадларни қўзлаб, иқтисодий ривожланиш йўлини танлаб олмоқда.

Ўзбекистон республикасининг халқ-аро ҳамжамиятга кириши, хорижий мамлакатлар билан дипломатик, иқтисодий, савдо, банк ва маданий алоқалар ўрнатиши натижасида чет эл сармоясини жалб этиш учун имкониятлар вужудга келди. Натижада Ўзбекистоннинг жаҳондаги барча мамлакатлар билан турли соҳаларда алоқалар ўрнатиш учун кенг йўл очилди. Жумҳуриятимизда таъки иқтисодий алоқалар йўналишини қонуний жиҳатдан

муҳофазаловчи «Ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш ҳақида», «Ташқи инвестициялар (мулк) тўғрисида», «Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида» сингари қатор қонунлар қабул қилинди. Шунингдек, Тошкентда жаҳон ишбилармон тадбиркорларининг анжумани, унда қабул қилинган дастурлар ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантиришнинг истиқболига қафолатдир. Бу аломатлар жумҳуриятимизда қисқа муддатда амалга оширилган ва давом этаётган ишларда аққол ўз ифодасини топиб бормоқда.

Масалан, ҳозирги вақтда жаҳоннинг 45 мамлакатидан ўз сармояси билан жумҳурият халқ ҳўжалиги соҳаларида ишлаб чиқаришнинг турли соҳаларида иштирок этаётган 460 фирма ва корхоналар рўйхатга олинди.

Маълумки, ташқи иқтисодий фаолиятнинг асосини жумҳуриятимизда юксак даражада механизациялашган илғор техника ва технология билан жиҳозланган замонавий корхоналарни бунёд этиш ташкил қилади. Чунки мулкни қадр ҳом ашёни тайёр маҳсулот даражасида харидорга етказиш шундай корхоналар барпо қилишни талаб этади.

Шу ўринда хорижликлар билан асосан қўшма корхоналар бунёд этиш мақсадга мувофиқдир. Чунки бизда энергия, ишчи кучи, хом ашё бор. Лекин маблағ ва замонавий технология етишмайди. Бу муаммоларни ҳал этишнинг йўли чет эллик фирмалар ва тадбиркорларни юртимизга жалб этишдир. Шу мақсадда ҳозирги кунда Ўзбекистонда 1600 дан ортқ қўшма корхоналар фаолият кўрсатаётир.

Жумҳуриятимиз саноатчилари хорижлик шериклари билан ҳамкорликда тамаал тошини қўяётган қўшма корхоналарнинг биринчи тизимини пахтани қайта ишлаш sanoatini юксалтиришга қаратаётирлар. Чунки Ўзбекистон пахта етиштириш бўйича дунёда учинчи ўринда туради. Лекин йиллик етиштирилган бир ярим миллион тонна пахта толасининг саксон фоизи экспорт қилинмоқда. Агар мавжуд толанинг асосий қисми ўзимизда ишлаб чиқарилиб, тайёр маҳсулот ҳолатида сотилса, фойдаси ўн чендон ортқ бўларди.

Шу мақсадда ҳозир Ўзбекистоннинг кўпгина шаҳар ва туманларида пахтани қайта ишлайдиган қўшма корхоналар пайдо бўлмоқда. Масалан, Туркия ва

Италиядаги жаҳонга машҳур фирмаларнинг мутахассислари кўмағида Дўстлик туманида барпо этилаётган пахтани қайта ишлаш корхонаси таркибиде ип-йигирув ҳамда тикувчилик фабрикалари ҳам барпо бўлади. Шунингдек, туркиялик саноатчи Маҳмуд Хожки кўмағида Сирдарёда 1700 киши ишлайдиган ип-йигирув корхонаси ишга тушди.

Кишлоқ туманларида қўшма корхоналарнинг бунёд этилиши, меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан таъминлашга ҳам қўл келаетир. Бу ўринда Италиянинг «Котлон» фирмасининг ишлари таҳсинга сазовор. Улар Ўзбекистонда жинси газмолидан кийим-кечак тайёрлайдиган «Кушон» тикувчилик фабрикасини ташкил етдилар. Бухородаги қоракўл заводи эса Грециянинг «Омега-фурс» фирмаси билан қўшма корхона ташкил етдилар. Ҳозирги кунда бу корхонанинг Бухоро вилоятидаги қатор филиалларида қоракўл терисидан пўстин ва пальто ёқалари ишлаб чиқариламоқда.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Ишбилармонлар Уюшмаси билан Германиянинг «Октопус-Виролайн» фирмаси Европа Иқтисодий Ҳамжамияти комиссиясининг катта лойиҳасини амалга оширмоқда. Ушбу лойиҳа асосида Тошкент вилоятининг Қибрай туманида «Деҳқон» кичик корхонаси негизда Ғарб мамлакатларидаги энг яхши ҳўжаликларга ўхшаш сўт фермаси ташкил этилаётир. Бу ишга Европа Ҳамжамияти бир миллион экю (Европа Ҳамжамиятининг ягона валюта бирлиги) ажратди.

Шунингдек, Тошкент Грампластинкалар заводи билан Хитойнинг «Чайн Рикордс корпорейшн» фирмаси Тошкентда сифат жиҳатидан юқори тоифадаги аудио ва видеомаҳсулотлар ишлаб чиқарадиган қўшма корхона барпо қилмоқдалар. Узаро келишувга биноан Ўзбекистон томони ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун бино беради, ишчи кучи билан таъминлайди. Хитой эса технология, машина ускуналар ва бутловчи буюмларни етказиб беради.

Ўзбекистонда иш бошлаган қўшма корхоналарнинг дастлабкилари ҳозирда юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқариб, жаҳон бозоридан ўзига мос ўрин олаётир.

Масалан, «Онитех интернетшнл» Ўзбекистон — Ҳиндистон — Америка

қўшма корхонаси қисқа вақт мобайнида оддий компьютерлар ишлаб чиқаришдан энг мураккаб юқори муҳандислик талабига мос ускуналар тайёрлашга ўтди. Самарқандда фаолият кўрсатаётган «Фантом» Ўзбекистон — Америка қўшма корхонасининг ҳамкорлиги туфайли ўсимлик ва ҳайвонлардан рақ касаллигини даволашда қўлланиладиган биоактив модда — мелотин ҳамда яшил бақа захрини олиш йўлга қўйилди.

Асакада корейликларнинг кўмағи билан енгил автомобиллар ишлаб чиқарадиган завод, Хевада москваликлар билан ҳамкорликда «Зил» юк машиналари чиқарилса, Ўзбекистонда транспортнинг шу турлариға бўлган эҳтиёж тўлиқ қопланиши шубҳасиз.

Ҳозирги кунда «Самсунг», «Лани голд стар», «Мерседес бенс» сингари машҳур фирмалар билан қўшма корхоналар барпо этиш юзасидан катта лойиҳалар ишлаб чиқариламоқда.

Шу билан бирга, Европа тиклаш ва тараққийёт Банкининг вице-президенти Рональд Фрименнинг жумҳуриятимизга таширифи ҳам ижобий бўлди. У ҳукуматимиз раҳбарлари билан энг истиқболли лойиҳаларни танлаб олишга доир музокаралар олиб борди. Шу лойиҳалардан бири металлургия корхоналарининг чиқитларидан олтинни ажратиб олишга алоҳида эътибор берилди. Мазкур лойиҳани амалга ошириш учун Зарафшонда «Зарафшон — Ньюмонт» қўшма корхонаси барпо этилди. Корхона муассислари АҚШдаги «Ньюмонт Майнинг корпорейшн» компанияси ва Навоий кон-металлургия комбинатидир.

Умуман, яқин муддат ичида қўшма корхоналар сони ортиб, хорижликлар билан ҳамкорлигимиз янада кучайиши шубҳасиз. Айниқса, ҳозир лойиҳалаштирилаётган Термиз-Анхой-Ҳирот катта йўли битса, Ўзбекистон Карочи орқали Ҳинд океанига, Машҳад орқали Туркия бандаргоҳларига мустақил чиқаверади. Бу имконият жумҳуриятимизнинг ташқи иқтисодий алоқаларини кучайтириб, унинг жаҳон бозоридан муносиб ўрин олишга ёрдам беради.

Насиб этса Ватанимиз яқин келажада жаҳоннинг юксак даражада ривожланган давлатлари қаторидан ўрин олади.

Убайдулло МУРОТЛИХОН ўғли

Муштарий мактубларидан

ОНАМНИ ЭСЛАБ

Хар кимнинг ҳам Онажони бўлсин экан... Менинг ҳам севишли ёлғизу ягона онам бор эди. Энди уларни соғинаман, соғинчларимга ниҳон йўқ. Бу соғинчларимнинг армони чексиздир. Эскигина шолча устиде ўтирган, офтоб нуралидек ўз кечмишларига ботган, қўзлариде енгилгина ғам пирпаган онамни эслайман. Она, онажоним — сассиз товушларим юрагимга урилиб қайтади. Бир нибди йўқ. Яна ўз-ўзимча ишвирайман:

— Онажон! Ахир, менга сумалаклар пишириб бермоқчи эдингиз-ку! Сиз баҳорда яллиз, бошқа қўқатлар солиб тайёрланган соғинаи хуш қўқардингиз.

Энди кимга ҳавас қилиб соғиналар ёниб берамиз? Сиз менга нуқул бир гапни тақдорлардингиз: «Болажоним, ёдингизда бўлсин, ҳеч қачон унутма! Зинҳор-базинҳор соғингни қирқма, ҳатто қошинини тара қўрма. Биласанми, ҳар бир қошининг остида биттадан фаршаш бор. Ўсма қўёганинда фаршашлар сендан мамун бўлиб нуқул эзгу ишларга бошлар экан. Хар баҳор-у ёзда соғиналарни майса ёки ўсманнинг сувига тез-тез ювиб турсанг, шунда яна қорайиб узун бўлади...»

Яна истаклар билдириб бир гаплар айтардингизки, мен уялиб кетардим: — Болам, қачон тўй бўласан? Тў-

йингни қўриб армонсиз кетсам қанийди! Кенжа набирман битта — сен! Биласанми, сенинг тўйингга атаб оппоқ рўмоли олиб қўйибман, келин рўмоли, болам...

Шу гапларингизнинг ўзи мен учун совға — бир бахт эди. Менга ажиб бир сеҳрли тўюлганди гапларингиз. Ўзимни келинликнинг оппоқ либосида тасаввур этиб, юксак-юксаклар сари паровз этганимни ўша лаҳзаларда. Ширин йўлар, орзу-ҳаваслар ва ажиб бир тўйғу миямни чулғаб олганди...

Кишлоқ — онамдек маънос. Кишлоқ — онаганим. Дорға ташланган эски шолчада ўфқингиз ранеи. Хар кун бу осмонни тўйдириб қўйлар учиб келади. Менинг қўлғимни тўйдириб бир йўғи келади. Она, она-жо-н-н...

Латофат БЕКМАТ кизи
Термиз тумани

Шаҳарнинг яшил либоси

Бугун қадимий Шош аҳолисининг аждоқлари яратган боғларни яна фақат кексалар суҳбатидангина биламиз. Дарҳақиқат, ҳозирги Тошкентнинг фақат номи қолган «Бодомзор»идаги бодомлар, «Олмазор»идаги олма, «Минг ўрик»идаги ўриклар қанчали? Баъзан ҳаётда кимдандир чиққан номақбул гап ҳам «тош босиб кетади», деганларини раст экан. Ибтидои шук, ўзимиз еб турган, болаларимизнинг ҳам кўзини тўқ тутиб турган мева-чева дарахтлари кўр-кўрона кесиб ташланди. Бир вақтлар бинокор меъморларимиздан баъзиларининг: «Мевали дарахтлар замонавий иморатларга кўрк беролмайди», деган сўзлари асосида мевали дарахтларга эътибор сусатириб юборилди.

Бугун эса ушбу салбий ҳолатларни англаб етганлигимизданми, пойтахтимизнинг бир қатор туманларида эрта баҳордан кўкаламзорлаштириш ишлари жадаллаштирилди. «Пойтахтда истиқомат қилувчи ҳар бир кишининг ўз мевали дарахти бўлса қандай яхши», деган шир ўртага ташланганлиги яхши самарасини бераётир. Масалан, Юнусобод тумани ободонлаштириш бошқармаси томонидан Телеинора атрофидаги 3 гектар ерга олма, олча, ўрик кўчатлари экилиб, боғ барпо этилди. Бу сингари хайрли ишлар бошқа туманларимизда ҳам амалга оширилди ва оширилмоқда. Лекин шунинг ҳам айтиб ўтиш жоизки, айрим ҳамшаҳарларимиз, ташкилотлар раҳбарлари «яшил дўстларимизга яхши муносабат билдира олмаяптилар. Чилонзор туманининг 2, 10, 11-мавзелири, Юнусобод туманининг 4, 5-мавзелирида истиқомат қилаётганлар, маҳаллаларда яшаётганлар мавжуд барпо этилаётган боғчаларга молларини қўйиб юбораётирлар. Бугунги шароитда минг бир азоб билан парваришланаётган нусоф ниҳоллар нобуд қилинаётир. Кишининг ўзига кирмак бермаса қийин экан!

Бугунги кунда пойтахтимизнинг кўкаламзорлаштирилган майдони шаҳар умумий майдонининг 32 фоизини ташкил этади. Ҳар бир одамга эса 46 квадрат метр яшил майдон тўғри келади. Бу кўрсаткич бошқа катта шаҳарларда 48—50 квадрат метрга тўғри келар экан.

Шундан кўриниб турибдики, пойтахтимизнинг яшил либоси аҳоли сонига нисбатан кам. Яқинда Тошкентга ташриф буюрган ҳиндистонлик бир ёзувчи атроф-муҳитга қараб аввалги гал келгандаги шаҳарга сира ўхшамаганлиги учун: «Ҳассамни йўқотиб қўйгандек ўзимни ҳис этаяпман», деган фикрini билдирибди.

Шунинг ҳам айтиб ўтиш керакки, пойтахтимизнинг Мирзо Улуғбек, Юнусобод, Шайхантаҳур, Собир Раҳимов туманларида кейинги йилларда кўкаламзорлаштириш ишлари бирмунча яхши йўлга қўйилган.

Лекин кейинги йилларда иқтисодий тангликлар ўз таъсирини ўтказганлигиданми, Тошкент Давлат акционерлик қурилиш корпорацияси аксинча иш юритаётир. Илгарилари бу ташкилот аҳолига бирон бир турар жой, мактабми ёки боғчами топшираётганида албатта лойиҳадаги яшил кўчатларни ҳам экиб топширар эди. Бу эса бизнинг ишчимизни оз бўлса-да, енгиллаштирарди. Масалан, Сирғали, Чилонзор, Акнал Икромов туманлари ҳудудларида ушбу қурилиш корпорацияси барпо этаётган янги мавзе ва даҳалар яшаётган аҳоли томонидан палартиш, лойиҳасиз кўкаламзорлаштирилмоқда.

Бундан ташқари, айрим қурилиш раҳбарлари қурилиш ишлари кетаётган жойлардаги дарахтларни сақлаб қолишга аҳамият беришмаётир. Масалан, Карл Маркс ва Мустафо Отатурк кўчалари кесишган жойида Қўшма пластмат корхонаси томонидан дўкон қурилмоқда. Натижада электр кабеллини у ердаги дарахтзорлар орасидан олиб ўтиб, мавжуд дарахтлар шохларини тўғри келган жойидан нотўғри кесиб ташлаб, табиатга жиддий зарар етказилган. Яна шунга ўхшаш ҳолатни Генерал Узоқов кўчасида ҳам кўришимиз мумкин. У ерда ҳам иситиш қувури-

ларини таъмирлаш туфайли жуда кўп дарахтларга зарар етказилган.

Ўзбекистон республикаси мустақилликка эришгандан сўнг Президентимизнинг ташаббуслари билан «Ўзбекистон миллий боғи», буюк мутафаккир Алишер Навоий ҳайкали ўрнатилган комплекс, «Муслиқавий фаввора», «Наврўз» номли Бахт уйи, Халқлар дўстлиги санъат саройи майдонидан то Тошкент цирки биносигача ҳажми 10 гектардан ортиқ антиқа, боғ комплекси яратилди. Эндиликда Б. Хмельницкий кўчасидан то Жасорат монументи, Анҳорнинг икки қирғоғи, Шароф Рашидов ҳайкали қўйилган хиёбон, Гагарин хиёбони энг сўлим оромгоҳлар сифатида шаҳарликларнинг сеvimли дам олиш масканига айланди. Шу билан бирга бу сўлим масканлардаги яшил бойликларга кишиларнинг муносабати ҳақида матбуот, радио, ойнаи жаҳон кўрсатувлари орқали халқимиз ўртасида тарбиявий ишлар олиб бориш керак. Айниқса бу ташвиқот ишларни, табиатга инсон меҳрини энг аввало боғчадан бошласак мақсадга мувофиқ бўларди. Юқорида айтганимиздек, юртимиз тупроғида қадимдан униб-ўсган мевали дарахтларга кенг ўрин беришимиз лозим. Бу билан биз, ўша бошқа жойлардан олиб келиб экилган, айни вақтда антиқа бўлса-да, ҳозирча соя ташлаб турган дарахтларни «қириб» ташлаш керак, демоқчи эмасмиз.

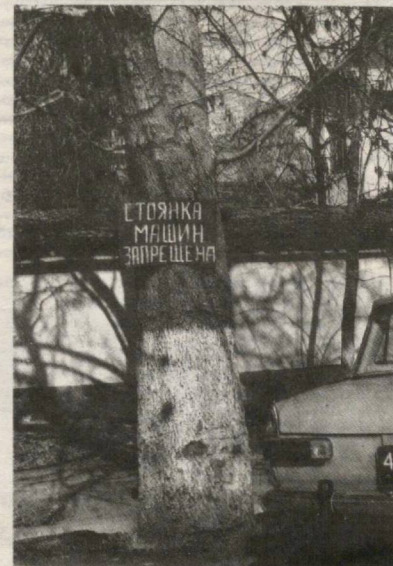
Маълумки, пойтахтимизда шу кунгача мавжуд, барпо этилажак кўкаламзорлаштириш ишларини ва умуман яшил бойлигимизни сақлаб қолишни сувсиз тасаввур қилиш қийин. Шу мақсадда шаҳримиздаги 37 та канал Тошкент шаҳар сув хўжалиғига, 57 таси Ихтисослаштирилган сув иншоотлари трестига қарашлидир. Бундан ташқари, 620 қақиримдан зиёд сўғориш қувурларини сув билан таъминлаб туришда 85 та насос қурилмаларимиз мунтазам равишда ишлаб турибди. Демак, юқорида айтганимиздек сувнинг бўлиши эндидаги галдаги экилаётган мевали дарахтларни парвариш қилишга имкониятни кенг-роқ яратади. Шу мақсадда ўтган йили 50 мингдан зиёд мевали дарахт кўчатлари экидик. Уларнинг камида 75—80 фоизи кўкарганда ҳам яқин вақт ичида пойтахтимиз Тошкент боғ-роғлар маконига айланиши мўқаррар.

Бу йилги бажарилаётган, бажарилиши лозим бўлган режаларимиз жуда катта. 1992 йилда пойтахтимизнинг ўн бир туманида 49 гектар ерда барпо этилган мевали боғларнинг ёш ниҳолларининг ўсиб, қўқариб кетишини таъминлаш биринчи навбатдаги вазифаларимиздан бири бўлиб қолади. Мустақиллик майдонида янада фойз қиритиш, Шароф Рашидов, Заҳриддин Бобур каби шоҳ кўчаларининг яшил либосларини янгилаш, «Наврўз» театрининг ён атрофини наврўзона кўкаламзорлаштириш кўзда тутилган. Қисқаси, ишларимиз бисёр. Энг асосий мақсадларимиздан яна бири «Маҳалла» дастури бўйича шаҳримизнинг маҳаллаларидаги дарахтзорларни сув билан таъминлаш ҳам қилинаётган ишлар силсиласига кириди. Чунки шу бугунга қадар пойтахтимизнинг 308 маҳалласидан 33 таси сув билан таъминланмаганлигини ҳисобга олсак, бу соҳада ҳам ишларимиз кўп. Шу билан бирга имконияти бор маҳаллалардаги хонадонларга кўчат етказиб беришни Шредер номли боғдорчилик-узумчилик илмий ишлаб чиқариш бирлашмасига, Ўзбекистон Республикасининг Фанлар академиясига қарашли ботаника боғи ва гулчилик давлат хўжалиғи зиммасига юклаганмиз.

Хуллас, Тошкентимизни келажак авлодларимизга тоза ҳаво, нозу неъмат берадиган, кўзни қувонтирадиган яшил либосли шаҳарга айлантириш бизнинг шарафли бурчимиздир.

Лазоқат ИСЛОМОВА.

Тошкент шаҳар ободонлаштириш бош бошқармасининг бош агрономи

Шаҳримиз кўчаларидаги азим дарахтларни турли баҳоналар билан қўпорилсади ёки кўриб турганимиздек турли темир лавҳаларни михлаб ташлашади.

ЎТА ЗАҲАРЛИ ИЛОНЛАР БОЙЛИГИМИЗ

Илонлар қадим замонлардан бери кишиларни қизиқтириб келган. Ибтидоий одамлар унга топинган ва илон ҳақида турли хил афсоналар яратилган. Ҳозир ҳам халқ орасида илон билан боғлиқ турли-туман афсона, эртақ, қисса ва ривоятлар айтилиб келинади. Илонларнинг киши кўзига кўринмасдан ҳаёт кечириши, қутилмаганда одамга учраб қолиши, тўсатдан қақиб олиши ва заҳарининг жуда тез таъсир этиши, қисқаси, сиртдан қараганда унинг сирли ташқи кўриниши ва бошқа хусусиятлари инсонни анча қизиқтирган. Бу ҳол афсоналар яратилишига олиб келган.

Халқ тасаввурига, гўё илон одамга ташланади, кишини қувади, ухлаб ётган одамнинг оғзига қиради, ҳайвонларни аврайди. Бундай ғайриилмий тасаввурларга чиндан ҳам ишонган баъзи шахслар, ўзларини лоҳас ҳис қилганда, «ичимдаги илонни олиб ташланг», деб шифокорга мурожаат қилишлари ҳозир ҳам учраб туради. Турли йирик ҳайвонларнинг ошқозонидан илон топилиши ва ниҳоят, ана шундай воқеани кузатган одам буни ҳаяжон ва ваҳима билан бўрттириб хикоя қилиши ва ҳоказолар юқоридagi тасаввурларнинг туғилишига сабаб бўлган бўлса, ажаб эмас!

Ривоятларда илонларга донолик рамзи, саломатлик ва табиблик санъатининг сирли мўъжизаси сифатида қаралган. Қадимий Юнонистон маданиятининг таъсири туфайли бошқа мамлакатларга ҳам тарқалган илон тасвири табиблик санъатини билдирадиган белги бўлиб қолган. Илон шакли тасвирланган тиббиёт нишони ана шундан келиб чиққан.

Барча илонларда сезги аъзоларидан асосан тил яхши ривожланган бўлиб, унинг учи иккига айрилганлиги ва жуда ҳаракатчанлиги билан ажралиб туради. Илоннинг тили таъм билишни эмас, балки сезги вазифасини бажаради. Тунда фаол ҳаракат қиладиган илонларнинг кўз қорачиғи узунчоқ, бошқа илонларники эса думалоқ бўлади. Ташқи эшитиш аъзолари йўқ илон яхши эшитмайди. Илонларнинг хид билиш аъзоси яхши тараққий этмаган, шунга қарамадан, маълум даражада хид сезади. Илонларда тери безлари йўқ, шунинг учун ҳам буғланиш деярли бўлмайди. Жинсий аъзо ва буйраклари узунчоқдир. Эркакларда жинсий аъзо иккита бўлиб, улар шох тангачалар билан қопланган. Сийдик пуфаги йўқ. Илонларда сийдик кислотаси ажралиб туради, бу сувни кам истеъмол қилишлигини таъ-

минлайди. Шунинг учун илонлар ўз овқатлари таркибидagi сув билан чекланади. Улар узоқ вақт овқат емасликлари ҳам мумкин.

Кучли тараққий этган илонларнинг ички аъзолари гавда тузилишига ўхшаш узунчоқ. Уларда ўнг ўпка ривожланган, чап томонда йўқ. Қизилўнгачи узун бўлиб, кучли мускуллар билан таъминланган. Овқат ҳазм қилиш илонларда секин бўлади. Бунда илоннинг ўз заҳри анча фаол иштирок этади. Маълумки, илонлар совуқ қонли ҳайвонлар туркумига қиради. Уларнинг тана ҳарорати ташқи муҳит даражаси билан белгиланади. Барча заҳарли илонлар кундуз кунни унча фаол бўлмасдан, кўпинча офтобда тобланиб ётади. Бундай ҳолатда илонларда овқат ҳазм қилиш жараёни кучаяди.

Қиш кунлари илонлар фаолияти анча пасаяди. Улар қиш уйкусига қиради ва танасининг ҳарорати қиш пайтида ташқи муҳит ҳароратидан фарқ қилмайди. Урта Осиёнинг баъзи иссиқ районларида, масалан, Сурхондарёда илонлар умуман қишги уйкуга кетмайди, фақатгина уларнинг ҳаёт фаолияти бирмунча пасаяди холос.

Заҳарсиз илонлар ичида энг йириклари бўлма илон бўлиб, у чаңгалзорлар ва Жанубий Америка дарёларида яшайди. Узунлиги 8—9 метр бўлади. Асосан сув ва ботқоқ жойларда яшайди. Йирик урғочилари олтиштанча тухум қўяди. Бўйма илон ёз фаслида уйкуга кетади. Бу жуда кам учрайдиган ҳодиса бўлиб, илон яшаб турган қўлмак сувларнинг қуриб қолиши билан боғлиқдир. Узидан кўп сувни бўғлатмаслик мақсадида бўйма илон балчиқ тагига кириб ухлайди.

Заҳарли илонлардан қўлворилон овқатининг етмиш беш фоизини қушлар ташкил этади, қолгани кемирувчилар, калтакесаклар ва заҳарсиз майда илонлардан иборат. Бу илон қўрбақани деярли истеъмол қилмайди. Капчабошли илон ва қўлвор илон кўпича қўлмак сувлар қўннига тўпланганида, биринчиси бу ерда қўрбақа овласа, иккинчиси сув ичишга келган қушларни пойлайди. Баъзан бу илонлар (хусусан қўлвор илон) ишком тепасига чиқиб, узумга ўч бўлган қушларни пойлаб ётади. Агар дарахт тепасида қуш ини бўлса, унинг туҳумини ютиб анча вақтгача шу ерда қолади. Илон қақиш ҳолларини таҳлил қилиб, олимлар шундай хулосага келганлар. Одам илонни пайқамай унга яқинлашганда ва ҳатто оёғи билан уни босиб олганда илон қақади. Кўпича илон қақиши уни ушлаш ёки ўлдириш билан боғлиқ бўлади. Одам шарпасини пайқаб қолган илон доимо яширинишга ёки тиришиб-тўлғаниб, вишиллаб одамни кўрkitишга ҳаракат қилади.

Маълумки, кўп ҳолларда илон ўзининг ўлжасини бир лаҳзада қақиб (илоннинг ташланиши ва қақиши секунднинг ўндан бирига тўғри келади), уни оғзига ушлаб қолмайди, балки заҳар унга ўз таъсирини кўрсатгандагина унга яқинлашади. Заҳарланган ҳайвон эса оғрикдан чинқиради, азобдан тўлғанади, ўзини тўғри тут олмай, мувозанатини йўқотади ва ниҳоят, ўлим талвасасига тушади. Бундай имконни қўтиб турган илон нимжон ўлжага оғиз солиб, уни секин-аста юта бошлайди.

Илонларнинг қўпайиши ҳам хилма-хилдир. Масалан, кўзойнакли илон ва қўлвор илон тухум қўяди, бўшилон ва чархилон эса тухум туғадиганларга қиради. Илон ичида эмбрионнинг ривожланиши 2—2,5 ойгача давом этади. Тухум қўйган заҳотиёқ ў ёрилиб кичкина илон болаши чиқади. Баъзан тухум илоннинг ичида ёрилади, тухум сони 8—18 тагача бўлади. Илон боласи дастлабки кундан бошлаб мустақил ҳаёт кечиради. Ерилмай қолган заиф тухумларни она илоннинг ўзи ютади. Ёш илонлар уч йилдан сўнг вояга етиб кўпая бошлайди, секинлик

билан ривожланиб, 15—20 йилча ҳаёт кечиради.

Маълумки, сўнгги йилларда илон заҳари жуда ҳам кенг қўламда ўрганилмоқда. Чунинчи, тажрибахона шароитида илон заҳари таркиби қисмларга ажратилиб, ҳар бир туркумининг биологик фаоллиги турли ҳайвонларга, шунингдек, ҳар хил аъзолар тизмасига, уларнинг жараёнига таъсир этиб қўрилмоқда.

Илон заҳарига бўлган талаб ошиб бориши натижасида табиатда илон сонининг йилдан йилга камайиб бориши кузатилмоқда. Биринчидан, бунга илонлар қўллаб ушлангани сабаб бўлса, иккинчидан, борган сари илонларнинг яшashi учун қўлай бўлган ерлар камайиб бормоқда. Ерларнинг кенг қўламда ўзлаштирилиши, тоғли туманларда эса чорвачиликнинг ривожланиши илонларнинг яшаш ҳудудини ҳам бирмунча камайитириб қўйди. Табиатда илонларнинг йўқ бўлиб кетмаслик чораси ҳақида ҳозирданок ўйламоғимиз керак, акс ҳолда тузатиб бўлмайдиган хатога йўл қўйган бўламиз. Фикриямизча, илонларни махсуслаштирилган жойларда қўпайтириш ишларини йўлга қўймоқ керак. Бундай қўриқхоналар фақатгина илонларни қўпайтириш масаласи билан шуғулланмоғи керак холос. Лекин 3—4 йилгача қўриқхоналардаги илонлардан заҳар олиб бўлмайди, яъни илон фойда келтирмайди. Иккинчидан, илонларни ушлаш масаласини оқилона ташкил этмоқ керак. Бунинг учун илонларни ушлаш муддатларини тартибга солимоқ керак. Илонларни овлаш ишларини асосан куз фаслида ўтказиш зарур, чунки баҳор мавсумида уричган илонлар кузгача насл қолдириб улгуради. Баҳорда ушланган илонлар эса илонхонага келган қўпаяди ва уларнинг болалари кузгача туққунликда яшашлари мумкин, совуқ кунлар бошланиши билан илон болалари қирилиб кетади.

Кези келганда шунга айтиш мумкинки, ёш илончаларни махсус равишда боқилса, улар табиатдагига нисбатан 3—4 марта тез ўсар экан. Масалан, илонхонада туғилган бир ёш илон ташқи кўринишидан вояга етган илонларни эслатиши. Табиатдаги ўзининг тенгқурларидан фарқи шундаки, бу илонча табиатдагидек қишги уйкуга кетмади ва ўзининг ўн икки ойлик умри давомида истаган пайтида хоҳлаганча овқат ейди.

Қўриниб турибдики, илонларни махсус жойларда қўпайтириш масаласи анча қийин бўлса ҳам, лекин сарф қилинган ҳаражатлар тезда ўзини оқлаши мумкин экан.

Ҳозирги мавжуд илонхоналар асосан илондан заҳар олиш ҳамда йиллик режани бажариш билан банд. Табиати, аникроғи, илонларни қўриқлаш, уларни асраб-авайлаш масалалари устида бош ҳам қотирмайдилар. Ҳеч қандай тадбир-чора ҳам режалаштирмайдилар.

Масалан, тирик туғадиган илонлар — чархилон ёки чўл қора илони ҳамда бўшилонларнинг ҳар бири бештадан ўн бештагача болалаш мумкин. Ана шундай илон болаларини ота-оналари ушланган туманларга олиб бориб қўйиб юборилса, шу тур илонларни табиатдаги сони бирмунча ошган бўлар эди.

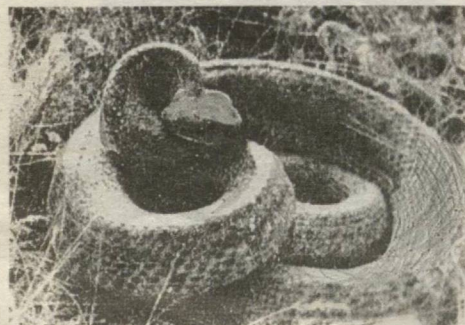
Шунингдек, заҳарли илонлардан туққунлик шароитида 5—6 марта заҳар олинган, уларни ушланган жойларига қўйиб юборилса ҳам илонларнинг сонини қўпайтириш мумкин.

Жумҳуриятимизда илон овлаш ва улардан заҳар олиш ишлари қарийб 40 йилдан бери давом этиб келмоқда. Туққунликка келиб тушган илонлар одатдагидек 7—8 ойдан кейин ҳалок бўлади. Далалардан ушланган илонларнинг ўрнини тўлдириш учун деярли ҳеч қандай иш қилинмаёттир. Аҳвол шу даражага бориб етдики, чўл қора илони ва қалқонтумшукли илонлар биологик тур сифатида юртимиздан умуман йўқолиб кетди. Чархилон ва қўлвор илонларнинг ҳаёти ҳам ҳавф остида, капчабошли илон эса Қизил китобга кирган.

Шунингдек, эндиликда кишиларимиз орасидаги асрлар давомида шаклланган илонга нисбатан салбий муносабатини ҳам ўзгартириш керак бўлади. Чунки илонлар камдан-кам биринчи бўлиб одамга ташланади, лекин кишилар кўпича билмасдан илонни босиб олади, туртиб юборади ёки илондан заҳар олаётганида уни қўлидан чиқазиб юборади, шундагина у қақиши мумкин. Фақат баъзи ҳоллардагина муҳофаза мақсадида илонни ўлдириш мумкин, фойдасиз ўлдирилган илон билан сиз ундаги мавжуд қимматбаҳо заҳарни ҳам йўқотиб юборган бўласиз.

Авваллари илоннинг касби фақат заҳар солишдангина иборат бўлса, энди у ўз заҳарини яхши ниятли кишиларнинг хайрли ишига инъом этмоқда.

ЯҲЁ ДАВЛАТОВ,
биология фанлари доктори

Қўлворилон.

Чархилон.

ТАЭК- ВАН- ДО

ТХЕК- ВАН- ДО...

Кейинги йилларда шарқона якка курашга эътибор кучайди. Хусусан, каратэ-до, кун-фу, У-шу тўғараклари сезиларли даражада кўпайди. Айниқса ҳозир Ўзбекистонда кенг оммалашаётган спорт турларидан бири таэквандодир.

Асли қурияликларнинг жанговар миллий санъати бўлмиш таэквандо бир-биридан мустақил бўлган икки ташкилотга бўйсинади. Шимолий Курия услубида шугулланувчилар халқаро федерацияга, Жанубий Курия услуби Бутунжаҳон федерациясига бирлашган. Улар ўртасидаги фарқ шундан иборатки, ХТФ қоидаларига биноан, жанг вақтида рақибга юмшоқ зарбалар берилади. БТФ услуби эса аксинча, ўта жанговар ҳолатда бўлади. Шунинг учун унда махсус ҳимоя воситалари (дубулға, қўлқоп, кўкрак тўсиқ)дан фойдаланилади. Шунингдек, жанубий қурияликлар таэквандо сўзини «тхеквандо» деб ҳам талаффуз қилишади.

Жумҳуриятимиз мустақилликка эришгач, спортчиларимиз учун халқаро майдонларда ўз кучларини намойиш қилишга кенг йўл очилди. Бу борада айниқса, таэквандо усталарининг омади юришди. Собиқ Иттифоқ даврида ҳам бизнинг спортчилар таэквандо борасида энг кучлилардан ҳисобланарди.

Утган йили 10—15 сентябр кунлари Пхеньянда ХТФ таснифи бўйича 8-жаҳон чемпионати ўтказилди. Унда 60 дан зиёд мамлакатдан ташриф буюрган олти юз спортчи қатнашди.

Шимолий Курия таэквандо ватани ҳисобланса-да, бу юрт тўғрисида жаҳон миқёсидаги йирик мусобақа биринчи бор ўтказилаётган эди. Бу ҳолнинг сабаблари кўп. Энг асосийси КХДР кўп давлатлар учун ёпиқ ҳисобланади. Чунончи, Пхеньяндаги халқаро тайёрагоҳ бор-йўғи Москва ва Пекин йўналишидаги учоқларнингина қабул қилади.

Шундай бўлса-да, қурияликлар спорт жамоаларини жуда яхши кутиб олишди. Чемпионат учун махсус спорт саройи қурилди. Қурилишга мамлакатдаги иккинчи раҳбар саналмиш Ким Чен Ир шахсан мутасаддилик қилди. Курия ойнаи жаҳони эса, ушбу мусобақалардан кунига уч марта тўғридан-тўғри репортажлар олиб кўрсатди.

Жумҳуриятимиз терма жамоаси Пхеньянда мустақил давлат номидан биринчи марта жаҳон чемпионатида қатнашиши эди. Шундай бўлса-да, ўзбекистонликлар мусобақаларда муносиб иштирок этишди.

Таэквандо бўйича Ўзбекистон чемпионатини кузатган америкалик ҳакам Махабит Форли: «Пхеньяндаги чемпионатда кўпчилик рақиблар ўзбекистонлик спортчилар кучи билан ҳисоблашшга мажбур бўлишади», деб айтганида ҳақ эди.

Жумҳуриятимиз вакиллари ўзларининг юксак тайёргарликлар турли-туман зарбалари ҳамда гиламда охириг дақиқагача жанг қилишлари билан Пхеньянда ҳаммани қойил қолдиришди. Натижа қутулгандан кўра аъло бўлди. Уч нафар йигитимиз —

Н. Толибов, Б. Мамедов, Е. Ли ҳамда кумуш медаль билан тақдирланишди. Аёллар баҳсида қатнашган тошкентлик О. Ким эса фахрий учинчи ўринни эгаллади. Жамоа ҳисобида Ўзбекистон аёллар терма жамоаси бронза медални совриндори бўлди.

Юқорида номлари зикр этилган таэквандочиларимиз ҳозирги кунда ҳам жумҳуриятимизнинг энг кучли спортчилари ҳисобланадилар. Халқаро жаҳон чемпионатида ўзининг нимааларга қодир эканлигини намойиш қилиб, ҳатто таэквандо бўйича қурияликларни ҳам тан қолдирган Ботир Мамедов — халқаро миқёсдаги спорт устаси. Таэквандо кураши уни бутун дунёга танитди. У 1990 йилдан бери йирик турнирларда иштирок этади. Худди шу йили Канадада ўтказилган жаҳон чемпионатида учинчи ўринни эгаллаган. 1991 йилги Оврупо чемпиони. Куала-Лумпур (Малайзия), Тошкент, Санкт-Петербург шаҳарларида ўтказилган мусобақаларда доимо ғолиб чиққан.

Евгений Ли эса ёшлар ўртасида Оврупо чемпиони. Пхеньяндаги жангларда Евгений бажарилиши қийин бўлган техник усуллардан жуда усталик билан фойдаланди. Чорак финалда у канадалик рақибига қарши икки марта торо чоғи (сакраган кўйи 180 градусга бурилиб оёқ билан зарба бериш) усулини ишлатди. Ярим финалда чилилик спортчини енгди. Ҳал қилувчи жангда қуриялик таэквандочи билан беллашди. Кучлар деярли тенг келган бўлса-да, ғалаба мезбон ҳисобига ёзилди.

Насриддин Толибов Тошкент шаҳридан. Спортда Ўзбекистон шаънини ҳимоя қилиш учун майдонга тушган яна бир умидли курашчимиз тошкентлик Насриддин Толибовга ХТФ президенти, дунёда ягона 9-дан соҳиби генерал Чой Хонхе таэквандо сир-асрорларини ўргатган. Қисқа вақт ичида Насриддин 4-данга эришди. Пхеньянда Н. Толибов техника асослари мажмуи бўйича бахсларда иштирок этди. Фақатгина ҳал қилувчи учрашувда ҳакамлар қуриялик спортчининг енгиб чиққанини эълон қилишди. Унга жумҳуриятимиздаги таэквандо бўйича кучли мутахассислардан бири — Фурқат Халилов устозлик қилаётди.

Пхеньянда бўлиб ўтган халқаро таэквандо федерацияси конгрессида бу ташкилотга янги аъзолар қабул қилинди. Россия, Украина, Қирғизистон, Лаос, Вьетнам, Мозамбик каби мамлакатлар билан бир қаторда Ўзбекистон ҳам ХТФ сафига қўшилди.

Ўзбек спортчилари тхеквандонинг иккинчи йўналиши Бутунжаҳон Тхеквандо Федерацияси фаолиятида ҳам фаол иштирок этиб бормоқдалар. Бу борада жумҳуриятимизда Тошкент шаҳри вакиллари етакчи ўринда туришади. Яхши шароит, малакали мураббийлар бор жойда албатта моҳир спортчилар етишib чиқади. Тошкентликларнинг ички мусобақаларда ғолиб чиқишлари гўё бир қондага айланиб

қолган эди. Қувонарли бир аломат шуки, ўтган йилги «Тикланиш» соврини учун жангларда бошқа вилоятлардан ҳам кучли таэквандочилар борлиги маълум бўлиб қолди. Шоҳсупанинг энг баланд чўққисига кўтарилганлар орасида тошкентлик спортчилар билан бир қаторда Сирдарё, Фарғона вилояти вакиллари ҳам бўлишди.

Ўзбекистон тхеквандо ассоциацияси раиси Адик Ли 80-йилларда Иттифоқдаги энг кучли каратэчилардан ҳисобланган, ёшлар ўртасида собиқ ССЖИ чемпиони ҳам бўлган. Уша даврда жанговар спорт турлари расман таъқиқлангандан сўнг А. Ли мураббийлик фаолиятига ўтди. Кейинчалик тхеквандо билан шугуллана бошлади. Ҳозирда унинг шоғирдлари нафақат республикада, балки халқаро майдонларда ҳам ўз маҳоратларини намойиш этишмоқда.

Адик Ли билан суҳбатлашганимда у ассоциация амалга ошираётган ишлар ҳақида гапирди. «Утган йили бу Ўзбекистон терма жамоасини Сеулдаги Сянмёнь университетига олиб бордик. У ерда ёш спортчиларимиз тхеквандо усталаридан сабоқ олишиб, маҳоратларини оширишди. Шунингдек, ташкилотимиз бутун жаҳон тхеквандо федерациясига аъзо бўлди. Октябр ойида Москвада ўтказилган биринчи халқаро турнирда вакилларимиз умумжамоа ҳисобида қурияликлардан сўнг иккинчи ўринни эгаллашди. Спортчиларимизнинг Тайвань, Канада, АҚШ, Болгария, Финляндия, Россия жамоаларидан ҳар томонлама устун келиши бу турнир жумҳуриятимизда жуда ҳам тез равақ топаётганидан далолат беради. Биргина муаммо — иқтисодий қийинчилик. Шу тўғрисида ассоциациямиз вилоятлардаги марказларга маблағ жиҳатдан ёрдам бера олмапти. Қумагимиз эса уларга зарурий қўлланмалар топиб бериш ва маъмурий жиҳатдан қўллаб-қувватлашдан иборат бўлмоқда».

Кўриниб туридики, тхеквандо кураши орқали Ўзбекистон вакиллари халқаро майдонларда жумҳуриятимиз шарафини муносиб ҳимоя қилишга қодирлар. Зеро, тхеквандо Олимпиада ўйинлари дастурига киритилиш арафасида турибди. Шу йилнинг 17—19 сентябр кунлари эса Тошкентда тхеквандо бўйича Осиё-Тинч океани минтақаси чемпионати ўтказилади. Шу муҳим мусобақанинг Ватанимизда бўлиб ўтишининг ўзиёқ спортчилар эришаётган ютуқларга берилаётган ҳурмат-эҳтиром белгисидир.

Икром ҚУРБОНАЛИЕВ,
спорт журналисти

Лотин ва эски ўзбек ёзувидан машқ

Муаллим ва хаттот
Раҳимбой Жуманиёзов

13

Dedim: ayt, umrning manosi nima?
Dedim: cakmok yo sam yoki parvona.
Dedim, bu dunyoga bino koygan kim?
Dedi: yo gul, yo mast yoki devona.

13

Дедим: айт, умрнинг маъноси нима?
Деди: чакмоқ ё шамъ ёки парвона.
Дедим: бу дунёга бино қўйган ким?
Деди: ё гўл ё маст ёки девона.

13

دیدیم آیت عمر نیک مناسی نید
دیدى چتقاق یا شمع پاکه پروانه
دیدیم بو دنیا گام بنا قویغان کیم
دیدى یا گول یا مست یاکه دیوانه

14

Coningga kasd etgac omonsiz acal,
Bulitdek yos tokdi kozim su mahal.
Tuproging ustiga kelgonlar dedi:
Atfang, yer ostida koldi bir gozal.

14

Жонингга қасд этгач омонсиз ажал,
Булитдек ёш тўкди қўзим шу маҳал,
Тупрогинг устига келгонлар деди:
Атфанг, ер остида қолди бир гўзал.

14

جانینگ گام قصد ایتناچ آمانسیر اجل
بولوتدیک یاش توکدی کوزیم شوغل
توپراغینگ اوستینا کیلغان لار دیدی
اتنگ یر آستیندا قالدی بیر گوزل

15

Hamma derddan kora ayriлик yomon,
Hamma kaygudan ham yomondir hicron,
Kolimdani kelmaydi sendan ayrilmok,
Consan, condan kecisi emas-ku oson.

15

Ҳамма дарддан кўра айрилиқ ёмон,
Ҳамма қайғудан ҳам ёмондир ҳижрон,
Қўлимдан келмайди сендан айрилмоқ.
Жонсан, жондан кечиси эмас-қу осон.

15

همه دردن کوره ایریلیق یامان
همه تیغودن هم یاماندور رهبران
قولیدن کیلایدی سنزین ایریلیق
جانسن جاندن کیچیش ایاسکو آسان

16

Dunyo binokori tuzar kasr-ayvon,
Tuzb boladi-yu kiladi vayron,
Falakka yetkazib bugun tokini,
Ertaga etadi yer birla yakson.

16

Дунё бинокори тузар қаср-айвон,
Тузб бўлади-ю қилади вайрон,
Фалакка етказиб бугун тоқини,
Эртага этади ер бирла яксон.

16

دنیا بناکاری توار قصر ایوان
توزیب بولادی قیلادی ویران
فلک کا یتکازیب بوگون طاقینی
ایرتاگا ایتادی یر بیرلایکسان

17

Afsuski, topilmas hamdam bu damda,
Bir vafoli yor yok aslo olamda,
Odamlardan vafo istama zinhor,
Vafo odati yok bani odamda.

17

Афсуски, топилмас ҳамдам бу дамда,
Бир вафолӣ ёр йўқ асло оламда,
Одамлардан вафо истама зинҳор,
Вафо одати йўқ бани одамда.

17

افسوس که تاپیلماس همدم بودمدا
بیر وفا لی یاریوق اصلا عالمدا
آدم لاردن وفا ایستاما زنهار
وفا عادت یوق بنی آدمدا

18

Podsolik istasang, bol el gadosi,
Ozingni unutu, bol el osnosi.
El toc kabi bosga kotarsin desang —
El kolin tutginu bol hokiposi.

18

Подшолік истасанг, бўла эл гадоси,
Ўзингни унуту, бўла эл ошноси,
Эл тож каби бошга кўтарсин десанг,—
Эл қўлин тутгину бўла хокіпоси.

18

پادشاه لیک ایستاسانگ بول ایل گلداسی
اوزینگنی اونوت بول ایل آشناسی
ایل تاج کبی باش گام کوتارسین دیسانگ
ایل قولین توتگین بول خاکپاسی

19

Har nukta hatimda yongon yurakdir,
Har harfi korongi zulmat demakdir.
Çekmasman oksotlar samning minnatin,
Çunki, fikrim samdan su lalirokdir.

19

Ҳар нуқта ҳатимда ёнгон юракдир,
Ҳар ҳарфи қоронғу зулмат демакдир.
Чекмасман окситлар шамнинг миннатин,
Чунки, фикрим шамдан шуғлалироқдир.

19

هر نقطه خطیما یا نغان یوراک دور
هر حرفی قرانغو ظلمت دیاک دور
چیکما سمین آتنام لار شمع نینگ ششین
چونکه فکریم شمع دن شعله یر اقدور

20

Dardliman, dardliman, olamcha dardim,
Orazing samidan orgilay har dam,
Gar vasling davlati muyassar bolsa,
Surtardim poyingga bu royi zardam.

20

Дардлиман, дардлиман: оламча дардим,
Оразинг шамидан оргилай ҳар дам,
Гар васлинг давлати муяссар болса,
Суртардим пойингга бу ройи зардам.

20

دردلی من دردلی من عالمچه دردیمن
عارضینگ شمع دین من اورگولاردیم
گر وصلینگ دولتی میسر بولسا
سورتاردیم پاینگ گام بو روی زردیم

Қайдасиз ўзга сайёраликлар?

Бундан сал вақт илгари қаерга борманг учар товоғу қор одамлар, яна аллақандай жин-ажиналар тўғрисидаги шов-шувлар бемаза қовуннинг уруғидек кўпайиб кетган эди.

Ўғрилиқ қилиб анча танилиб, олғирлиги билан «мақтовга» сазовор бўлиб келаётган Тунда Тўнаров кейинги вақтда шундай гапларнинг тиниб-тинчиб қолганидан хуноб. Чунки у ҳам яқингинада ўз қиёфасини ўзгартириб ўзга сайёраликларнинг қиёфасига кириб, билган номмақулчилигини қиларди.

— Ҳа, жуда антиқа усул эди,— деб ўйлаб қолди Тунда. Ўзга оламликлар «қиёфаси» уни ҳар хил бало-қазолардан ҳимоя қиларди. Хавф-хатардан сақларди. Айниқса, бизникидақа хавфли касбда жуда асқотарди-да. Соғинчим ҳам, меҳрим ҳам сизларга баланддан-баланд, ўзга сайёраликлар, оппоқ ниятли — қор одамлар!

Шу газетчиларга ҳам қойил эмасман-да! — ўйлади Тўнаров норози бўлиб. Ўзи умримда эндигина газет-пазет титкилай бошлагандим. Эҳ, ҳам қуясан, ҳам ҳайронсан, ёзаверишмайдами йўқ нарсани бор қилиб. Биздақаларга олам-олам севинч ва қувончни йўқдан бор қилиб.

Лекин начора, имкониятидан айрилган Тўнаров минг чора изламасин, энди газетчилар ҳам шов-шувли мақолалар ёзмай қўйишди.

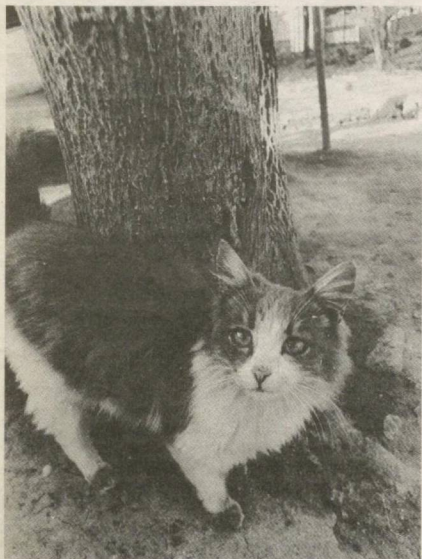
Ана, қуёш ҳам ботиб, жумлаи жаҳон тун қўйнига чўммоқда. Ўғригина «бола» эса ҳар дамгидек бугун ҳам хуноб бўлмоқда. Нима қилса экан? Бу турлида ҳозир тутаб кетади-ку. Анчадан бери «ов» бароридан келмаганидан қорни ҳам оч. Ёки, эй, борей, десами? Унда... қўлга тушади. Қўлга...

Одамлар ҳам энди учар товоғу қор одамларга, яна аллақандай жин-ажиналарга ишонмай қўйишган. Ҳа, ишонмай қўйишган. Бугун буларнинг ҳаммаси одамларга эртадагидек. Тунда Тўнаров бугун ё исмини ёки касбини ўзгартиради. Бўлмаса, бир томонлама замон нотинч, сўнг ҳалигидек, ҳаётда ўхшатиб яшагани ҳам йўқ. Яшади-ку, я... бу ҳали кам-да.

Хуллас, Тунда Тўнаров «бизни кўчада ҳам байрам бўлажак», деган қарорга келди. Энди у бундан кейин то умрининг охиригача ўша «байрам»ни интиқ кутиб яшайди.

— Ўзга сайёраликлар қайдасиз?

Маъмур ҚИЁМ

Яхшилар кўп экан дунёда. Ўзга сайёраликлар ҳам бировнинг мушугини «пишт» демас экан.

Машраб НУРИНБОВЕВ сурати.

Узоқни кўзловчи отахон

— Отахон, бу ерда қоровуллингиз учун қанча маош тўлашяпти?

— Кампасасияси билан икки минг сўм.

— Бизга ўтиб ишланг, икки баравар ортиқ тўлаймиз.

— Бўлмайди, ука. Зарар қиламан.

— Тушунаясизми? Икки баравар ортиқ тўлаймиз.

— Лекин масаланинг бошқа томони бор: сенинг ширкатингда қурилиш нари борса икки йилда битади. Давлатникида-чи? Мана, ўн беш йил бўлди, пойдевори кўтарилганича турипти. Ўн беш йилдан бери маошини олиб келаяпман. Сўрват шундай борадиган бўлса худо хоҳласа, бу иш неварачевараларим-гаям етади.

Кўзи етди шекилли

Икки киши бир-бирига қарама-қарши келишаётган эди. Урта йўлда ётган бир даста пулга кўзлари тушди. Ким олиши керак?

— Келинг, оғайни, тортишиб ўтирмайлик. Бирор соҳада, масалан, ваъдабозлик бўйича икковимиз баҳслашайлик. Қайси биримиз қойиллассак, топилиқ ўшаники, келишдикми? — таклиф қилди улардан бири.

— Майли,— розилик билдирди иккинчиси,— аввал бир-биримизнинг касб-коримизни билиб олайлик-да. Мен — деҳқонман. Ўзлари-чи?

— Мен лекторман...

Деҳқон индамайгина пулни унга тутқазди-да, йўлида давом этди.

Садоқат

Уч лаганбардор суҳбатлашишарди:

— Хўжайинга садоқатим шунчаликки, ҳар бир сўзини ёзиб олиб, тумор қилиб тақиб юраман.

— Мен-чи, мен?! Кимки бошлиғимизни танқид қилса, уйига бориб, қўйлақдан ёқа, иштондан липа қолгунча мушшлашиб келаман. Ишонмасаларинг, мана кўринглар, ҳаммаёғим мўматалоқ бўлиб ётибди.

— Шуям садоқат бўптими,— керилди учинчиси,— хўжайиннинг қопагон ити ўлиб қолувди. Янги ит топиб келгунча, қирқ кеча-кундуз ҳовлисини қўриқлаб ётдим!

М. АБДУКАРИМОВ
Андажон

Порахўрнинг хиргойиси

Қанча берсанг оз дейман, Оламану ютаман. Яна бўлса соз дейман, Қолганини кутаман.

Қорним тўқу, кўзим оч, Бу қурмағур тўймайди. Нафсим ҳақкалак отиб, Емонлигин қўймайди.

Бир мени тутган билан Турмахона тўлмайди. Йўғе... нима деяпман? Асло ундай бўлмайди.

Улугбек ЖУМАЕВ
Хатирчи тумани.

Ичкиликбоз тўқиган мақоллар

Текин бўлса тўйиб ич, Ишларингни қўйиб ич.

Маза қилиб ичсанг ароқ, Билгил, кайфинг бўлар тароқ.

Текин ичсанг бўкмайсан, Сувга тушсанг чўкмайсан.

Ароқ, вино — фарқи йўқ, Пивога ҳам кўнгил тўқ.

Коньякини фикр қилиб ич, Пивони шукур қилиб ич.

Учраб қолса текинга, Ичавергин секингина.

Кайфда таниш учраб қолса, Панароққа бекингин, а.

О. ҲУСАН

Латифа

Афанди бир куни қизиқ-қизиқ латифалар айтиб ҳаммани кулдирди. Даврада катта жамоанинг раиси ҳам бор эди. Раис ҳам уч-тўртта латифа тўқиган бўлди. Латифа унчалик қизиқ чиқмади, чамаси. Жамоа аъзолари бир-бирига сирли имо қилиб, қўлтиқларига секин қўл солишиб ўз-ўзларини қитиқлай бошлашди. Ниҳоят ҳамма пиқир-пиқир кула бошлади. Раиснинг ҳам юзига қизиллик югуриб кулгуга қўшилди.

М. АБДУКАРИМОВ
Андажон

Китобнинг фойдаси

Насриддин афандининг кенжа ўғли одатга кўра эрка-тантикроқ бўлиб ўсибди. Айрим ёшлардаги худбинлик, ҳузур-ҳаловатини кўзлаш кенжа ўғилда ҳам бир чимдим бор экан. Ўғлининг қалин бир китоб олиб юришини кўрган афанди хурсанд бўлиб дебди:

— Китоб олиб юрганинг кўп яхши, ўғлим. Лекин, ҳайронманки, бир-икки ойдан бери фақат шу китобни олиб юрибсан. Ўқиб тугатмадингми?

— Бу китоб менга фойда бераёпти, дада,— деди эркатой ўғил.— Аслида китоб ўқийганим йўй.

— Қанақа фойда?— сўради афанди.

— Автобус ёки трамвайга чиққанимда битта яхши жойда ўтириб оламан-да, китобнинг тўғри келган варағини очиб ўқигандай бўлиб кетавераман. Мазза-да.

— Ундай бўлса, бу китобнинг варақлари ҳам сенинг бетингдек қалин бўлиб кетгандир,— деди Насриддин афанди ўғлига.

Кўзиқорин камайди

Бир олим одам кичикроқ даврада атроф-муҳит ҳақида сўзларди:

— Табиатга эҳтиётлик билан қарамаётганимиз сабабли кўп нарсалардан маҳрум бўлиб қолаяпмиз,— деди у.— Масалан, илгари баҳорда ҳовлидан чиқшингиз билан кўзиқоринларга дуч келардингиз. Энди кўзиқорин ҳам камайиб кетди.

— Бунинг сабаби бор,— деди даврада ўтирган Насриддин афанди.— Кейинги пайтларда одамлар кўзиқориннинг ўрнига ҳам тижорат дўконлари уруғини сепаяптилар. Ишонмасангизлар ҳисоблаб кўринглар, тижорат дўконлари сони ёмғирдан кейинги кўзиқоринлардан кам эмас.

Гўшт ўрнига пиёз

Насриддин афанди, тақдир тақозоси билан, сомсахонага ишга кирди, сомсапазликни ўрганиб олди. Сомсахонанинг бош ошпази нафси говлаганроқ эди, сомсачиларга:

— Гўштни янаям камроқ ишлатинглар, кўпроқ пиёз солаверинглар. Гўштининг хиди келиб турса бўлди,— деб буйруқ берди.

Уша кунларнинг бирида Насриддин афандининг кўлидан сомса олиб еяётган хўрандалар:

— Бу қанақа ноинсофлик ахир, афандим, сомсанинг ичида биргина пиёздан бошқа ҳеч вақо йўқ-ку,— деб шикоят қилиб қолдилар. Содда афанди эса уларнинг шикоятига қуйдагича жавоб берди:

— Нега биргина пиёз бўлсин, биз сомсага жуда кўп пиёз солаемиз. Ҳатто гўштининг ўрнига ҳам пиёз солаяпмиз.

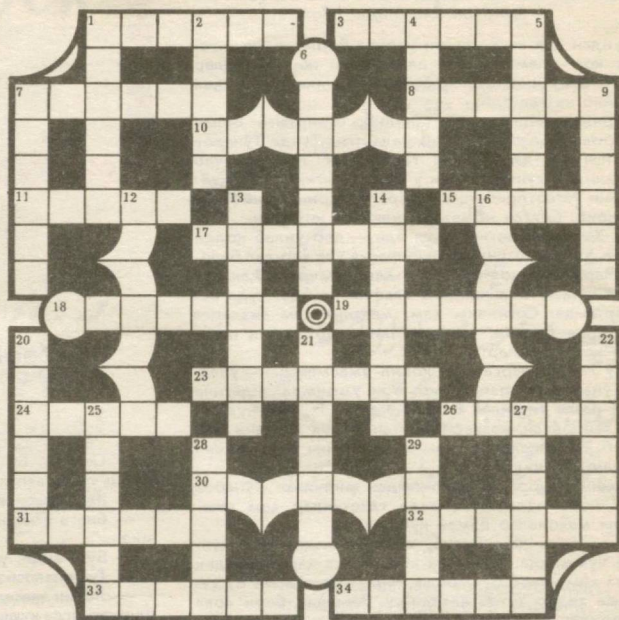
Атрофдагилар кулиб юбордилар.

МУҚОВАНИНГ БИРИНЧИ БЕТИДА:

Химия фанлари доктори, профессор Сайёра Шарофова Рашидова. Олимага яқинда «Республикада хизмат кўрсатган фан арбоби» унвони берилди. Сайёра Рашидова ҳақидаги мақолани ойниманинг ички саҳифаларида ўқийсиз.

Сураткаш Рихситилло НУРИНБОЕВ

ТИЛСИМ

Энига: 1. Қимматбаҳо буюм тайёрланадиган юқори навли шиша. 3. Тугмасимон заҳарли меваси табобатда фойдаланиладиган гиёҳ. 7. Усимлик тупини кўпайтириш усули. 8. Жумҳуриятимиздаги мрамор кони. 10. Хонлик саройидаги амалдорлик лавозими. 11. Помир тоғликларидаги тизма. 15. Самарқанд вилоятидаги шаҳар. 17. Тошкент шаҳридаги янги номланган туман. 18. Чорва ҳайвони. 19. Шамсия йил ҳисобидаги ой номи. 23. Қуръон сурасини ёддан ўрганиш ва қироат билан айтиш соҳаси. 24. Ўзбекистондаги вилоят маркази. 26. Қадимда давлат томонидан ундирилган ер солиғи. 30. Савдо-сотик тури. 31. Ер қуррасининг баланд кўтарилган қисми. 32. Муҳит, борлиқ. 33. Санъаткор. 34. Маҳсулотни ишлаб чиқариш учун сарф бўлган ва шу маҳсулотда моддийлашган меҳнат миқдори.

Бўйига: 1. Уй-рўзгор буюми. 2. Кичик бадий асар. 4. Сув оқими кучи билан айланадиган мослама. 5. Овланадиган ўрдаксимон парранда. 6. XIX аср бошларидаги Қўқон хони. 7. Бирор ишни тўлиқ бажариш мажбурияти асосида ишлаш усули. 9. Қарши шаҳрининг ўрта асрлардаги номи. 12. Газламага пардоз бериш. 13. Қарағайдошларга мансуб игнабаргли дарахт туркуми. 14. Буюк маърифатпарвар, жамоат арбоби, аллома, «Тарихи Муҳаммадий» асари муаллифи. 16. Олой тизмасининг Тожикистон ва Қирғизистон чегарасидаги чўққи. 20. Қадимги юнон файласуф олими. 21. Шимолий Америкадаги буюк дарё. 22. Пайғамбаримиз Муҳаммад Саллолоҳи алайҳи вассаломнинг Маккадан Мадинага кўчишлари. 25. Ўзига мустақил ҳар бир оила, ҳўжалик. 27. Кишининг ички кечинмалари, ҳис-туйғулари фаолиятини ўрганувчи фан соҳаси. 28. Давлат томонидан белгиланадиган, жамиятда кишиларнинг ўзаро муносабатлари қонунлари мажмуи. 29. Осиёдаги буюк давлат.

Тузувчи Фозилжон ОРИПОВ

4—5-СОНДА ЧИҚҚАН ТИЛСИМНИНГ ЖАВОБИ

Энига: 1. Забардаст. 4. Тувалоқ. 6. «Айлагач». 8. Динор. 9. «Далли». 13. Африка. 14. Қайла. 15. Жайрон. 18. Алабама. 19. Бургана. 20. Чучмома. 23. Олимхон (Амвр). 26. Шокила. 27. Умлат. 28. Урганч. 31. Мурод. 32. Уламо. 33. Фуломов (Яҳё). 34. Кашфиёт. 35. Тиллатори.

Бўйига: 2. Айлана. 3. Сулола. 4. Томорқа. 5. Қарқара. 6. Андалиб. 7. Чўғирма. 8. Дакка. 10. Ижара. 11. Саргузашт. 12. Аниқловчи. 16. Савоб. 17. Ирғиз. 20. Чакамғ. 21. Чилим. 22. Аҳмедов (Муроджон). 23. Отатурк. 24. Хурмо. 25. Нуакшот. 29. Урумчи. 30. Кавшар.

Тахририятга келган бир босма тобоқчага бўлган материаллар муаллифга қайтарилмайд.

Журналдан олинган материалга «Ғулистон»дап олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Босмахонага туширилди 22.04.93 й. Босишга рухсат этилди 1.06.93 й.

Қоғоз бичими 70×60/4. Офсет усулида босилди. Қоғоз тури босма № 1. Шартга босма тобоқ 6,16. Нашр ҳисоб тобоғи 8. Шартга рангли намуналар 18,8. 26526 нусхада чоп этилди. Буюртма № 1929. Баҳоен сотувда 25-сўм.

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. 700083, Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41.

Қашқадарё вилоятидаги дон маҳсулот-
лари ишлаб чиқариш ҳудудий бирлашма-
сида ҳар куни 500 тонна дон янчилади.
Шайхали тегирмони.

Корхона қошидаги нон заводи Герма-
ниядаги «Винкер» фирмаси ускуналари
билан жиҳозланган бўлиб, Қарши шаҳри
аҳолисини иссиқ ва бўрсилдоқ нонлар
билан таъминламоқда.

Р. НУРИНБОЕВ сурати

Индекс 75233
Баҳоси сотувда 25 сўм.

Остонаси тиллодан уй се-
ники.

— Болали уй бозор, —
дейди Лазокат ая. «Табаррук
она» мақоласида онахон ҳа-
қида ўқийсиз.

Саховат. Тилими тилни
ёради.

Р. НУРИНБОЕВ суратлари

